

Středověké sklo z Opavy

Das mittelalterliche Glas aus Opava (Troppau)

Hedvika Sedláčková

Předloženo redakci 8. 3. 2004

Příspěvek se zabývá nálezy dutého a okenního skla z výzkumů v letech 1960 a 1963 v historickém jádru Opavy. Ze šesti objektů pochází soubor nálezů, ze kterého byl dosud publikován pouze omezený výběr. Většinu nálezů tvoří výrobky domácích skláren, pouze v nejstarší a nejmladší jímce se vyskytují importy. Datování je v rozmezí 2. pol. 14. až 60./70. let 16. stol. Typologický rozbor poukazuje na specifický chronologický vývoj některých dekorativních prvků gotického skla ve vazbě na sklárny ve Slezsku. Srovnání s nálezy domácího skla ze situací v Olomouci a Brně poukazuje na možnost distribuce nejméně z jednoho dalšího dílen-ského okruhu a zejména na odlišné postavení dutého skla v hmotné kultuře jednotlivých měst.

duté a okenní sklo, středověk – raný novověk, Opava – Brno – Olomouc, domácí výrobky a importy, typologie, chronologie výzdobných prvků

This paper considers finds of blown and sheet glass from excavations undertaken in the years 1960 and 1963 in the historic centre of Opava. The assemblage of finds – of which only a limited number have hitherto been published – was recovered from six features. Most of the finds comprise products from a domestic glassworks, with imports appearing in only the earliest and the latest cesspits. The finds are dated to between the second half of the 14th century and the 1560's–70's. Typological analysis indicates the specific chronological development of several decorative elements in Gothic glass related to glassworks in Silesia. A comparison of the finds of domestic glass with the situations in Olomouc and Brno implies the possible distribution of at least one further workshop circle, and in particular indicates the different status of blown glass in the material cultures of the various towns.

hollow and window glass, Middle Ages – Early Modern period, Opava – Brno – Olomouc, domestic products and imports, typology, chronology of decorative elements

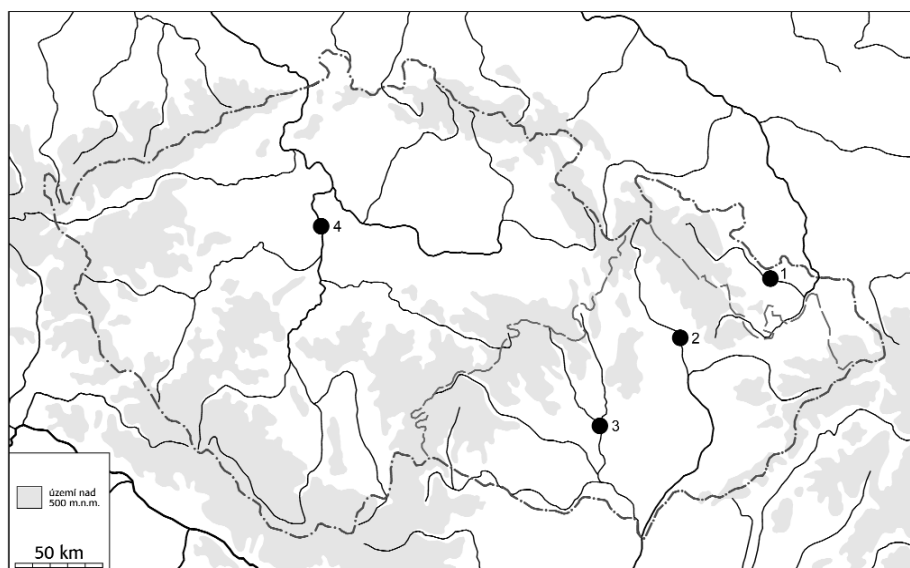
Jednou z nejkrásnějších ukázek středověké sklářské výroby je vysoká číše českého typu s neobvyklou výzdobou šikmými, radélkem promačkávanými lištami, pocházející z odpadní jímky 3/60 v Opavě, Kolářské ulici. Patří mezi první a nejčastěji publikované reprezentanty této části středověké hmotné kultury a neobešla se bez ní žádná práce věnovaná problematice sklářství (Poche a kol. 1970, č. kat. 12; Hejdová 1975, 147, Fig. 14 III/5; Baumgartner – Krueger 1988, 314, č. kat. 371; Hejdová – Drahotová 1989, č. kat. 85; Černá /ed./ 1994, č. kat. 109; Stehlíková 1999, č. kat. 109; Sedláčková 2001, 451, č. kat. 4.1.1, obr. 4: 1). Zároveň je však nutné poznamenat, že pouze tato jediná číše zastupovala dlouhou dobu středověké sklo nejen z Opavy, ale v podstatě z celého Slezska a severní Moravy obecně. Informace o významných souborech skla se objevovaly jen ve stručných přehledech a poznámkách (Černá /ed./ 1994, 113, Teryngerová 1995). Další dvě číše z téhož souboru i nálezy z dalších středověkých kolekcí byly publikovány poprvé v roce 1999 (Stehlíková 1999, č. kat. 110–111, 115–116), známé nálezy jsem pak zahrнула do první soubornější práce věnované sklu na střední a severní Moravě (Sedláčková 2001).

Jedny z prvních velkých záchranných výzkumů v Opavě proběhly počátkem 60. let minulého století v centru města, na parcelách domů vybombardova-

ných za II. světové války. Za velmi svízelných podmínek a někdy jen částečně byla prozkoumána řada jímek, z nichž některé obsahovaly i duté a okenní sklo. Těmto nálezům je po čtyřech desetiletích uložení ve sbírkách Slezského muzea v Opavě (dále SZM) věnována pozornost v tomto příspěvku.¹

Město Opava (obr. 1a: 1) vzniklo při brodu přes řeku Opavu, kudy procházela důležitá dálková komunikace od Baltického moře k Jadranu. Založení města předcházela existence několika významných předlokačních sídlišť na severním břehu řeky Opavy. Počátkem 12. století se toto osídlení přesunulo i na pravý, jižní břeh, do míst dnešního centra. Vývojovou složitost prozrazuje i půdorysná dispozice historického jádra. Roku 1195

¹ Práci jsem mohla provést díky vstřícné a kolegiální pomoci archeoložky Slezského zemského muzea v Opavě Markéty Tymonové při vyhledání materiálů. Nedocenitelná byla také její pomoc při datování keramických nálezů z dále uvážených objektů. Při práci mi byla velice prospěšná důvěrná znalost velmi obsáhlých fondů skla z Brna, které mi ze svých výzkumů ke zpracování poskytli D. Merta, M. Peška a R. Procházka ze společnosti Archaia Brno o.p.s. Moje díky patří také pracovníkům archeologického oddělení NPÚ v Ostravě M. Zezulovi a M. Kiesoňovi za umožnění prohlídky nových nálezů skla z Opavy.

Obr. 1a. V textu uváděná města: **1** – Opava (Troppau), **2** – Olomouc (Olmütz), **3** – Brno (Brün), **4** – Praha (Prag) na mapě České republiky. Kresba M. Ernée. – **Abb. 1a.** Die im Text erwähnten Städte: **1** – Opava (Troppau), **2** – Olomouc (Olmütz), **3** – Brno (Brün), **4** – Praha (Prag) auf der Karte der Tschechischen Republik. Zeichnung M. Ernée.

vystupuje Opava jako místo vydání listiny. Již před rokem 1224, kdy byla Opava povýšena na město, zde existovala hrazená městská aglomerace s nepravidelným kruhovým půdorysem. Za Přemysla Otakara II. se v roce 1261 Opava stává hlavním městem stejnojmenného samostatného knížectví. V nedalekém Hradci se nacházel královský hrad, který ve 13. století sloužil jako sídlo Kunhutě, vdově po Přemyslu Otakarovi II (o Opavě např. Bakala 2002; Čechová 1968; 1969; Fukala 2003; Kuča 2000).

Jímky s nálezy dutého a okenního skla, analyzované v tomto příspěvku, se nacházely historickém jádru Opavy, na parcelách po obou stranách Kolářské ulice, ústící ze SV strany do Horního nám. (dříve Nám. 1. máje). S největší pravděpodobností šlo o parcely přiléhající přímo k náměstí (obr. 1b). Výzkum v r. 1960 probíhal v prostoru na SZ straně ulice, výzkumy v r. 1963 na opačné, JV straně, mezi ulicemi Kolářskou a Pekařskou (dříve Švermovou). Další jímky obsahující pozdně středověké sklo se v posledních letech podařilo prozkoumat mezi Kolářskou a Pekařskou ulicí (objekt 512/00 z výzkumu NPÚ Ostrava, archeologické pracoviště v Opavě) a ve sklepě domu na Masařské ul. 6.

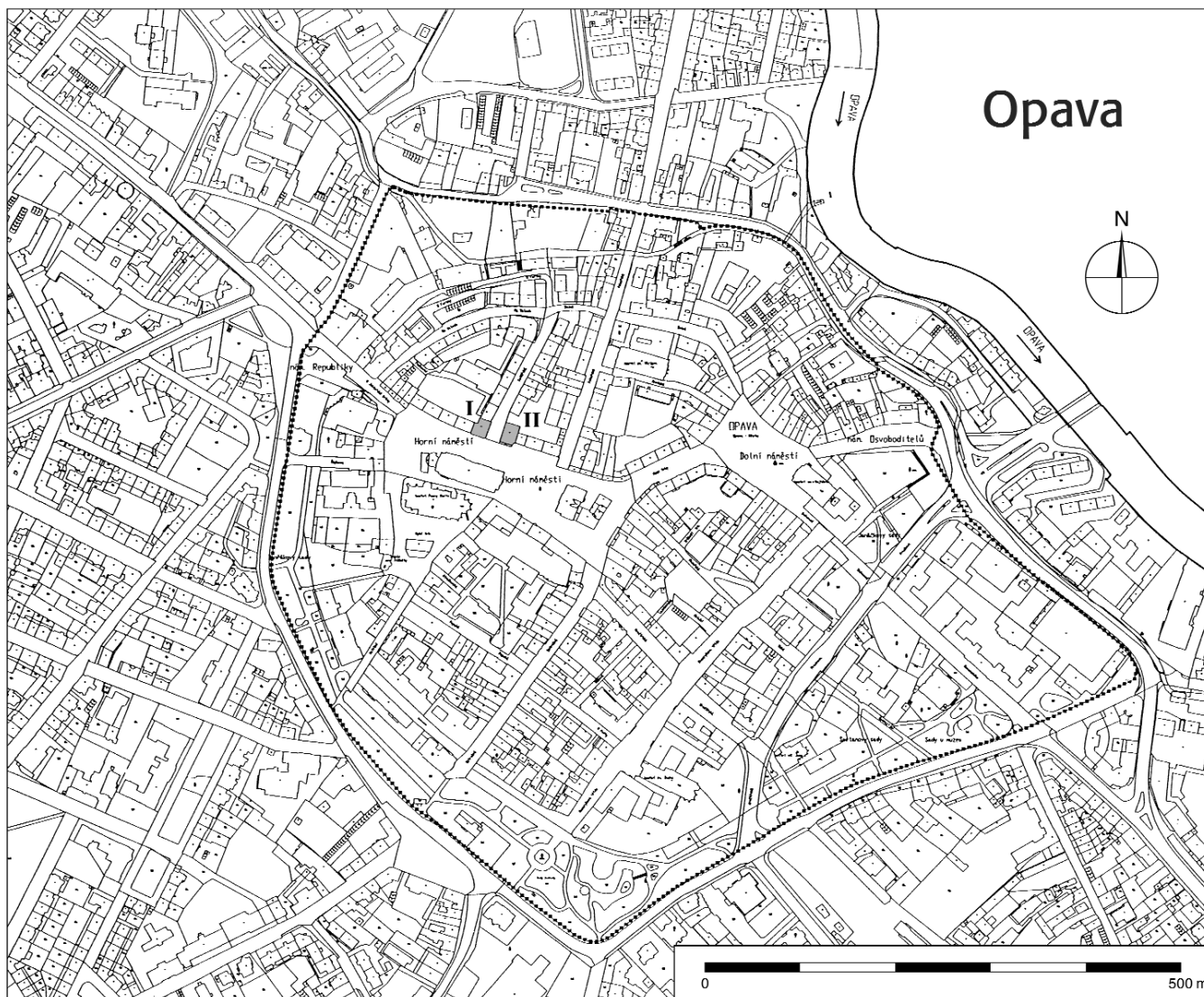
V Opavě se středověké sklo doposud vyskytlo jen na několika parcelách v centru města – u Horního náměstí a v jeho blízkosti. Všechny soubory byly velmi početné až výjimečně bohaté. V některých domácnostech se tyto výrobky patrně používaly zcela běžně.

1. Kolářská ulice, výzkum 1960, jímka č. 3/60 (výzkum expozitury AÚ ČSAV Opava)

První zmínka o nálezech dutého skla z archeologických výzkumů v Opavě pochází od J. Krále. V přehledu výzkumů za rok 1960 uvádí akci v Kolářské ulici, kdy při bagrování základů pro novostavby na místě válkou zničených domů bylo na ploše 12,5 x 35 m zjištěno celkem 12 odpadních jímek. Prozkoumány však byly jen

dvě – č. 2 a 3. Menší jímka č. 2 o rozměrech 120 x 110 cm byla prakticky bez nálezů. Jímka č. 3 o rozměrech 160 x 154 cm byla zaplněna keramikou, značným množstvím střeptů ze skleněných pohárů a zlomky dřev se stopami opracování. Nalezeny byly i zbytky kožené obuvi a nejrůznější rostlinné makrozbytky. J. Král datoval jímku do 14. a 15. století (Král 1961).

K výzkumu byla později vypracována nálezořá zpráva, ve které se objevují upřesňující informace (Král 1968). Lokalita je situována do proluky mezi starým kinem a Horním náměstím. Plocha byla vybagrována až pod úroveň sklepů předcházející zástavby, která respektovala pozdně gotický a renesanční stav. Rozměry jímky č. 3 jsou doplněny údajem o hloubce – dno se nacházelo v 735 cm pod úrovní dnešního terénu. Její konstrukce sestávala ze svislých trámů ve čtyřech rozích. Stěny tvořily dubové fošny silné 5 cm, které byly vodorovně uloženy tak, že se vzájemně rozpíraly. V určitém výškovém odstupu byly trámy zajištěny dubovými rozpěrami uspořádanými do čtverce. Dno bylo udusáno ze žlutozeleného slínu a tímto materiálem byl vyplněn i prostor mezi výdřevou a výkopem, což zamezovalo prosakování obsahu jímky do okolí. Rovněž obsah jámy je upřesněn. J. Král uvádí, že v množství keramiky se výjimečně objevují i polévané zlomky. Nálezy skla byly evidovány pod číslem 744/Ko/60–173/1–142 a měly být uloženy v pravěkém oddělení SZM v Opavě. Zlomky skla č. 1–85, které bylo možné určit alespoň přibližně podle druhu nádob, a zdobené zlomky byly kresebně dokumentovány a tvoří přílohu nálezořá zprávy jako tabulky č. 33–43. Autor také poznamenává, že zlomky vysoké číše s natavenými šikmými páskami byly předány do Umělecko-průmyslového muzea v Praze (dále UMPRUM), kde byly rekonstruovány restaurátorkou pí Řezníčkovou. Číše je zde trvale uložena pod inv. č. 77 394 (Král 1968) a byla, jak je konstatováno v úvodu, již mnohokrát publikována. Další dvě rekonstruované číše s dekorem drobných srpečkovitých náleptů, publikované poprvé v roce 1999

Obr. 1b. Opava, historické jádro města s vyznačením míst archeologických výzkumů v r. 1960 (I) a 1963 (II). Kresba M. Zezula. – **Abb. 1b.** Opava, Karte des Stadtkerns mit Flächen der Ausgrabungen in den Jahren 1960 (I) und 1963 (II). Zeichnung M. Zezula.

(Stehlíková 1999, č. kat. 110, 111), jsou uloženy v historickém oddělení SZM Opava pod inv. č. U 720 S a U 721 S. Všechny tři číse jsou v dosavadní literatuře datovány do 2. pol. 14. stol. v některých případech s upřesněním do poslední čtvrtiny 14. stol.

Nálezová zpráva se poměrně podrobně zabývá souborem skla. Kresbné přílohy na tab. 33–42 obsahují dokumentaci zdobených zlomků, okrajů a patek nádob včetně inventárních čísel. Na tab. 43 je jeden okrajový zlomek nádoby č. 76 a části okenních terčíků č. 77–85. Dokumentace byla vypracována před rekonstrukcí tří publikovaných číse, neboť je přiložen list s informací, že ze zlomků č. 3–5, 14, 17, 22, 24, 35, 53, 54, 56, 63, 100, 105, 120 a 133 byla v UMPRUM Praha slepena a rekonstruována číse se šikmými lištami, přičemž tyto zlomky jsou v nálezové zprávě zakresleny. Podařilo se také identifikovat několik dalších zlomků, které byly použity při rekonstrukci dvou číse se srpečkovitými nálepy ze sbírek SZM. Jedná se o spodní části č. 16, 19 a 32. Další určení by bylo pouze spekulativní, neboť

zlomky použité k rekonstrukci nebyly předem označeny čísly. Fragments použité k rekonstrukci číse však evidentně tvořily jen menší část souboru, který měl být předán do pravěkého oddělení SZM v Opavě.

V roce 1967 byl na základě protokolu předán z opavské expozitury AÚ ČSAV v Opavě jediný soubor z výzkumu v Kolářské ulici, označený pouze přír. číslem expozitury 744/Ko/60. Protože objekt č. 2/60 byl dle Královny zprávy bez nálezů, jde zcela nepochybně o obsah objektu č. 3/60. Soubor keramiky, evidovaný v expozituře AÚ ČSAV pracoviště Opava pod č. 744/Ko/60–1–55 byl v muzeu zapsán pod č. přír. 67/51. Jedná se vesměs o celé nádoby, které se v muzeu skutečně nacházejí. Podle rukou psaných poznámek byly do muzea bez protokolu předány i další nádoby, zlomky keramiky a patrně i sklo až do č. 744/Ko/60–56–173. Osud těchto dalších nálezů není v současnosti znám. Není vyloučeno, že v průběhu inventarizace archeologických fondů bude i zbývající část nálezů vč. skla identifikována. Jediným dokladem

o celkovém obsahu bohatého souboru skla z objektu 3/60 tak zatím zůstávají tři rekonstruované číše a nálevozá zpráva. V kresebné dokumentaci je zachycen tento materiál (*obr. 3 – výběr*):²

1. Číše se šikmými lištami zdobenými radélkem – torza a zlomky různých částí těl – č. 1–5, 14, 22–24, 34–36, 46, 48. Zlomky č. 3–5, 14, 22, 24 a 35 patří k nádobě č. 9, zbývající tedy reprezentují další číši nebo číše se stejným typem výzdoby.
2. Číše s drobnými srpečkovitými nálepy – torza a zlomky – č. 2, 6, 9–11, 21, 25, 28, 32, 37, 43.
3. Zlomky vysokých štíhlých válcovitých okrajů číší, na některých se dochovalo i ovinutí vláknem. Průměry však nejsou uvedeny. Č. 7, 8, 12, 30, 31, 38, 55–64. Zlomek č. 63 pochází z číše č. 9.
4. Patky číší: č. 16 – pochází z číše č. 10, č. 17 – pochází z číše č. 9, č. 18 = pr. 13,4 cm, jednodílná, tři řady vlákna na obvodu a stopy kleští, č. 19 – pochází z číše č. 11, č. 67 – téměř celá spodní část s hladkým štíhlým tělem, obvod ulámán. Další menší zlomky patek a spodních, hladkých partií těl – č. 44, 45, 47, 49–52, 65, 66, 68–75.
5. Torzo horní části džbánku, na hrdle pod napojením páskového ucha je ovinuto vlákno ve 2–3 řadách, pr. okr. 4 cm – č. 15 (*Sedláčková 2001*, 451, č. kat. 4.1.4; *obr. 3: 10*).
6. Lahev hruškovitá, část vpíchnutého dna s náběhem na stěny – č. 13.
7. Okenní terčíky – zlomky středových částí – č. 77–85.
8. Okraj podle kresby blíže neurčitelné nádoby – č. 76.

Katalog existujících číší (*obr. 2*)

9. Číše se šikmými lištami s radélkováním – číše českého typu s lehce projmutým podhrdím, pod hladkým vysokým ústím ovinutá hladkým vláknem ve v. 9 cm pod okrajem. Na vláknu jsou zavěšeny lišty, šikmo ovíjející tělo, nad spodní částí opět ovinuto vlákno. Dno vpíchnuté, patka zvonovitá, připojená, se stopami kleští na okraji. Pr. okr. 6,9 cm, rekonstruovaná v. 42,5 cm, pr. patky 14,5 cm. Sklo čiré, velmi lehce nazelenalé s bublinkami, skvrny až plochy béžovězlaté opakní koroze. Slepovaná, neúplná. UMPRUM inv. č. 77 394 (*Stehlíková 1999*, č. kat. 109). *Obr. 2*.
10. Vysoká číše českého typu s drobnými srpečkovitými nálepy, trojrozměrná rekonstrukce. Slepána byla horní část s vysokým hladkým ústím, stěny pod okrajem jsou mírně projmuté, vlákno je ovinuto ve v. 12,5 cm pod okrajem. Dále byla slepena středová část těla s drobnými srpečkovitými nálepy, oddělená od hladkého ústí a hladké spodní části natavenými vlákny. Spodní část se zvonovitou patkou se dochovala do v. 9,7 cm, pr. patky 14 cm. Srpečkovité nálepy jsou drobné, na těle rozmístěné v nepravidelných šikmých řadách. Patka s tělem byly vyfouknuty z jednoho kusu. Na obvodu patky jsou ovinuty dvě řady vlákna. Rekonstruovaná výška činí 48 cm, pr. okraje 6,2 cm. Sklo je čiré, velmi lehce nazelenalé s bublinkami a řídkce drobnými zrnky písku. Na povrchu jsou drobné skvrny opakní béžově–perleťové opakní koroze, spodní část s patkou je prokrodovaná celá. SZM Opava inv. č. U 720 S (*Stehlíková 1999*, č. kat. 110). *Obr. 2*.
11. Vysoká štíhlá číše českého typu s drobnými srpečkovitými nálepy – trojrozměrná rekonstrukce. Slepána celá horní část do v. 19 cm a spodní část s patkou do v. 10 cm. Pod hladkým ústím, které je pod okrajem mírně projmuté, je ve v. 11,5 ovinuto velmi jemné vlákno ve dvou řadách. Drobné srpečkovité nálepy jsou umístěny v nepravidelně šikmých řadách. Spodní část je v celé výšce hladká, velmi štíhlá – pr. nad horním lomem činí 2,4 cm. Patka i tělo byly vyfouknuty z jednoho kusu. Patka se dochovala asi z poloviny a na obvodu jsou patrné stopy kleští a část vlákna, taženého šikmo přes patku. V rekonstruované číše činí 42 cm, pr. okraje 5,4 cm a pr. patky

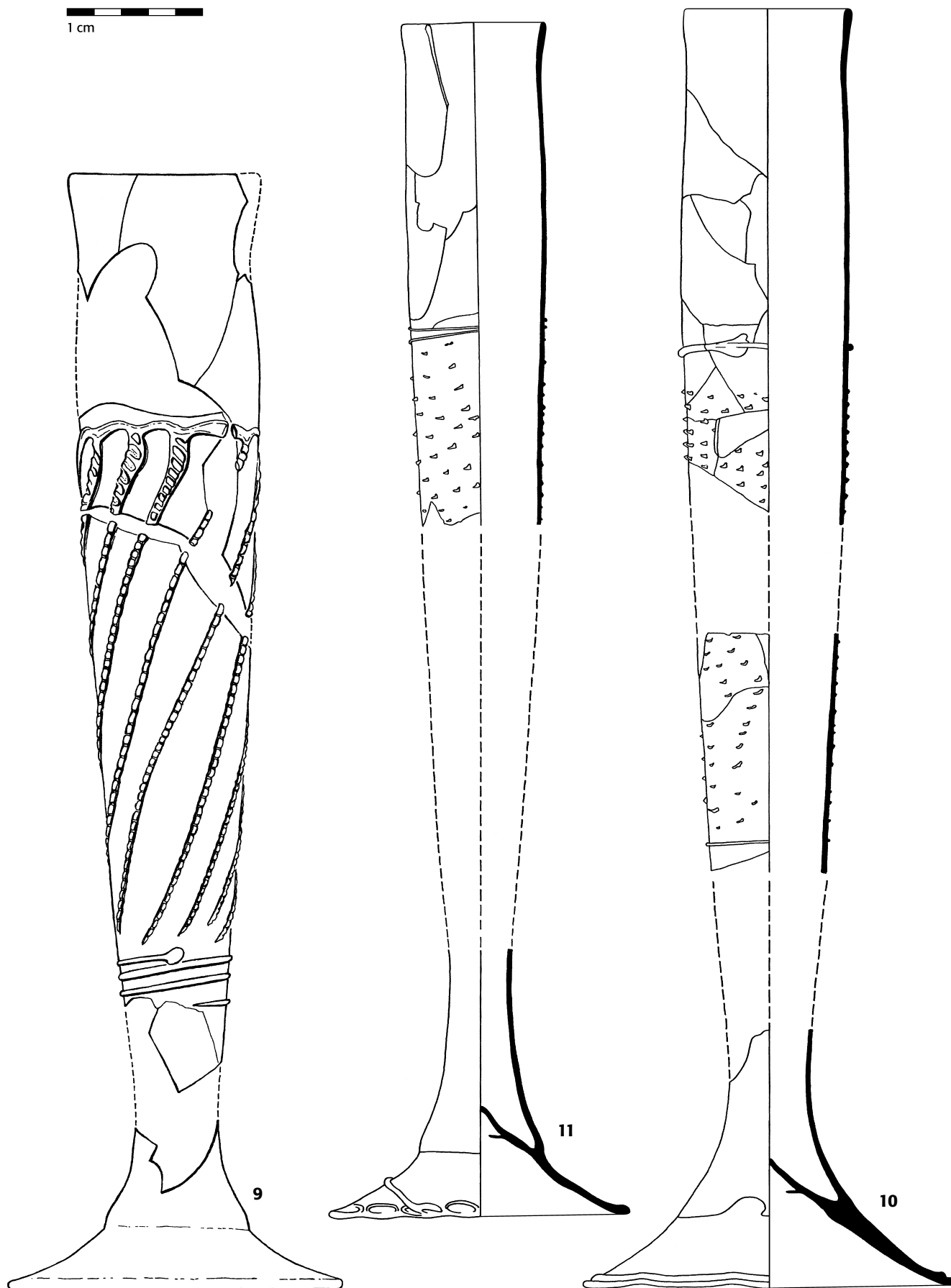
11,2 cm. Sklo je čiré, velmi lehce nazelenalé s bublinkami a řídkce zrnky písku, na povrchu skvrny béžově–perleťové opakní koroze. SZM Opava inv. č. U 721 S (*Stehlíková 1999*, č. kat. 111 – mylně uveden průměr patky 14,5 cm). *Obr. 2*.

Máme tedy před sebou velmi obsáhlý soubor skla, ze kterého se fyzicky dochovaly tři rekonstruované vysoké číše a kresebná dokumentace, našťástí dobře postihující charakter nádob a typ jejich výzdoby. Po vyloučení zlomků, které byly použity pro rekonstrukci číší, zůstává ještě značné množství zdobených zlomků, okrajových částí, jedna téměř celá spodní část (č. 18) a druhá téměř kompletní (č. 67). V případě zdobených zlomků je na první pohled patrné, že se jedná o zhruba rovnoměrné zastoupení číší s natavenými šikmými páskami s radélkováním a s drobnými srpečkovitými nálepy, ovšem ve druhém případě nebylo možné identifikovat všechny později slepené zlomky. Podle spodních částí s patkami se jednalo nejméně o dvě další číše. Obsah tedy tvořilo celkem nejméně pět až šest vysokých číší, džbánek (zastoupený horní částí), láhev, jedna neurčitelná nádoba a okenní terčíky.

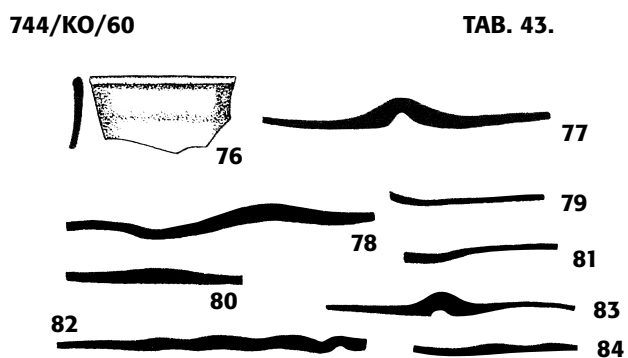
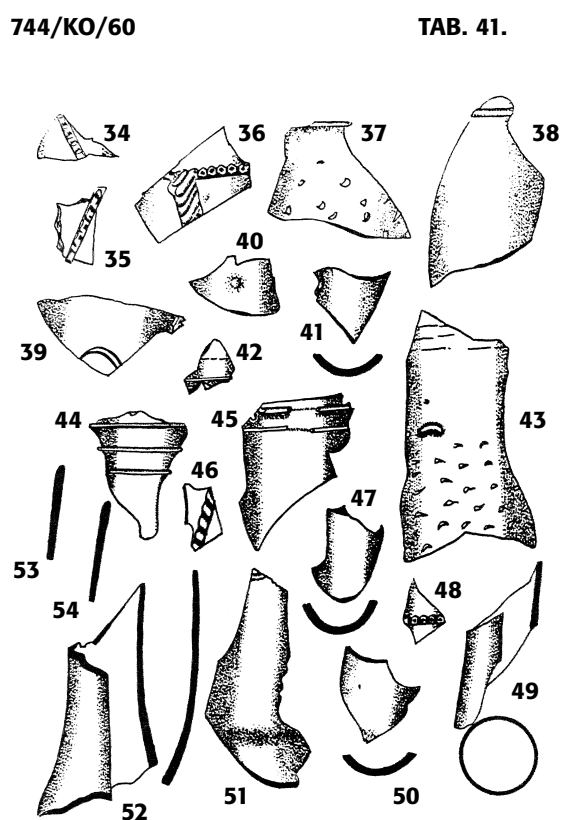
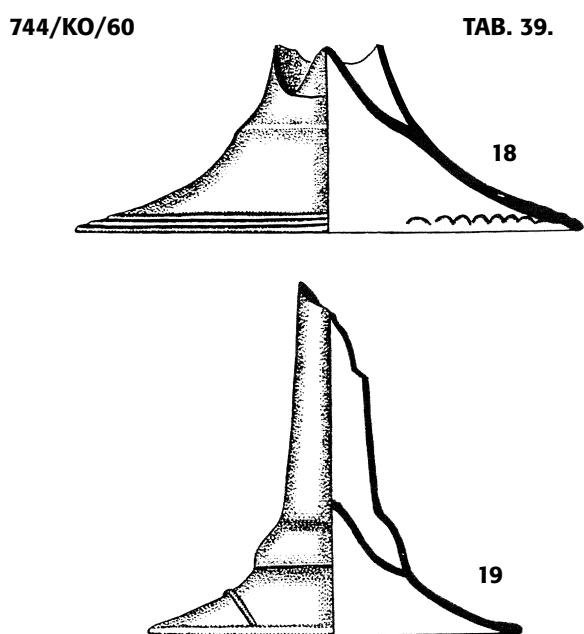
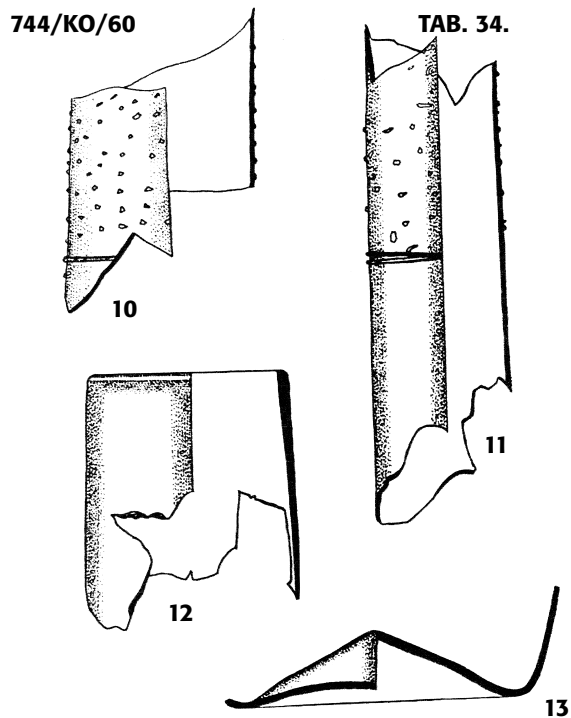
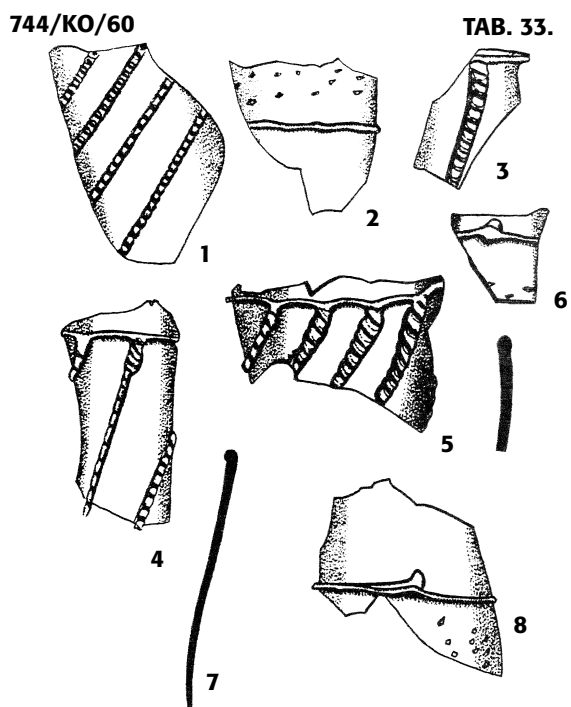
Keramické nádoby uložené v pravěké oddělení SZM Opava můžeme datovat do 15. století. Jedná se o dvě trojnožky a horní část hrnce z okrového materiálu s jasně hnědou glazurou, které bezesporu patří do 2. pol. 15. stol. Další nádoby byly vyrobeny z dobře vypáleného šedého materiálu. Na povrchu většinou nesou husté rotační rýžky a řídkceji i mělké vývalkové šroubovice. Dna nádob jsou odříznuta strunou. Jde o hrnce s uchy, se zduřelým, ovalným a vyhnutým okrajem a o poháry s okružím. Na plecích bývá jedna řada výzdoby radélkem. Toto datování není v souladu s dřívějším zařazením číší do druhé poloviny až poslední čtvrtiny 14. stol., které bylo patrně dáno stavem poznání před více než čtyřiceti lety. J. Král ovšem ve své zprávě soubor datoval do 14. i 15. století. Jak bude doloženo v rozboru materiálu z horizontu 1350–1450/1500, objevují se oba typy výzdoby číší jak na Moravě, tak v některých publikovaných souborech v Čechách, teprve v mladší fázi 15. století. Celý soubor skla z obj. 3/60 je tedy nutně zařadit do 15. stol., spíše až do jeho 2. poloviny. Tomu odpovídá datování přinejmenším části nalezené keramiky. Nepřímým dokladem mladšího zařazení skla je i přítomnost početných zlomků okenního skla, se kterým se setkáváme v objektech 14. stol. jen velmi vzácně.

V průběhu roku 1963 proběhl na vybombardovaných parcelách domů mezi Kolářskou ulicí, Horním nám. a ulicí Pekařskou výzkum opavské expozitury AÚ ČSAV v Brně, vedený J. Králem, a patrně na téže ploše také druhý výzkum SZM v Opavě, vedený J. Šikulovou. O prvním výzkumu se dochovala předběžná nálevozá zpráva (*Král 1964*). Z druhého výzkumu publikovala J. Šikulová studnu datovanou do 13. století (*Šikulová 1966*). V uvedeném příspěvku je charakterizován průběh výzkumu: bagrem byly odstraněny pozůstatky zničených renesančních domů včetně sklepů až do hloubky čtyř metrů. Ručně pak byly vyhloubeny základové rýhy pro budoucí stavby v šířce 180 cm až do hloubky 500 cm, kde již zasáhly sterilní jílové podloží. V jedné z těchto rýh byla zachycena a prozkoumána vydrvená studna, keramikou datovaná zhruba do

² V katalogové části práce jsou použity následující zkratky: **pr.** – průměr, **v.** – výška, **okr.** – okraj, **hl.** – hloubka.

Obr. 2. Opava (I), duté sklo z objektu objekt 3/60. Kresby H. Sedláčková. – **Abb. 2.** Opava (I), Hohlglas aus dem Objekt Nr. 3/60. Zeichnungen H. Sedláčková.

Obr. 3. Opava (1), objekt 3/60. Tabulky s kresbami skla z nále-
zové zprávy – výběr (podle Král 1968). — **Abb. 3.** Opava (1),
Objekt Nr. 3/60. Tafeln mit Glaszeichnungen aus dem Gra-
bungsbericht – Auswahl (nach Král 1968).

1. pol. 13. stol. Vedle studny zmiňuje autorka ještě tři další jámy datované do stejného období – obj. č. 1, časově související s provozem studny, téměř zničený objekt č. 2 a vydrvený objekt – jámku (?), ze které se podařilo zachránit minimum zlomků. Výzkum byl rovněž situován na parcely mezi Kolářskou ulicí, Horním nám. a Pekařskou ulicí. Podle publikovaného plánu se prozkoumané objekty nacházely na druhé parcele od SZ, patřící k zástavbě Horního nám. (Šikulová 1966, obr. 1). Informace o dalších objektech odkrytých J. Šikulovou, které obsahovaly mimo jiné také sklo, bylo možné získat pouze z přírůstkové knihy pravěkého oddělení SZM v Opavě.

2. Kolářská ulice, výzkum 1963, jámka č. 1A (výzkum expozitury AÚ ČSAV Brno)

O rozsáhlém plošném výzkumu mezi ulicemi Kolářskou, Pekařskou a Horním náměstím v dubnu 1963 podal J. Král velmi stručnou zprávu, podle které byly bagrováním zasaženy silné středověké vrstvy a několik odpadních jámek. Pozornost byla soustředěna na jámy č. 1 a 3, které se lišily způsobem provedení i obsahem. Jáma č. 1 byla zahloubena do žlutozeleného slínu a měla rozměry 2 x 1,7 m, nebyla vydrvená a dosahovala hl. 2,5 m pod úroveň vybagrovaných základů. Kromě keramiky 15. a převážně 16. stol. obsahovala mnoho odpadků z dílny zpracovávající dřevo (hobliny, úlomky opracovaných dřev). Tento původně asi kyprý obsah způsobil, že se dochovaly dvě sklenice ze slabě nazelenalého, průzračného skla. Časově je můžeme zařadit do 16. století. Jáma č. 3 o rozměrech 90 x 120 cm měla dřevěnou konstrukci sestávající z kúlů v rozích. Z vnější strany na ně přiléhaly krátké, 5 cm silné fošny. Jáma byla vybrána pouze do hl. 2 m, dna nebylo dosaženo. Obsahovala nepolévanou keramiku z průběhu 14. stol. (Král 1964, obr. 1, 2 – číše z obj. 1A/63; vzhledem k tomu, že je dále popisován i materiál z objektu 1/63 z výzkumu J. Šikulové na téže lokalitě, byl pro účel tohoto příspěvku objekt z výzkumu J. Krále označen pomocně jako 1A/63).

Nálezová zpráva k tomuto výzkumu patrně nebyla vypracována, ve SZM není znám ani předávací protokol a s výjimkou dvou téměř celých číší ani další materiál. Jáma č. 3 neobsahovala podle všech známek sklo.

Katalog nálezů skla (obr. 8)

1. Číše kyjovitá s dekorem natavené klikatky a girland – téměř celá, slepovaná, doplněný okraj, část výdutě a asi polovina zvonovité patky. Pod nízkým, mírně kónickým okrajem je výrazná oblá výdutě, zdobená dvěma řadami nataveného vlákna s radélkovou výzdobou. Mezi vlákny probíhá klikatka z hladkého vlákna devětkrát napojená na horní a dolní vlákno. Na zužující se spodní části těla je nataveno opět vlákno s radélkovou výzdobou, pod kterým je umístěna široká lišta s 11 vzhůru vytaženými a na koncích zaštipnutými hroty do výsledného tvaru girlandy. Zvonovitá patka má obvodovou hranu přehnutou v dutý prsteneček. Tělo a patka jsou z jednoho kusu, vpíchnuté dno je do těla dodatečně vmáčknuto jako zátko. Číše byla předfouknuta do formy se svíslými žebry, která jsou dobře patrna na středověké části mezi partiemi s dekorem, na spodní části se vytrácejí a na horní nejsou zřetelná vůbec. V. číše 23 cm, pr. okraje 5,3 cm, pr. výdutě 6,8 cm, pr. patky 8 cm. Sklo čiré, velmi lehce nazele-

nalé, husté podlouhlé bulinky a neprotavená zrnka písku až drobné kaménky, místy matné. SZM Opava inv. č. U 723 S (Stehlíková 1999, 184, č. kat. 115; Sedláčková 2000, 170, obr. 4: 1). Obr. 8.

2. Číška trychtýřovitého tvaru se zvonovitou patkou z 11–12 řad spirálovitě svinutého vlákna. Kupa je v polovině výšky ovinuta pěti řadami vlákna. Okraj na malé části doplněn, jinak celá. Také tato číška má dno dodatečně vloženo jako zátku do spodní části kupy. V. 11,5 cm, pr. okraje 6,8 cm, pr. patky 6,6 cm. Sklo čiré, lehce nazelenalé s bublinkami, zrnka písku, bez koroze. SZM Opava inv. č. U 724 S (Stehlíková 1999, č. kat. 116; Sedláčková 2000, 170, obr. 4: 2). Obr. 8.

3. Kolářská ulice, výzkum 1963, jámky č. 1–3, 10–12 (výzkum Slezského muzea v Opavě)

Z výzkumu Slezského muzea v Opavě byla publikována jámka ze 13. století (Šikulová 1966) a o dalších objektech bylo možné získat informace pouze z přírůstkové knihy archeologického oddělení. Nálezy skla jsou zapsány v obsahu šesti jámek: 1, 2, 3, 10, 11 a 12. Všechny nálezy skla byly autorkou příspěvku v případě potřeby umyty, dle možnosti slepeny, a byl vypracován katalog s kresebnou dokumentací, který byl předán archeologickému oddělení SZM v Opavě. Protože v řadě případů bylo možné slepit zlomky označené různými přír. čísly, dále uváděná čísla korespondují s pořadovými čísly v katalogu, ve kterém jsou zaznamenána i přír. čísla.

3.1. Jáma č. 1/63 (č. přír. 63/34–45)

Podle přír. knihy byla jámka vybírána dne 20. 5. 63. Částečně byla prozkoumána, část nálezů pochází z vyházené hlíny. Sklo č. přír. 63/35–37 (č. kat. 1–4) bylo získáno z vyházené hlíny, zlomky č. přír. 63/40 (č. kat. 5–14) pocházejí ze dna jámky, její hloubka není ovšem uvedena. Pod č. 63/34 jsou zapsány zlomky šedé a hnědé keramiky, některé polévané, a zlomky skleněných nádob zdobené „bradavkami“. Dále jámka obsahovala Fe kroužek, okraj cínové nádoby, dýžky z misek a kusy dřev, zvířecí kosti a útržky kůže (č. přír. 63/36–39). Z vrstvy nade dnem (z hlíny vyházené dělníky) pocházejí opět zlomky velkého množství nádob, z toho jeden rezavě polévaný, zlomek hliněné plastiky, úlomky cihel a mazanice a vedle toho také „střepe z různých gotických pohárů s bradavkami“ (č. přír. 63/40).

Při ověřování materiálu bylo zjištěno, že v krabici č. přír. 63/40 jsou uloženy zlomky hrnců s uchy, ostře profilovaným okružím a vývalkovou šroubovicí na plecích, zdobené pásem radélka v podhrdlí. Materiál je dobře vypálený, ostřený hrubým pískem, výpal je redukční i oxidační. Dále jsou zde hrnce s ven vykloněným, zduřelým okrajem – několik zlomků je z jemně plaveného materiálu s vnitřní hnědožlutou polevou. Keramiku lze datovat do rozmezí od 2. pol. 14. až do poloviny, případně 2. pol. 15. století.

Katalog nálezů skla (obr. 4)

1. Číše českého typu – čtyři drobné zlomky: jeden z podhrdlí s hladkým vláknem a nálepy, dva z těla s nálepy a jeden hladký.

- Nálepy drobné, svinuté. Sklo čiré, velmi lehce nazelenalé, hustě podlouhlé bublinky a ojediněle zrnka písku. *Obr. 4.*
2. Číše českého typu – čtyři zlomky těla s nálepy a zlomek okraje zvonovité patky. Nálepy drobné, nepravidelně svinuté a rozmístěné. Sklo zcela druhotně opakní, béžově hnědé barvy. *Obr. 4.*
  3. Číše českého typu – velmi drobný zlomek podhrdlí s ovinutým vláknem. Sklo druhotně opakní hnědošedé barvy. *Obr. 4.*
  4. Číše českého typu – drobný zlomek stěny s drobnými srpečkovitými nálepy. Sklo druhotně opakní rezavě hnědé. *Obr. 4.*
  5. Číše českého typu s mírně kyjovitě zataženým ústím – větší torza horní části s okrajem, spodní části a drobné zlomky těla. Nálepy o pr. 0,4–0,6 cm jsou svinuté, několik dvojic je spojeno vláknem. Ve v. 4 cm pod okrajem je ovinuto vlákno, nad hladkou spodní částí jsou stopy po třech řadách ovinutého vlákna. Pr. okraje 5,4 cm. Sklo čiré, velmi lehce nazelenalé, podlouhlé bublinky, na povrchu průsvitná až opakní perleťová koroze. *Obr. 4.*
  6. Číše českého typu – zlomky horní části s ovinutým vláknem a 23 zlomků těla se svinutými nálepy o pr. 0,6–0,7 cm. Pr. těla v místě vlákna 7 cm. Sklo druhotně opakní béžově hnědé barvy s našedlými skvrnami. Dokumentován největší zlomek horní části. *Obr. 4.*
  7. Číše českého typu – drobný zlomek těla s drobnými, nepravidelně svinutými nálepy. Sklo druhotně opakní béžově hnědé barvy se zlatým leskem. *Obr. 4.*
  8. Číše českého typu – zlomek hladkého válcovitého ústí. Pr. okr. 6,2 cm. Sklo druhotně opakní, světle béžově zlaté. *Obr. 4.*
  9. Číše českého typu – zlomek hladkého ústí s nataveným vláknem ve v. 3,5 cm pod okrajem. Pr. okr. 9 cm. Sklo druhotně opakní, světle béžově zlaté. *Obr. 4.*
  10. Číše českého typu – zlomek stěny se svinutými nálepy o pr. 0,5 cm a dva zlomky hladké spodní části. Sklo na lomu čiré, velmi lehce nazelenalé, na povrchu světle béžově zlatá koroze. Podle zabarvení koroze může patřit k okraji č. 8 nebo 9. *Obr. 4.*
  11. Číše českého typu – zlomky patky s vpíchnutým dnem a zlomek stěny se třemi drobnými svinutými nálepy. Patka vytvořena přitavením širší lišty ke dnu, okraj ovinut více řadami vlákna. Pr. patky ca 10,7 cm. Sklo druhotně opakní, tmavě šedé s nádechem do zelena, drolivé. *Obr. 4.*
  12. Číše českého typu – tři zlomky horní části s vláknem a drobnými svinutými nálepy, dva velmi drobné zlomky okraje a 12 drobných zlomků stěn s nálepy. Sklo druhotně opakní, tmavě šedozeleň, drolivé. Patrně z téhož jedince jako č. 11.
  13. Číše českého typu – dva zlomky okraje patky a hladký zlomek spodní části těla. Sklo druhotně opakní, béžově hnědé barvy.
  14. Číše českého typu – patrně různí jedinci: šest drobných hladkých zlomků, drobný zlomek podhrdlí s vláknem a drobným nálepem, zlomek těla se svinutým nálepem střední velikosti. Sklo druhotně opakní béžově až nahnědlé.

Pod č. přír. 63/35–37 jsou zlomky nádob č. 1–4 (*obr. 4*). Pocházejí z vyšších štíhlých číší s menšími až drobnými nálepy jak svinutými (č. 1), tak srpečkovitými (č. 2, 4). Na nádobě č. 1 se dochovala čirá, velmi lehce nazelenalá sklovina, ostatní zlomky jsou zcela prokorodované béžově hnědé, hnědočerné a rezavě hnědé barvy. Rozměry nelze stanovit.

Soubor zlomků č. 5–14 (*obr. 4*) z několika nádob je zapsán pod č. 63/40. Z číše č. 5 bylo možné rekonstruovat větší část s mírně zataženým hladkým ústím, odděleným nataveným vláknem od těla se svinutými nálepy. Pr. okr. = 5,4 cm. Sklo je čiré, velmi lehce nazelenalé, s bublinkami, na povrchu je průsvitná až opakní perleťová koroze. Nádobka č. 6 je zastoupena podhrdlím s vláknem a středními svinutými nálepy na těle, číše č. 7, 10 a 11 měly menší svinuté nálepy. Válcovitý okraj č. 8 měl pr. 6,2 cm, okraj č. 9 = pr. 9 cm. Jediná dochovaná patka s vpíchnutým dnem č. 11 má pr. 10,7 cm a je na hraně ovinutá vláknem. Pokud se dochovala sklovina, je velmi lehce nazelenalá, většinou však druhotně opakní béžově až hnědé barvy.

Menší zlomek cínové nádoby ukazuje tvar s mírně kónickými stěnami a zesíleným, vykloněným okrajem (č. přír. 63/35, pr. ca 19 cm).

Sklo z jímký lze datovat stejně jako keramiku, tedy do 2. pol. 14. stol. až poloviny 15. stol.

3.2. Jímka č. 2/63 (č. přír. 46–50)

Z obsahu jímký jsou zapsány hrnce s okružím a rytou vlnicí ze šedého, hrubě ostřenošedého materiálu s krupičkovým povrchem, které lze zařadit do 2. pol. 14. stol. (č. přír. 63/46). Dále jsou uvedeny „zlomky hrubě hnědé sklenice“ (č. přír. 63/47), dýžky z bednářských misek, zvířecí kosti a útržky kůže z obuvi (č. přír. 63/48–50). Podle inventáře se tedy jedná o jiný objekt č. 2 z r. 1963, než který publikovala J. Šikulová (1966, 10).

Duté sklo reprezentují zlomky dvou mírně vpíchnutých den patrně lahví. Sklo je zcela prokorodované, tmavě šedé barvy s kovovým leskem. Dále se dochoval zlomek spodní části hladkého těla vysoké číše ze zcela prokorodovaného skla světle hnědé barvy.

3.3. Jímka č. 3/63 (č. přír. 51–55)

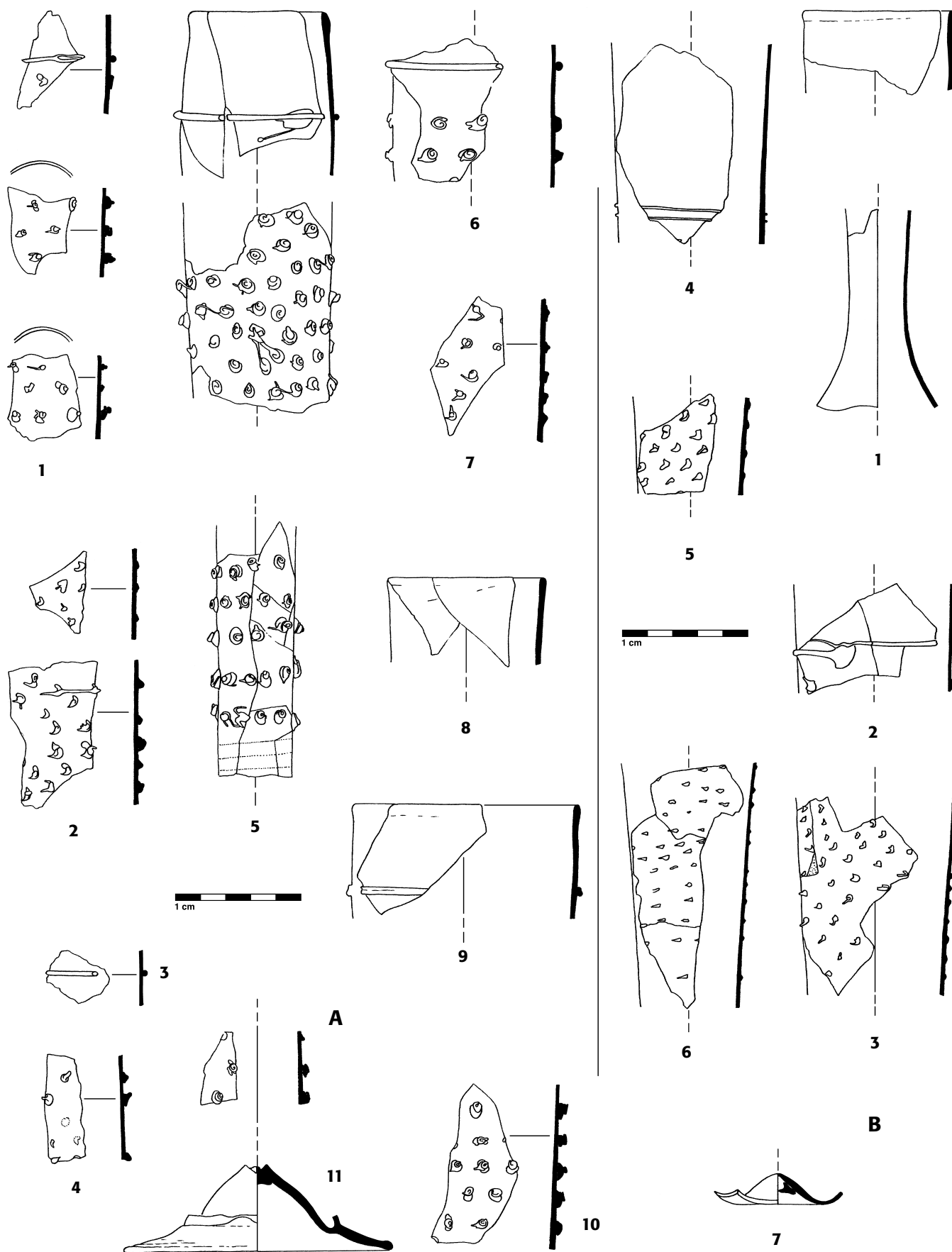
Keramiku zastupují výrobky s hustými rotačními rýžkami na stěnách – džbán, hrnce s uchem i bezuché, větší zásobnicové hrnce s radélkovou výzdobou na plecích a trojnožka s hnědožlutou glazurou, kterou můžeme datovat do 15. stol. – 2. poloviny. Další inventář představují dýhy ze sudu nebo škopku, kosti a vaječné skořápky, útržky kůže z obuvi a také organické zbytky a rostlinné makrozbytky.

Katalog nálezů skla (*obr. 4*)

1. Číše vyšší štíhlá – zlomek válcovitého ústí s pr. okr. 6 cm a hladké spodní části nad patkou o pr. 2,6/4,9 cm. Sklo druhotně opakní hnědobéžově, světlé skvrny, lesklé. *Obr. 4.*
2. Číše českého typu – zlomek horní části s nataveným vláknem a jedním nálepem. Pr. těla v místě vlákna 6 cm. Sklo čiré, zcela bezbarvé, povrch pokryt silnou vrstvou opakní koroze světle béžově barvy, lesklé. *Obr. 4.*
3. Zlomek těla se srpečkovitými nálepy, podle skloviny i koroze ze stejné nádoby jako č. 2. *Obr. 4.*
4. Číše českého typu – zlomek horní části s vysokým hladkým ústím, odděleným od těla dvěma řadami velmi jemného vlákna. Pr. v místě vlákna ca 6 cm. Sklo na lomu čiré, velmi lehce nazelenalé, na povrchu olupující se silná vrstva béžově opakní koroze s hnědými skvrnami. *Obr. 4.*
5. Zlomek spodní části těla se srpečkovitými nálepy. Podle skloviny i charakteru koroze pochází patrně z téže nádoby jako č. 4. *Obr. 4.*
6. Číše českého typu – zlomek těla s velmi drobnými srpečkovitými nálepy. Sklo zcela druhotně opakní, tmavěji béžově, lesklé. *Obr. 4.*
7. Lahvička drobná – vpíchnuté dno s náběhem na hruškovité tělo. Pr. dna 3,5 cm. Sklo prosvítá čiré, velmi lehce nazelenalé, na většině povrchu bělavá až perleťová koroze. *Obr. 4.*

Zlomky pocházejí pravděpodobně ze čtyř skleněných číší a malé lahvičky s hruškovitým tělem. Ze štíhlé číše č. 1 se dochoval zlomek válcovitého okraje a spodní část štíhlého hladkého těla. Zlomky horních okrajových partií s ovinutým vláknem (č. 2, 4) odpovídají vysokým, plynule se rozevírajícím tvarům a patří k nim

Obr. 4. Opava (II), duté sklo z objektů 1/63 (A) a 3/63 (B). Kresby H. Sedláčková. — **Abb. 4.** Opava (II), Hohlglas aus den Objekten Nr. 1/63 (A) und 3/63 (B). Zeichnungen H. Sedláčková.

spodní části těl s výzdobu drobných srpečkovitých nálepu (č. 3, 5). Z poslední číše se dochovala pouze část těla s miniaturními nálepy (č. 6), z lahvičky mírně vpíchnuté dno (č. 7). Nádoba č. 2–3 je ze zcela bezbarvého skla, ovšem s vrstvou povrchové koroze béžového zabarvení. Číše č. 4–5 a lahvička jsou ze skla velmi lehce nazelenalého, rovněž výrazně postiženého korozi. U zlomku č. 6 je sklo zcela prokorodované.

3.4. Jímka č. 10/63 (č. přír. 60–68)

Jímka byla vybírána ve dnech 24. a 25. 5. 63 a nálezy jsou uváděny do hl. 460 cm. Obsahovala keramiku (včetně malovaného džbánu a talíře) a menší soubor skla z přelomu 16./17. stol. Zpracování tohoto souboru bude zveřejněno v souvislosti s dalšími nálezy renesančního skla z Opavy.

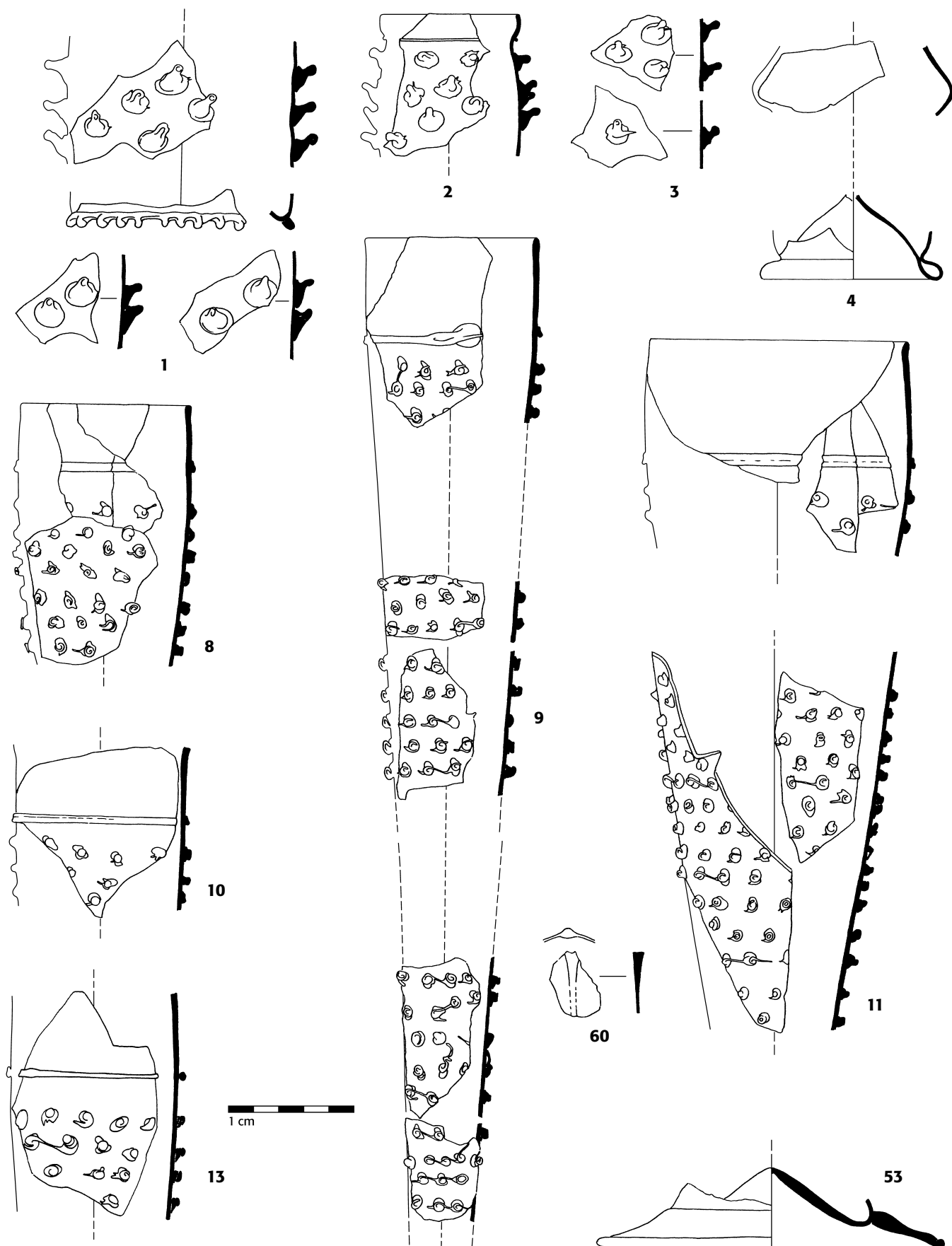
3.5. Jímka č. 11/63 (č. přír. 69–77)

Bohatý obsah jímky byl vybírán ve dnech 21.–23. 5. 63 a je zapsán od hl. 250 do 500 cm. Keramika z č. přír. 69, 73 a 77 představuje hrnce s okružím z redukčně páleného materiálu. Větší počet celých nádob jsou defektní kusy, naznačující blízkost hrncářské dílny. Jímka dále obsahovala výrobky ze dřeva (podnos a dýžky z misek, soustružené zátky), útržky kůže z obuvi, útržek plsti a plátna, zvířecí kosti a rostlinné makrozbytky. Keramiku je možné datovat do průběhu 14. stol.

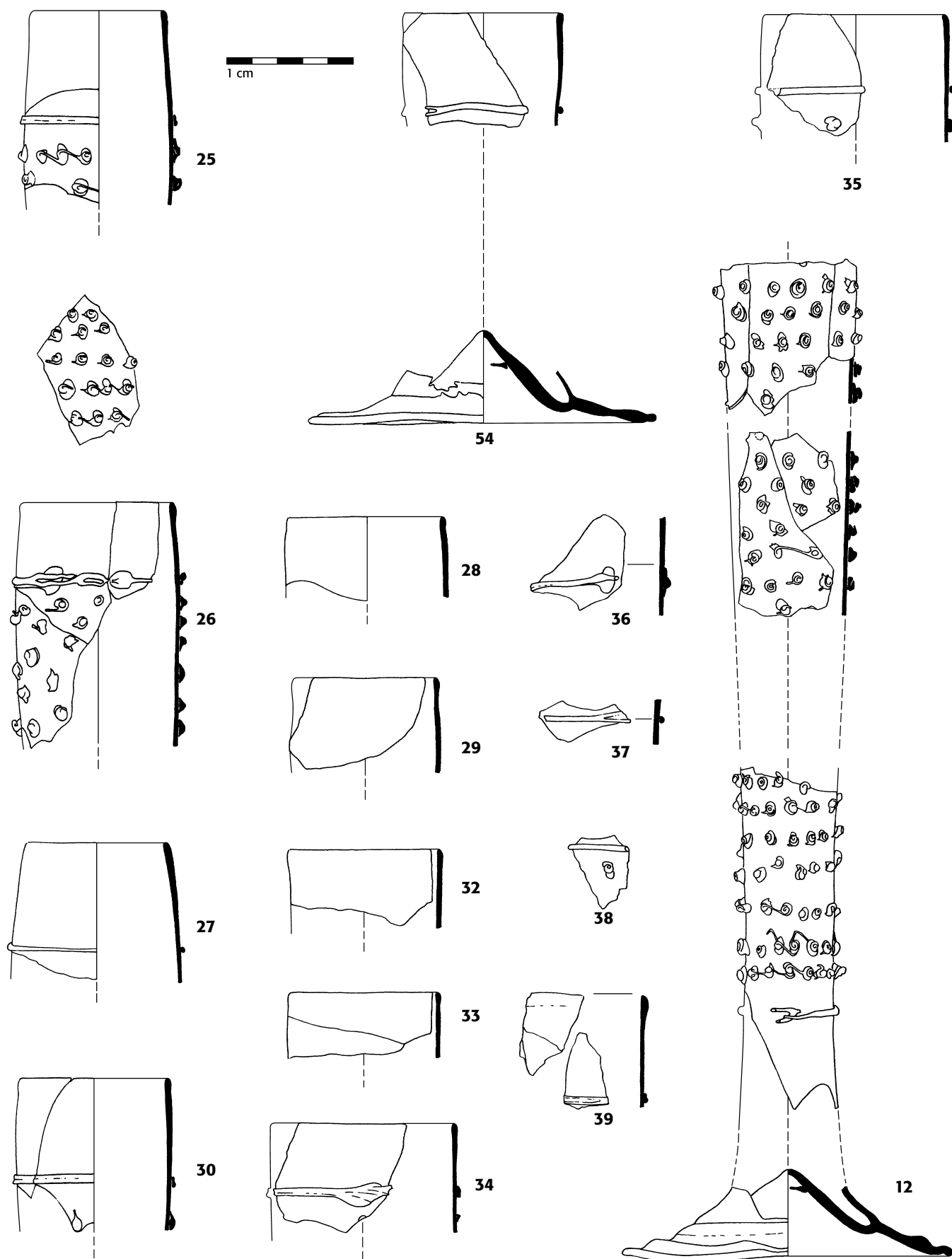
Sklo bylo zapsáno pod č. přír. 63/69 (hl. 250–320 cm), 73 (hl. 320–420 cm) a 63/77 (hl. 420–500 cm). Části nádob však bylo možné slepit ze zlomků pocházejících z různých vrstev, což je podchyceno v katalogu – v popisu jsou uvedena pouze čísla pořadová č. 1–63.

Katalog nálezů skla (obr. 5–7)

- Číska s nálepy – zlomek obvodu dna se zaštípaným vláknem, pr. 9,2 cm a tři zlomky stěn s nálepy vytaženými do hrotů se zaštípnutými konci. Nálepy kruhového tvaru, pr. 1–1,2 cm. Sklo čiré, téměř bezbarvé s nádechem do šeda, řídkce bublinky, povrch matný nebo s matnými skvrnami. *Obr. 5.*
- Číska s nálepy – větší zlomek horní části s nízkým, lehce kleutým ústím, odděleným od těla nataveným vláknem. Pr. okr. 5,6 cm. Nálepy vytažené do hrotů na koncích zaštípnutých, kruhového tvaru o pr. 1 cm. Sklo čiré, bezbarvé s nádechem do šeda, velmi řídkce bublinky, většina povrchu matná. *Obr. 5.*
- Číska s nálepy – dva zlomky stěn s nálepy vytaženými do hrotů, konce kapkovité. Nálepy oválné až kruhové, pr. 0,9–1,2 cm. Sklo čiré, bezbarvé s nádechem do žluta, řídkce bublinky, čisté. *Obr. 5.*
- Láhev s vnitřním prstencem – větší část dna s náběhem na soudkovité tělo a zlomek horní části nad prstencem. Pr. dna 7,4 cm. Sklo čiré, bezbarvé s nádechem do žluta, téměř bez bublinek, povrch matný. *Obr. 5.*
- Láhev s vnitřním prstencem, drobný zlomek stěny. Sklo čiré, bezbarvé s nádechem do žluta, bublinky, čisté. Může patřit k nádobě č. 4.
- Duté sklo – zlomek vpíchnutého dna, patrně z čísky. Sklo čiré, bezbarvé s nádechem do šeda, řídkce jemné bublinky, povrch matný.
- Duté sklo – dva drobné zlomky hladkých stěn. Sklo čiré, bezbarvé s nádechem do šeda, řídkce velmi jemné bublinky, povrch matný.
- Číše českého typu – větší část nádoby s hladkým, lehce kyjovitým ústím s vláknem a svinutými nálepy na těle o pr. 0,5 cm. Pr. okr. 6,9 cm, vlákno ve v. 2,5 cm pod okrajem. K nádobě patří dva drobné zlomky okraje zvonovité patky. Sklo zcela druhotně opakní hnědobéžové a šedobéžové barvy, drolivé. *Obr. 5.*
- Číše českého typu – zlomky umožňující kresebnou rekonstrukci vysokého, plynule se rozevírajícího tvaru. Pod hladkým ústím ve v. 4 cm ovinuto vlákno, pr. okr. 7 cm. Na těle svinuté nálepy o pr. 0,4–0,5 cm, některé dvojice spojované vlákny. V. rek. těla ca 36 cm. Sklo na lomu čiré, velmi lehce nazelenalé, povrch pokryt zlatavou opakní korozi s tmavě hnědými skvrnami. *Obr. 5.*
- Číše českého typu – zlomek horní části s ovinutým vláknem a svinutými nálepy o pr. 0,5 cm. Pr. těla v místě vlákna 6,8 cm. Sklo druhotně opakní rezavě hnědé barvy. *Obr. 5.*
- Číše kyjovitá – zlomky umožňující rekonstrukci nádoby do v. ca 24,5 cm. Na širokém, kyjovitě zduřelém ústí ovinuto ve v. 4,7 cm vlákno, na těle svinuté nálepy o pr. 0,5–0,7 cm, některé dvojice spojované vlákny. Pr. okr. 10,4 cm. Sklo na lomu čiré, velmi lehce nazelenalé s jemnými bublinkami, na povrchu druhotně opakní světle béžové se zlatým leskem. K těže číší dle charakteru skla a koroze patrně náleží spodní část č. 53. *Obr. 5.*
- Číše českého typu – torzo spodní části těla plynule se rozevírajícího se svinutými nálepy o pr. 0,5 cm. Zvonovitá patka vytvořena natavením široké lišty ke vpíchnutému dnu, okraj patky ovinut vláknem. Pr. patky 13,3 cm, v. rek. těla 39 cm. Sklo čiré, velmi lehce nazelenalé, husté podlouhlé bublinky a ojedinele zrnka písku. Na povrchu povlak počínající perleťové koroze. *Obr. 6.*
- Číše českého typu – zlomek horní části těla mírně kyjovitého. Pod hladkým ústím ovinuto vlákno, na těle svinuté nálepy o pr. 0,5–0,7 cm. Pr. těla v místě vlákna 6,8 cm. Sklo čiré, velmi lehce nazelenalé, husté bublinky, řídkce drobná zrnka písku, čisté. *Obr. 5.*
- Číše českého typu – torzo spodní části nad patkou. Nálepy svinuté o pr. 0,3–0,5 cm, dvojice spojované vlákny, pod nálepy ovinuta jedna řada vlákna. Pr. těla v místě horního lomu 4 cm, v. torza 10 cm. Sklo čiré, velmi lehce nazelenalé, husté bublinky, skvrny počínající průsvitné perleťové koroze. *Obr. 7.*
- Číše českého typu – menší zlomek spodní části nad patkou s ovinutým vláknem. Pr. těla v místě vlákna 3,7 cm, v. zlomku 5,4 cm. Sklo čiré, velmi lehce nazelenalé, jemné bublinky, na povrchu skvrny průsvitné perleťové koroze. *Obr. 7.*
- Číše českého typu – drobný zlomek hladkého válcovitého ústí. Pr. okr. ca 7 cm. Sklo čiré, velmi lehce nazelenalé, na povrchu průsvitná perleťová koroze.
- Číše českého typu – tři drobné zlomky těla se svinutými nálepy. Dle charakteru skloviny a koroze může patřit k okraji č. 16. *Obr. 7.*
- Číše českého typu – drobný zlomek stěny se svinutými nálepy. Pr. těla ca 6 cm. Sklo čiré, velmi lehce nazelenalé, na povrchu důlková koroze a skvrny bílé opakní koroze. *Obr. 7.*
- 19–24. Číše českého typu – šest velmi drobných zlomků stěn s drobnými nálepy. Sklo čiré, velmi lehce nazelenalé, čisté až s průsvitnou perleťovou korozi. Z různých jedinců.
- Číše českého typu s mírně kyjovitou horní částí těla – torzo horní části a zlomek těla. Pod hladkým ústím ve v. 4,2 cm ovinuto vlákno, pr. okr. 5,6 cm. Nálepy svinuté o pr. 0,4–0,6 cm. Sklo na lomu čiré, bezbarvé?, povrch pokryt světle béžovou opakní korozi. Na horní části rezavě příškvarky. *Obr. 6.*
- Číše českého typu s mírně kyjovitou horní částí – torzo. Pod hladkým ústím ve v. 3 cm ovinuto vlákno, nálepy nepravidelně svinuté o pr. 0,6–0,8 cm. Sklo na lomu čiré, bezbarvé?, na povrchu béžová opakní koroze se zlatým leskem. *Obr. 6.*
- Číše českého typu – hladké, kyjovitě zatažené ústí s ovinutým vláknem. Pr. okr. 5,7 cm. Sklo na lomu čiré, velmi lehce nazelenalé, na povrchu druhotně opakní tmavěji šedobéžové barvy, lesklé. *Obr. 6.*
- Číše českého typu – zlomek hladkého válcovitého ústí. Pr. okr. 6,3 cm. Sklo téměř bezbarvé, pokryté světle béžovou opakní korozi. *Obr. 6.*
- Číše českého typu – zlomek hladkého válcovitého ústí. Pr. okr. 5,9 cm. Sklo druhotně opakní, světle béžové, uvnitř rezavá skvrna. *Obr. 6.*
- Číše českého typu – zlomek válcovitého ústí s ovinutým vláknem ve v. 3,8 cm pod okrajem, na těle dochován jeden kapkovitý

Obr. 5. Opava (II), duté sklo z objektu 11/63. Kresby H. Sedláčková. — **Abb. 5.** Opava (II), Hohlglas aus dem Objekt Nr. 11/63. Zeichnungen H. Sedláčková.

Obr. 6. Opava (II), duté sklo z objektu 11/63. Kresby H. Sedláčková. — **Abb. 6.** Opava (II), Hohlglas aus dem Objekt Nr. 11/63. Zeichnungen H. Sedláčková.

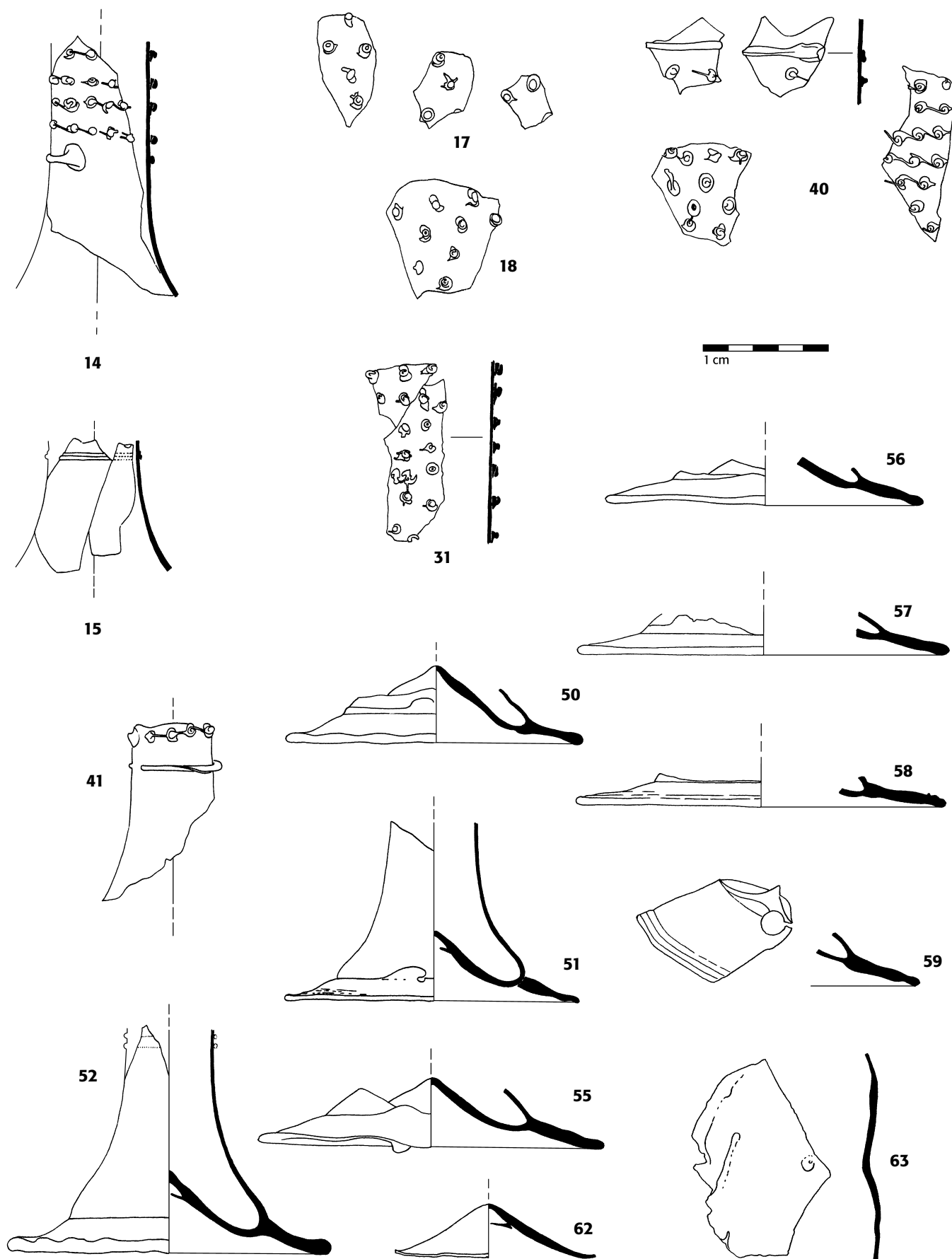
- nálep. Pr. okr. 6,1 cm. Sklo na lomu čiré, velmi lehce nazelenalé, na povrchu opakní koroze smetanové barvy, skvrnitá. *Obr. 6.*
- 31.** Číše českého typu – devět zlomků těla se svinutými nálepy o pr. 0,4–0,5 cm. Sklo na lomu čiré, velmi lehce nazelenalé, na povrchu smetanová opakní koroze, skvrnitá. Podle koroze může patřit k okraji č. 30. *Obr. 7* (největší zlomek).
- 32.** Číše českého typu – zlomek válcovitého ústí. Pr. okr. 6 cm. Sklo na lomu čiré, velmi lehce nazelenalé, na povrchu smetanová opakní koroze. *Obr. 6.*
- 33.** Číše českého typu – zlomek válcovitého ústí. Pr. okr. 6 cm. Sklo druhotně opakní, béžově zlaté barvy. *Obr. 6.*
- 34.** Číše českého typu – zlomek válcovitého ústí s ovinutým vláknem ve v. 2,5 cm pod okrajem. Pr. okr. 7,4 cm. Sklo druhotně opakní béžové, na lomu náznak původní velmi lehce nazelenalé skloviny. *Obr. 6.*
- 35.** Číše českého typu – zlomek válcovitého ústí s vláknem ovinutým ve v. 2,9 cm pod okrajem. Pr. okr. ca 7,4 cm. Dochován jeden svinutý nálep. Sklo druhotně opakní, béžově zlaté barvy. *Obr. 6.*
- 36.** Číše českého typu – zlomek okraje s vláknem. Pr. v místě vlákna ca 6,8 cm. Sklo na lomu čiré, velmi lehce nazelenalé, na povrchu smetanová lesklá opakní koroze. *Obr. 6.*
- 37.** Číše českého typu – drobný zlomek podhrdlí s vláknem. Pr. v místě vlákna ca 6 cm. Sklo druhotně opakní, světle béžové, lesklé. *Obr. 6.*
- 38.** Číše českého typu – zlomek podhrdlí s vláknem a jedním drobným svinutým nálepem. Sklo druhotně opakní, béžové, lesklé, se světle šedými skvrnami. *Obr. 6.*
- 39.** Číše českého typu – dva drobné zlomky válcovitého ústí s vláknem ovinutým ve v. ca 4 cm pod okrajem. Sklo druhotně opakní béžové se šedými skvrnami. *Obr. 6.*
- 40, 41, 52.** Číše českého typu – dodatečně se podařilo rekonstruovat spodní část ze zlomků: dva zlomky horní části s ovinutým vláknem a 14 zlomků těla se svinutými nálepy o pr. 0,5–0,6 cm, některé dvojice spojené vláknem (č. 41). Spodní část se zvonovitou patkou, vytvořenou přitavením široké ploché lišty k vpíchnutému dnu. Na obvodu patky stopy kleští. Nad hladkou částí ovinuto vlákno ve dvou řadách, nad nimi svinuté nálepy, spojené do dvojice (č. 41, 52). Pr. patky 13,2 cm. Sklo téměř bezbarvé s nádechem do zelena, na povrchu smetanová, místy průsvitná koroze. *Obr. 7.*
- 42.** Číše českého typu – sedm zlomků spodní hladké části s ovinutým vláknem ve dvou řadách, nad vláknem svinuté nálepy, spojené vláknem. Pr. těla v místě vlákna 3,5 cm. Sklo čiré, velmi lehce nazelenalé zůstalo na vnitřní straně, vně povlak světle béžové koroze.
- 43–45.** Číše českého typu – drobné zlomky stěn se svinutými nálepy (16+4+3). Původní téměř bezbarvé sklo s nazelenalým nádechem prosvítá přes povlak světle béžové opakní koroze.
- 46.** Číše českého typu – tři drobné zlomky stěn s drobnými svinutými nálepy. Sklo druhotně opakní, béžově hnědé barvy.
- 47.** Číše českého typu – dva drobné zlomky stěn se svinutými nálepy. Sklo druhotně opakní, nahnědlé.
- 48.** Číše českého typu – sedm drobných zlomků stěn se svinutými nálepy. Sklo druhotně opakní, světle hnědošedé.
- 49.** Číše českého typu – zlomky hladkých těl nad patkami z různých nádob. Sklo druhotně opakní, béžové až hnědé barvy.
- 50.** Číše českého typu – zlomek vpíchnutého dna a patky, vytvořené přitavením široké ploché lišty ke dnu. Na obvodu stopy kleští. Pr. patky ca 12 cm. Sklo čiré, velmi lehce nazelenalé, bublinky, na části povrchu počínající nazelenalá koroze. *Obr. 7.*
- 51.** Číše českého typu – torzo hladké spodní části s patkou. Patka vytvořena přitavením široké ploché lišty ke vpíchnutému dnu, na obvodu ovinutá vláknem ve více řadách. Pr. patky 12 cm. Sklo čiré, velmi lehce nazelenalé, jemné bublinky, na části povrchu drobné skvrnky nazelenalé opakní koroze, na těle v ploše. V. torza 7,2 cm. *Obr. 7.*
- 52.** Viz č. 40, 41. Číše českého typu – torzo vpíchnutého dna s patkou, vytvořenou přitavením široké ploché lišty. Na obvodu ovinutá vláknem a stopy kleští. Pr. patky 13,2 cm. Sklo čiré, bezbarvé s nádechem do zelena – prosvítá přes povlak křídově bílé opakní koroze s malými rezavými skvrnami. *Obr. 7.*
- 53.** Číše českého typu – torzo vpíchnutého dna s patkou z připojené široké lišty, na hraně ovinuté vláknem, po obvodu stopy kleští. Slepované. Pr. 14 cm. Sklo čiré, bezbarvé s nádechem do zelena patrně pouze na několika místech, povrch pokryt bílou opakní korozi s drobnými rezavými skvrnami. *Obr. 5.*
- 54.** Číše českého typu – dva zlomky válcovitého ústí s ovinutým vláknem a torzo dna s připojenou širokou lištou na obvodu ovinutou vláknem a drobný zlomek okraje. Pr. okr. 6,4 cm, pr. dna ca 14 cm. Sklo na lomu čiré, bezbarvé s nádechem do zelena, na povrchu povlak opakní béžové koroze. *Obr. 6.*
- 55.** Číše českého typu – část vpíchnutého dna s připojenou širokou lištou, na obvodu ovinutou vláknem. Pr. ca 14 cm. Sklo na lomu čiré, téměř bezbarvé s nádechem do šeda, na povrchu povlak opakní béžové koroze. *Obr. 7.*
- 56.** Číše českého typu – část vpíchnutého dna s připojenou širokou lištou, na hraně s ovinutým vláknem. Pr. ca 12,8 cm. Na lomu zbytky původní čiré skloviny, v současnosti téměř zcela prokrodované, hnědobéžové barvy se šedými skvrnami. *Obr. 7.*
- 57.** Číše českého typu – část patky ze široké lišty s náběhem na vpíchnuté dno a stěny. Pr. ca 15 cm. Sklo na lomu čiré, bezbarvé, na povrchu tmavěji šedá opakní koroze. *Obr. 7.*
- 58.** Číše českého typu – zlomek patky ze široké lišty, na hraně ovinuto několik řad vláknem. Pr. ca 15 cm. Sklo druhotně opakní, tmavě béžové se šedými skvrnami. *Obr. 7.*
- 59.** Číše českého typu – drobný zlomek patky ze široké lišty, na hraně 2–3 řady vláknem. Sklo druhotně opakní, tmavě šedé. *Obr. 7.*
- 60.** Číše s taženými kapkami? – velmi drobný zlomek stěny s jedním svislým žebérkem. Sklo druhotně opakní, zlatěhnědé barvy. *Obr. 5.*
- 61.** Číše českého typu – zlomek vpíchnutého dna. Sklo na lomu čiré, bezbarvé s nádechem do šeda, na povrchu béžový opakní povlak.
- 62.** Číše českého typu – vpíchnuté dno téměř celé. Pr. ca 8 cm. Sklo prosvítá čiré, bezbarvé (?) přes světle béžový povlak. *Obr. 7.*
- 63.** Okenní terčík – asi třetina s nálepníkem, bez okraje. Pr. torza 7,8 cm. Sklo zcela bezbarvé, potažené průsvitnou perleťovou korozi s iris. *Obr. 7.*

Pouze nejstarší a na nálezy nejbohatší objekt 11/63 obsahoval vedle převážné většiny vysokých číší domácího původu také nejméně čtyři importované nádoby (*obr. 5*, zlomky č. 1–7), dále pak zlomek okenního terčíku č. 63 (*obr. 7*). Ve skupince kvalitního zboží jsou s jistotou zastoupeny tři číšky s nálepy vytaženými do hrotů. Číška č. 1 je doložena zlomkem dna, ovinutého zaštipaným vláknem a pocházejí z ní také tři zlomky válcovitých stěn. Nálepy jsou na koncích zaštipnuty kleštěmi. Sklo je čiré, téměř bezbarvé, povrch matný. Průměrem dna 9,2 cm představuje nezvykle široký exemplář. Z druhé číšky č. 2 se dochoval zlomek horní části s nízkým, lehce klenutým ústím, odděleným od mírně soudkovitého těla vláknem. Tři nálepy jsou na koncích zaštipnuty kleštěmi, další čtyři jsou na koncích hladké. Průměr okraje 5,6 cm svědčí o drobném tvaru. Sklo je rovněž bezbarvé s nádechem do šeda. Číška č. 3 je doložena třemi zlomky těla patrně válcovitého tvaru s hrotitými nálepy. Bezbarvé sklo má v tomto případě nádech do žluta.

Další výrobek z kategorie importů představuje láhev s vnitřním prstencem č. 4 (*obr. 5*), ke které může patřit i zlomek č. 5. Dochovala se ve zlomku spodní části s náběhem na soudkovité tělo a ve zlomku stěny nad středovým prstencem. Průměr dna činí 7,4 cm. Byla vyrobena z bezbarvé skloviny s nádechem do žluta.

Většinu torz a zlomků představují vysoké číše domácí proveniencí. Podle tvaru je můžeme rozdělit do tří skupin:

A. Štíhlé tvary, které se plynule rozšiřují k hladkému ústí, běžně označované jako „píšťalové“ (*obr. 5*). Část

Obr. 7. Opava (II), duté sklo z objektu 11/63. Kresby H. Sedláčková. — **Abb. 7.** Opava (II), Hohlglas aus dem Objekt Nr. 11/63. Zeichnungen H. Sedláčková.

číše č. 9 bylo možné rekonstruovat do v. ca 36 cm, pr. okr. 7 cm. Spodní část nebylo možné s určitostí přiřadit. Tělo je pokryto menšími svinutými nálepy, přičemž některé dvojice jsou spojeny vláknem. Velmi lehce nazelenalé, původně čiré sklo, je potažené zlatistou opakní korozí.

K této variantě dále patří zlomky horních částí nebo okraje nádob č. 10, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35 a patrně i 39 a 40 (vč. 41+52). Průměry okrajů jsou v rozmezí od 5,7 do 7,4 cm. Vlákna, oddělující hladké ústí od zdobeného těla jsou umístěna poměrně nízko pod okrajem, ve v. mezi 2,5–4,5 cm. Nálepy jsou rozmístěny pravidelně, jsou svinuté, menší (pr. 0,4–0,6 cm) a často bývají dvojice spojené vláknem. Tvar odpovídá české variantě I.1 v typologii, vypracované F. Frýdou (1990).

B. Tvary s mírně zataženým okrajem, označované jako „kyjovité“ (obr. 6) lze pozorovat u nádob č. 8, 13, 25, 26 a 27. Průměry okrajů se pohybují mezi 5,6 až 6,9 cm, vlákna jsou natavena ve v. 2,4–4,2 cm pod okrajem. Typ a velikost nálepů jsou stejné jako u předchozí skupiny. Varianta I.2 podle F. Frýdy (1990).

C. Jedním exemplářem, částečně rekonstruovatelným, je zastoupena široká číše s mírně zataženým okrajem č. 11 (obr. 5). Pr. okraje činí 10,4 cm, široké ploché vlákno ovinuje ústí ve v. 4,7 cm pod okrajem. Nálepy jsou svinuté, poněkud větší, než u skupin **A** a **B**. V rekonstruované části je 25 cm. Je pravděpodobné, že k této číši patří široká zvonovitá patka č. 53 se stopami kleští a vláknem na obvodu. Varianta I.4 (?) podle F. Frýdy (1990).

Vedle těchto rekonstruovatelných a určitelných tvarů se dochovala větší či menší torza, zlomky štíhlých stěn s nálepy nebo části těla nad patkou ovinutá vlákna (obr. 7). Podle průměrů patří do skupiny štíhlých číší. Nálepy mají stejný charakter a velikost jako číše skupin **A** a **B**, časté je spojování dvojic nálepů. Tyto fragmenty nepochybně patří k některé nádobě z těchto skupin, nebylo však možné je s jistotou přiřadit.

Zlomky spodních částí s patkami ukazují, že k vpíchnutému dnu byla natavena široká plochá lišta po obvodu tvarovaná kleštěmi a na hraně ovinutá vláknem (č. 12, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59). Průměr je mezi 12 až 14 cm. Podle počtu těchto částí číší odhadují počet nádob na 11 exemplářů; zlomky okrajů dávají možnost až 15 nádob. Nádob skupin **A** a **B** působí dojmem výrobků z jedné hutě, či přímo z „jedné ruky“. Sklovina, velikost a provedení nálepů jsou zcela shodné a proto bylo velmi obtížné stanovit spolupatřičnost zlomků, pokud na sebe přímo nenavazovaly.

Pokud se dochovala původní sklovina, je čirá, velmi lehce nazelenalá, s jemnými bublinkami. Většinou však povrch nese známky korozních změn, případně je sklo zcela druhotně opakní. V barvě převládá koroze perleťové až smetanové barvy. Na nižší široké číši č. 11 je koroze světle béžové barvy se zlatým leskem.

3.6. Jímka č. 12/63 (č. přír. 82–92)

Obsah jímky je zapsán od hl. 200 do 500 cm a byl vybírán ve dnech 23. a 24. 5. 63. Soubor obsahuje

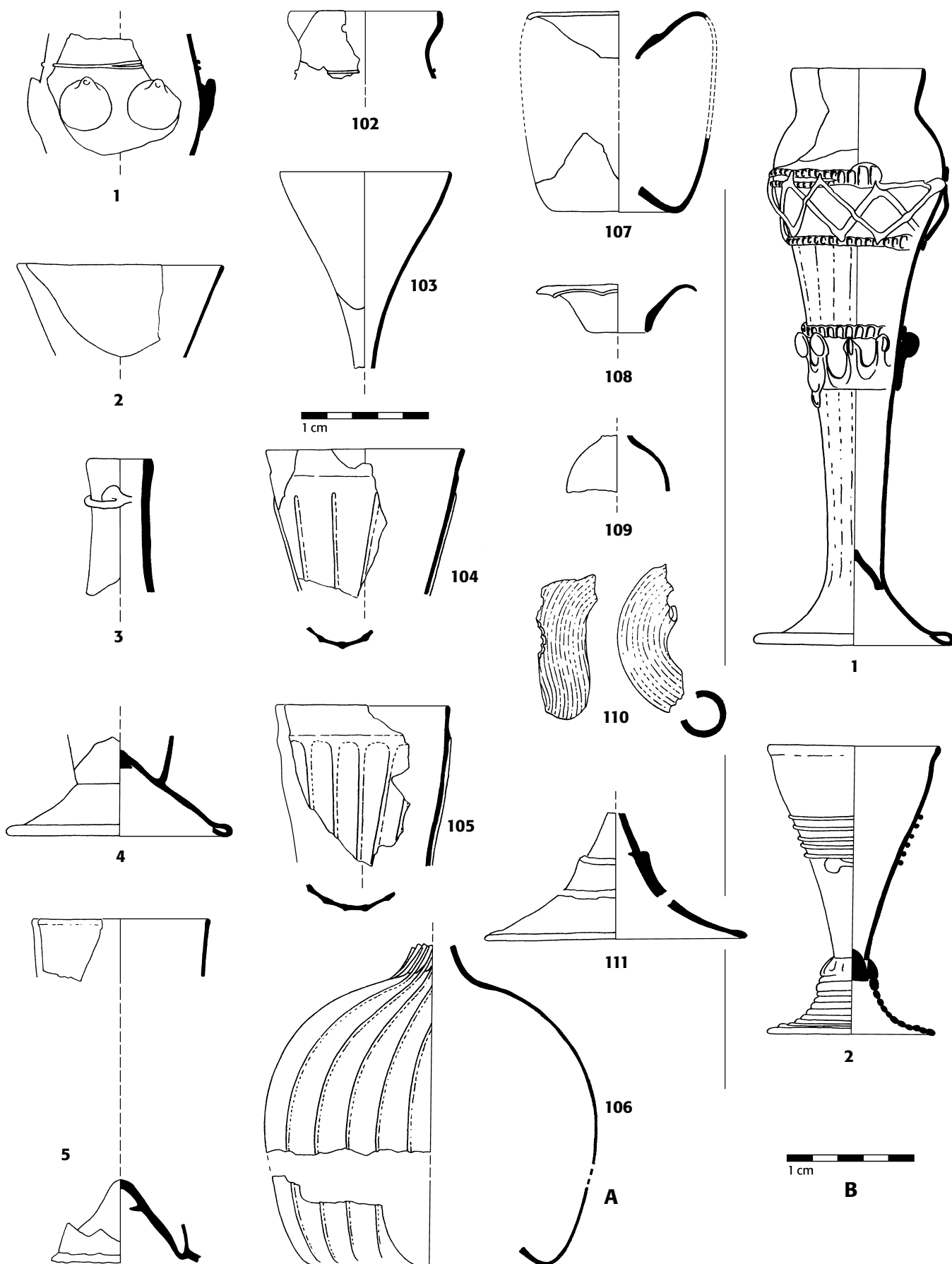
keramiku glazovanou i režnou: torza a zlomky větších i malých hrnků s uchy z oxidačně páleného materiálu, uvnitř se zelenou nebo žlutou glazurou, žlutě glazovaný cedník a pokličky. Byly zde také dva římsové vrcholové kachle s cimbuřím a nápisem „maria“ provedeným gotickou minuskulí a komorový kachel čtvercového formátu s čelní vyhrívací stěnou zdobenou reliéfem rytíře na koni (Stehlíková 1999, č. kat. 126, 127). Všechny kachle nesou zelenou glazuru, pouze zlomek hrncového kachle je režný (č. přír. 63/92, hl. 400–500 cm). Ve výplni se dochovala větší část plochého cínového talíře s raženými značkami na okraji (č. přír. 63/89, hl. 400–500 cm). V souboru se nachází také torzo (středová část) talíře s malovaným motivem ženské postavy na dně a okrajový zlomek malované mísy, které jsou nejmladšími předměty v jímce a mohou být datovány nejdříve do 60. let 16. stol., kdy se na Moravě objevují první výrobky s malbou na hnědém nástřepí (Sedláčková /ed./ 1998, č. kat. 08.1–1).

Ploché cínové talíře o průměru 20 cm nese uvnitř na okraji tři ražené značky: překřížené klíče v erbovním štítku, „W“ a bustu světce s křížem. Značka „W“ poukazuje na původ v některé císařské dílně ve Vratislavi (obr. 9).

Z vrstvy 300–350 cm (č. přír. 63/83) byly získány zlomky nádob č. 1–5 a obsáhlý soubor větších kusů a zlomků okenních terčíků, trojúhelníkových okenních výplní a olověných rámečků č. 6–101. Z hloubky 400–500 cm (č. přír. 63/91) pocházejí pouze zlomky a části devíti nádob č. 102–110.

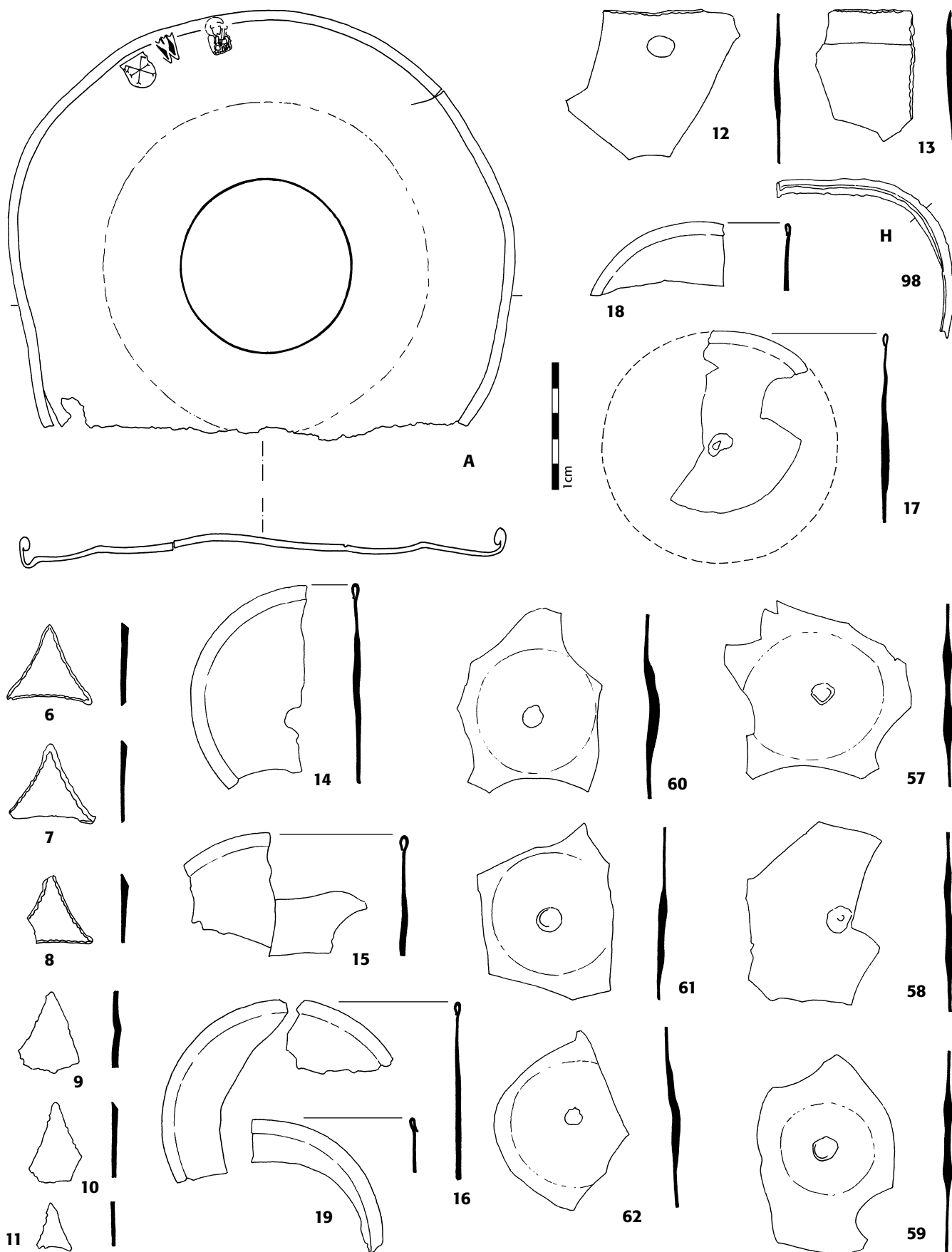
Katalog nálezů skla (obr. 8–9)

1. Krautstrunk soudkovitého tvaru – dochován zlomek horní části těla se dvěma plochými, kruhovými velkými nálepy s vytaženými a na koncích zaštipnutými hroty. Pr. nálepů 2–2,1 cm. Nad nálepy ovinuto jemné vlákno. Pr. těla v místě horního lomu 5,6 cm. Sklo čiré, sytě zelené, velké oválné bublinky, na povrchu povlak – olupující se iris. Obr. 8.
2. Pohár – zlomek hladké trychtýřovité kupy. Pr. okr. 8,3 cm. Sklo čiré, bezbarvé s nádechem do šeda, řídké velké bublinky, na povrchu povlak průsvitné perleťové koroze. Obr. 8.
3. Láhev – válcovité hrdlo, v horní části ovinuté silnějším vláknem. Pr. okr. 2,6 cm. Sklo čiré, sytě zelené patrně na lomu, povrch pokryt nažloutlou matnou opakní korozí. Sklo silnostěnné 0,3 cm. Obr. 8.
4. Číše na duté zvonovité patce s trychtýřovitou hladkou kupou – torzo spodní části. Patka s vpíchnutým dnem tvoří jeden díl, ke kterému byla připojena kupa. Pr. patky 9 cm. Sklo čiré, velmi lehce nazelenalé, čisté, na povrchu povlak nažloutlé, lesklé opakní koroze. Obr. 8.
5. Číše vysoká – drobný zlomek válcovitého ústí, hladkého těla a vpíchnutého dna s malou částí stěny. Sklo zcela druhotně opakní, tmavě hnědé barvy s kovovým leskem. Obr. 8.
- 6–11. Okenní výplně ve tvaru trojúhelníků, vyštípaných z kruhových terčíků. Č. 6–8 celé, v. 2,6–2,9 cm, č. 9–11 zlomky. Sklo č. 6, 7 velmi lehce nazelenalé, č. 8, 9 našedlé s povlakem šedé koroze, č. 10, 11 druhotně opakní, béžové barvy. Obr. 9.
- 12–13. Okenní výplně obdélného tvaru, vyštípané z terčíků, neúplné. Sklo čiré, velmi lehce nazelenalé s hustými bublinkami, skvrny až plochy opakní béžové olupující se koroze. Obr. 9.
- 14–97. Okenní terčíky – zlomky přehnutých okrajů a středových částí. Sklo čiré, velmi lehce nazelenalé až našedlé, bublinky, iris, skvrny až plochy opakní koroze béžové až šedé barvy. Průměry okrajových zlomků se pohybují mezi 9,3 až 9,8 cm. Obr. 9 (výběr).

Obr. 8. Opava (II), duté sklo z objektů 12/63 (A) a 1A/63 (B). Kresby H. Sedláčková. — **Abb. 8.** Opava (II), Hohlglas aus den Objekten Nr. 12/63 (A) und 1A/63 (B). Zeichnungen H. Sedláčková.

Obr. 9. Opava (II), okenní sklo, olověný pásek a cínový talíř (A) z objektu 12/63. Kresby H. Sedláčková. — **Abb. 9.** Opava (II), Fensterglas, Bleiband und Teller aus Zinn (A) aus dem Objekt Nr. 12/63. Zeichnungen H. Sedláčková.

- 98–99.** Větší a menší zlomek olověných rámečků s profilem „H“. *Obr. 9.*
- 100–101.** Dva drobné zlomky olověných rámečků s profilem „H“.
- 102.** Krautstrunk – zlomek horní části s miskovitým okrajem a ovinutým jemným vláknem na hrdle. Pr. okr. ca 6 cm. Sklo čiré, sytě zelené, řídce velké oválné bublinky, iris. *Obr. 8.*
- 103.** Pohár s hladkou nálevkovitou kupou – torzo kupy splepené ze dvou zlomků. Pr. okr. 6,9 cm. Sklo čiré, velmi lehce nazelenalé, bublinky, jedno větší neprotavené zrnko písku. Na povrchu povlak opakní, olupující se světle béžové koroze. *Obr. 8.*
- 104.** Pohár nebo číše se žebry – jeden větší a dva drobné zlomky. Pod okrajem hladké odsazené ústí v. 1,1 cm. Svislá žebra začínají ve v. 1,7 cm pod okrajem. Pr. okr. 7,9 cm. Sklo čiré, velmi lehce nažloutlé, husté bublinky, iris. *Obr. 8.*
- 105.** Číška se žebry – větší zlomek horní části těla. Tvar mírně kónický, pod hladkým ústím jsou napojena svislá žebra v odstupu 0,8 cm. Sklo druhotně opakní, béžově zlaté, uvnitř rezavé skvrny. *Obr. 8.*
- 106.** Láhev se žebry – větší splepané torzo, sestávající ze zlomků hrdla, horní část těla a ode dna. Žebra na hrdle mírně šikmá, na těle svislá, směrem ke dnu se ztrácejí. Pr. dna 9,6 cm, v. rek. torza ca 12,7 cm. Sklo původně čiré, velmi lehce nazelenalé s bublinkami a velkými neprotavenými zrny písku, nyní většinou druhotně opakní, světle béžově zlaté barvy. *Obr. 8.*
- 107.** Mucholapka – torzo horní části s kruhovým otvorem a spodní část s náběhem na vpíchnuté dno. Pr. dna 5 cm. Sklo druhotně opakní, béžově hnědé s kovovým leskem. *Obr. 8.*
- 108.** Mucholapka – torzo horní části s kruhovým otvorem. Pr. 5,4 cm. Sklo druhotně opakní, tmavě hnědé barvy s rezavými skvrnami. *Obr. 8.*
- 109.** Lahvička drobná hruškovitá – zlomek horní části a lehce vpíchnuté dno. Pr. těla 4 cm. Sklo druhotně opakní, hnědé, lesklé. *Obr. 8.*
- 110.** Kutrolf – část jednoho hrdla o pr. 1,8 cm, svislá jemná žebra. Hrdlo obloukovitě prohnuté, na spodní straně stopy po přitavení k druhému hrdlu. D. zlomku 5,8 cm. Sklo druhotně opakní béžově s tmavšími skvrnami. *Obr. 8.*
- 111.** Číše vyšší, štíhlá – zlomky zvonovité patky s vysoce vpíchnutým dnem, patka a dno z jedné části. Pr. patky ca 10,4 cm. Sklo druhotně opakní, sytě hnědé. *Obr. 8.*
- 112.** Číše – dva drobné zlomky okraje zvonovité patky. Sklo druhotně opakní tmavě hnědé barvy.
- 113.** Okenní terčík – zlomek středové části s nálepníkem. Sklo čiré, lehce našedlé, hustě větší bublinky, iris.
- 114.** Okenní terčík – drobný zlomek středové části. Sklo velmi lehce nazelenalé, hustě větší bublinky, iris.

Velké množství okenního skla včetně rámečků ve vrstvě do 350 cm ukazuje, že tato vrstva vznikla v souvislosti se stavební úpravou. Je zde tedy teoretická možnost odlišného datování vrstvy do této hloubky a vrstvy mezi 400–500 cm. Ačkoliv časový odstup je v tak malém souboru skla jen obtížně postižitelný, pokud bych měla posuzovat obě skupinky skla odděleně, pak bych nálezy z vrstvy nade dnem (č. 102–114) zařadila do závěru 15. až 40. let 16. stol., kdežto nádoby č. 1–5 z vrstvy s okenním sklem do doby mezi 40. až 70. léta 16. stol.

Do skupinky staršího skla zcela jistě patří zlomky subtilních číší, zastoupené téměř kompletní patkou s vysoce vpíchnutým dnem o pr. 10,4 cm (č. 111), drobným zlomkem patky č. 112 a drobnými zlomky nádoby č. 5 z vyšší vrstvy. Všechny jsou ze zcela prokorodované skloviny. Většími zlomky se dochovaly také dvě číšky se žebry, vyfouknuté do formy (č. 104, 105). Obě jsou kónického tvaru, v případě č. 104 může ovšem jít spíše o pohár. Tento zlomek ukazuje výraznější sklon stěn, má mírně odsazené nízké ústí s pr. okraje 7,9 cm,

pod kterým jsou svislá žebra v odstupu 1,5 cm v horní části. Byl vyroben z čirého, velmi lehce nažloutlého skla s hustými bublinkami. V případě nádoby č. 105 ze zcela prokorodovaného skla béžově zlaté barvy se s jistotou jedná o číšku s hustými svislými žebry. Průměr odsazeného okraje je 6,9 cm. Do starší skupiny patří také poměrně velká láhev s výraznými svislými žebry, předfukovanými do formy. Dochovala se ve zlomcích horní části těla s hrdlem a spodních partií těla. Pr. dna je 9,6 cm, v. rekonstruovaného torza ca 12,7 cm. Sklo je čiré, velmi lehce nazelenalé s velkými neprotavenými kaménky, nyní z větší části druhotně opakní světle béžově zlaté barvy (č. 106).

Soubor doplňují dva exempláře nádob zvláštního tvaru, jejichž tělo bývá zhruba v polovině mírně zaškracené, dno je jednoduché. Horní část je vmáčknutá dovnitř a má ve středu menší kruhový otvor (č. 107, 108). Zlomky obou nádob jsou z prokorodovaného béžově hnědého a tmavě hnědého skla. Již dříve jsem tento tvar identifikovala jako „mucholapku“.

Obloukovitě prohnuté hrdlo o pr. 1,9 cm s jemnými předfukovanými žebry je zlomek kutrolfu, patrně se dvěma hrdly, neboť jsou patrné stopy po přitavení k další části (č. 110). Sklo je nyní druhotně opakní, béžově s tmavšími skvrnami.

Části obou krautstrunků ze sytě zelené, čisté skloviny č. 1 a 102 lze datovat již do mladšího období. Na Moravě dosud neznámý soudkovitý tvar se zataženým ústím se dochoval ve zlomku horní části se dvěma velkými, plochými nálepy s vytaženými a na koncích zaštipnutými hroty (pr. 2 cm), nad kterými je ovinuto vlákno a část hladkého ústí. Pr. v místě horního lomu je 5,6 cm (č. 1). Druhý zlomek představuje běžný typ s miskovitým ústím a vláknem na plecích. Pr. okr. = 5,6 cm (č. 102). Ze stejné sytě zelené skloviny je v souboru také válcovité, silnostěnné hrdlo láhve s vláknem ovinutým pod okrajem o pr. 2,6 cm. Povrch je však pokryt nažloutlou matnou opakní korozí (č. 3).

Další dva zlomky jsou z pohárů s hladkými trychtýřovitými kupami (č. 2, 103). Oba jsou z čirého, bezbarvého skla, první s nádechem do šeda, druhý do žluta. Tyto tvary již v souboru reprezentují výrobky v „benátském“ stylu, stejně jako spodní část číše s dutou zvonovitou patkou a malou částí trychtýřovitých hladkých stěn (č. 4, pr. patky 9 cm, sklo velmi lehce nazelenalé).

4. Gotické sklo 1350–1450/1500–1550

4.1. Stručná charakteristika nálezů skla v Brně a Olomouci

Středověkému sklu byla na Moravě dosud věnována podstatně menší pozornost než v Čechách. Do závěru 20. století bylo zpracováno a publikováno pouze několik souborů z Přibic (okr. Břeclav; *Himmelová 1979*), z opevněných sídel jako Konůvky (okr. Vyškov; *Himmelová 1990a; 1994, 432–433*), Kulatý kopec na k.ú. Žabčice, Lelekovice (okr. Brno-venkov; *Himmelová 1994, 431–432*) a Melice (*Himmelová 1994, 432; 1997*), dále z Jihlavy (*Novotný – Karel – Dušek 1978, 56, Tab. 7: 1, 2*) a ojedinelé zlomky ze Mstěnic (*Nekuda 1985, 168*).

Jeden z největších souborů středověkého skla přinesly archeologické výzkumy, systematicky prováděné od poloviny 80. let 20. stol. v jádru města Brna a přilehlém okolí. Jeho zpracování a vyhodnocení zahájila Z. Himmelová.

Až na menší soubory z Rašínovy ulice (Michna 1974, 65, Tab. II; 1995, 14, Obr. 3) a Petrova (Procházka – Himmelová – Šmerda 1999) byly soubory středověkého skla z Brna publikovány doposud jen ve velmi omezeném výběru (Himmelová 1990; 1991; Černá /ed./ 1994). Důvodem je patrně neobyčejně rozsáhlý fond nálezů, jehož zpracování, vyhodnocení a publikování je časově velmi náročné. Již v tomto stadiu práce však bylo možné konstatovat, že v Brně (a na jižní Moravě obecně) se sklo objevuje kolem poloviny 13. století, a to výhradně v podobě importů jako jsou lahve a čísky s nálepy. Domácí číše českého typu se začínají vyskytovat teprve od poloviny 14. stol. a nikdy zde nenabýly tak dominantního postavení jako v Čechách (Himmelová 1990, 442; 1994, 433). Tento názor se ukázal s postupem zpracování bohatých brněnských souborů jako zcela platný, bylo však možné jej doplnit, zpřesnit a vypracovat typologii importovaného skla v šesti horizontech až do poloviny 16. století (Sedláčková 2003; 2004). První nádoby ze skla jsou zde v současnosti doloženy již v 1. pol. 13. století. Od doby kolem poloviny 13. století (horizont 1240–1270) je možné pozorovat neobyčejně rozšíření velkého množství typů a tvarů nádob, často i v evropském kontextu zcela ojedinělých a unikátních. Sklo domácí provenience se v brněnském prostředí skutečně prosazovalo jen velice pozvolna až v průběhu 2. poloviny 14. století, avšak sklo importované stále převažovalo přinejmenším do závěru 14. století. V průběhu 15. stol. se v Brně setkáváme především s výrobky domácích skláren, a to v podobě vysokých číší s natavovaným dekorem, menších číšek a lahví. Teprve v poslední čtvrtině 15. století sem opět začínají proudit importy, provázené četnými domácími výrobky, jako jsou vysoké číše, čísky a lahve. Ke specifickým domácím číším z období do poloviny 16. stol., především k jejich výzdobě, se vrátím v souvislosti s opavskými nálezy z této doby.

Podstatně odlišnou situaci lze doložit na střední Moravě, především v Olomouci. Dějiny města, jeho obchodní spojení, politické a kulturní vazby názorně ilustruje množství a rozmanitost importů z různých oblastí Evropy. Přitom je pozoruhodné, že výrobky ze skla se ve středověké Olomouci vyskytují v zanedbatelném množství. První sklo se v Olomouci objevuje sporadicky teprve v závěru 13. až 1. poloviny 14. století a nacházíme ho téměř výhradně v církevním prostředí. Teprve v 15. století pronikají nádoby ze skla i do domácností olomouckých měšťanů.

Pravděpodobné vysvětlení absence skla v městském prostředí Olomouce v podstatě do 15. století je možné hledat v původu prvních kolonistů, kteří sem patrně přišli z jižního Německa. Zde sice již pracovaly sklárny od 12. stol., ovšem byly zaměřeny více na okenní sklo, a vysoce kvalitní sklo se i sem patrně dováželo. Ve větší míře se v Olomouci objevuje německé sklo až v závěru 15. – 1. poloviny 16. století, což však můžeme pozorovat na celé Moravě.

Z Olomouce a přilehlého regionu byly podrobně zpracovány a publikovány v podstatě všechny nálezy známé do roku 2000 (Bláha 1998; 1999; Sedláčková 2001). První duté sklo představují ve 2. pol. 13. stol. v Olomouci, na Smilově Hradisku a ojediněle i v Náměšti na Hané rovněž importy, ovšem v daleko menším množství, než v Brně. Až do 15. stol. je sklo v Olomouci doloženo jen ve velmi omezené míře. Teprve v objektech datovaných od počátku 15. stol. a mladších představují nádoby ze skla četnější nálezy, objevují se však jiné typy zboží než v Brně.

Luxusní sklo představují v Olomouci závěru 13. – 1. pol. 14. stol. zlomky dvou číší typu Aldrevandin. Pocházejí z benátských skláren a jsou ojediněle rozšířené po celé Evropě (Sedláčková 2000a; 2001, 444, č. kat. 3.6.1, obr. 1: 1). Teprve nedávno byly nalezeny zlomky emaillem zdobené čísky benátské provenience také v Brně, ve studni na Dominikánském náměstí (Muzeum města Brna – dále M Brno, č. příř. 67/99-1200/477). V Brně se v této době objevují také dvě číše z okruhu syrských skláren (Černá /ed./ 1994, č. kat. 141, 142; Sedláčková 2003, 2004, typy IV.5.1, 2). Toto zboží bylo v Čechách doposud doloženo pouze na pražském hradě (Černá 1992; Černá /ed./ 1994, č. kat. 48, 49)

Čísky s nálepy, které v Brně představují nejrozšířenější typ s řadou variant (Sedláčková 2003; 2004, typy IV.1–7), se v Olomouci objevují jen vzácně (Sedláčková 2001, č. kat. 3.1.2, 3.2.1, 3.3.3, 3.6.3–5). Totéž platí o lahvích s vnitřním prstencem. V Brně je to po číškách druhý nejčastěji doložený typ (Sedláčková 2003; 2004, typy III.1–3), v Olomouci je jejich výskyt ojedinělý (Sedláčková 2001, 3.2.3, 3.6.2, 3.15.1). Další typy, v Brně běžné, jako jsou šálky, čísky hladké nebo s optickým dekorem plošným i se žebry (Sedláčková 2003; 2004, typy VII.1–3, IV.3.1–3, IV.4.1–2), v Olomouci zcela chybějí. Luxusní stolní sklo v podobě konvic, džbánů a karafovitých lahví, které byly brněnské společnosti dostupné již od horizontu 1240–1270 (Sedláčková 2003; 2004, typy I.1–3), nebo čísky s modrými nálepy a poháry z následujících horizontů se do Olomouce dostaly až na sklonku 14. století (Sedláčková 2003; 2004, typy IV.2.1–3, V.1, 2).

Rozdíly jsou patrné i v zastoupení typů domácího skla. Nízká číška s taženými kapkami, která je považována za výrobek českých skláren (Černá 2000, 51–52), je v Olomouci zastoupena v několika souborech v rozmezí 2. pol. 14. až 2. pol. 15. stol. (Bláha 1999, č. kat. 575, 576; Sedláčková 2001, 442, č. kat. 3.5.1, obr. 2: 1; 446, č. kat. 3.9.7, obr. 2: 6; 450, č. kat. 3.13.5, 7, 8). V Brně je však průkazně znám pouze jediný exemplář z objektu 7/90 na Mečové ul. 2, datovaného před 60. léta 15. stol. (M Brno inv. č. 423 702, Sedláčková 2003, typ IV.6). Naproti tomu jsou zde během 15. stol. poměrně časté vysoké kyjovité číše s taženými kapkami s drobnými modrými nálepy a většinou s modrým vláknem ovitým na hrdle (nepubl. materiály z výzkumu R. Procházky, D. Mertvy a M. Pešky, např. v Mečové ul., objekty 567/00, 614/00, 638/00, M Brno inv. č. K 1120–1, 1a, 207 498–1, 207 491–1), kdežto v Olomouci není znám jediný příklad. Při tomto srovnání však musíme mít na zřeteli, že v Olomouci se jedná

o desítky nádob, kdežto brněnský fond obsahuje řádově tisíce tvarově určitelných exemplářů.

Výzdoba nataveným vláknem ve tvaru klikátky je motiv známý převážně z Olomouce na vysokých kyjovitých číších ze 2. pol. 14. až poloviny 15. stol. (*Bláha 1999*, č. kat. 578; *Sedláčková 2001*, 446, č. kat. 3.9.1, 10, obr. 2: 9; 448, č. kat. 3.13.4, obr. 1: 11). Pokud budeme tento ojedinělý dekor sledovat v domácím prostředí, pak v Brně najdeme jediné džbán a baňatou nádobu na třech nožkách typu „grapen“ ze 14. století (*Himmelová 1990*, 442, obr. 3: 4, 4; *1991*, 14, Tab. I: 2, II: 2). V Čechách bývají tímto dekorem zdobeny kutrolfy a lahve ze 2. pol. 14. až 1. pol. 15. století (*Hejdová a kol. 1983*, 257–258, obr. 36, 37; *Frýda 1990*, Typ XI; *Černá /ed./ 1994*, č. kat. 31, 125; *Černá 1996*, 9, obr. 11: 1). Zcela výjimečně se v Čechách klikatka objevuje i na vysokých číších v Plzni a Mostu s výskytem na konci 14. až 1. pol. 15. století (*Frýda 1990*, 64, obr. 4; *Černá 1995*, 247, č. kat. 24, obr. 8: 4; *2002*, 104, tab. 84: 4).

Číše s natavenou klikátkou jsou známy také z bývalého východního Pruska. Nejsevernější doklady pocházejí z Elbingu/Elblangu z konce 13. až 14. stol. (*Golebiewski 1993*, č. 118, 121, Abb. 6: 11, 12; 7: 2). Objevily se také na zámku Szczerba u Gniewoszów ve 14.–15. stol., přičemž C. Francke poukazuje na ojedinělost výzdoby, ke které nenalezl analogie (*Francke 1993*, 356, Ryc. 14c–e; *1994*, 106, 108, Ryc. 4k, e–a; *Biszkont 2003*, Taf. 1: c). V této souvislosti je také nutné zmínit další číši z Olomouce se zcela nezvyklou natavenou výzdobou, která sestává ze tří velkých ovalů uvnitř vyplněných nepravidelnou klikátkou (*Bláha 1999*, č. kat. 577; *Sedláčková 2001*, 446, č. kat. 3.9.2, obr. 2: 5). Téměř přesná analogie pochází z Nisy a je datována do 14.–15. století (*Krawczyk – Romiński 1999*, 138, Ryc. 4a; *Biszkont 2003*, Taf. 7: d). Dalším specifickým s výskytem v Olomouci a Prostějově ve 2. pol. 15. stol. jsou nádoby s tělem hustě ovinutým vláknem (*Sedláčková 2001*, 446, č. kat. 3.9.7,8, obr. 2: 7, 8; 451, č. kat. 5.1.1, obr. 3: 7). Nově jsou takto zdobené nádoby doloženy také v Opavě, v souboru předběžně datovaném do 2. pol. 15. stol. (jíмка 512/00 z prostoru mezi Kolářskou a Pekařskou ul., výzkum arch. pracoviště NPÚ v Opavě). Z dosavadních nálezů je patrné, že v Olomouci převládá tvar číši s výrazně kyjovitým tělem nad štíhlými, plynule se rozvírajícími tvary (*Sedláčková 2001*, obr. 1, 2). Obdobné tvary jsou v Čechách známy z Ústí n. Labem a Mostu v 1. pol. 15. století (*Černá 2002*, 104, tab. 101: 3–5). V Brně se tento tvar objevuje zcela ojediněle terpve v 1. pol. 16. století (*Merta – Peška – Sedláčková 2002*, 368, č. kat. II–35, obr. 11: 35).

V závěru 15. až v 1. pol. 16. stol. se v Olomouci objevuje číše výrazného tvaru. S ohledem na maximální soustředění nálezů především v tomto městě, kde bylo registrováno nejméně sto exemplářů, a s minimem nálezů na jiných lokalitách, byla tato číše autorkou příspěvku již před časem nazvána číši „olomouckého typu“ (*Sedláčková /ed./ 1998*, č. kat. 07.1–1, 13.2–1, 15.2–1; *Sedláčková 2000*, 179–184; *2001b*, 198–200) a je možné pozorovat jistý zvýšený příliv importovaného skla. Již koncem 30. let 16. stol. se v Olomouci obje-

vuje sklo z nově založených skláren v tyrolském Halu, vyrábějících v renesančním stylu (*Sedláčková /ed./ 1998*, č. kat. 04.1–1, 2; *Sedláčková 2000*, 175–179, obr. 3: 6–10; *2001b*, 198, obr. 2: 6, 7, 3: 2–4), které v Brně dosud nebylo zaznamenáno.

4.2. Středověké sklo z Opavy

Dostáváme se nyní k nálezům středověkého skla z Opavy. Stručný rozbor situace v Brně a Olomouci jsem pokládala za nezbytný pro zařazení opavských souborů do kontextu nálezů na Moravě.

4.2.1. Importované sklo – číšky s nálepy a lahve s vnitřním prstencem

Importované sklo obsahoval pouze nejstarší a na nálezy nejbohatší soubor z jíмки 11/63, datovaný keramickými nálezy do průběhu 14. století. Tři číšky s nálepy patří typu IV.1.2. (*Sedláčková 2003; 2004*), pro který jsou charakteristické nálepy se vzhůru vytaženými hroty, většinou na koncích zaštipnutými kleštěmi. Sklovina je bezbarvá, případně s nádechem do šeda nebo do žluta. V Brně se vyskytují od druhé poloviny 13. do závěru 15. stol., snad i s přesahem do 1. pol. 16. století. Nálepy jsou kruhového až ploše oválného tvaru o průměru max. 1,2 cm.

V průběhu téměř dvou století lze pozorovat vývoj celkové koncepce tvaru, nálepy zůstávají v podstatě stejné. Ve 13. a 14. stol. mají tyto číšky válcovité tělo, případně jen s lehce klenutými plecemi. Ústí je vyšší, trychtýřovité či miskovité. V závěru 14. stol. se začínají objevovat exempláře s výrazněji soudkovitým tělem a nízkým, jen lehce klenutým ústím, které se v průběhu 15. stol. stávají jediným tvarem. Celkovým pojetím připomínají tzv. „krautstrunky“ německé provenience, které se v Brně vyskytují v 15. stol. souběžně s číškami. Pro krautstrunky je ovšem typická sytě zelená nebo modrozeleňá sklovina a velké, spíše ploché nálepy o průměru kolem 2 cm. V Olomouci se číška varianty IV.1.2 vyskytla pouze v jednom případě ze 2. pol. 15. stol. a byla vyrobena ze skla sodno-draselno-vápenatého (*Sedláčková 2001*, 442, č. kat. 3.3.3, obr. 1: 2, analýza č. 1). Analýzy několika dalších moravských číšek však dokládají sklo sodno-vápenaté (Přibice, *Himmelová 1979*; Brno - Rašínova ul., *Michna 1974*, 64).

Z Opavy je další číška IV.1.2 známa z jíмки 5/94 v Masařské ul. č. 6. Jedná se o torzo s tělem soudkovitého tvaru a nízkým, jen mírně klenutým ústím z bezbarvého skla s nádechem do žluta (*Sedláčková 2000*, 451, č. kat. 4.2.5, obr. 3: 8). Obsah jíмки s mimořádně bohatým souborem skla byl předběžně datován do 2. pol. 14. – 1. pol. 15. stol. (*Teryngerová 1995*), ovšem podrobné zpracování keramických nálezů z jíмки umožňuje zařazení obsahu do 2. pol. 15. stol. (*Kiesoř 2001*). V rámci typologie brněnských číšek tento tvar odpovídá 15. století. Zatím poslední číška této varianty nalezená ve Slezsku pochází z hradu Cvilín u Krnova, ze souboru datovaného do závěru 15. až pol. 16. století (*Sedláčková 2004a*, č. kat. 1, obr. 1). Číška z kvalitního skla, s nálepy vytaženými do hrotu, nechybí ani v reper-

toáru souborů 2. pol. 13. až 15. stol. na polské části Slezska, patrně se však nejedná o příliš častý tvar (Nysa, *Krawczyk – Romiński* 1999, 138, Ryc. 4b; Głógow-Altstadt, Wrocław-Altstadt, *Biszkont* 2003, 150–151, Taf. 2b, 13d).

Další výrobek z kategorie importů představuje láhev s vnitřním prstencem č. 4, ke které může patřit i zlomek č. 5. Byla vyrobena z bezbarvé skloviny s nádechem do žluta a dochovala se ve zlomku spodní části s náběhem na soudkovité tělo a ve zlomku z části nad středovým prstencem. Průměr dna je 7,4 cm. Nejbližší nálezy stejné láhve pocházejí opět z jímky 5/94 na Masařské ul. č. 6 (*Sedláčková* 2001, 451, č. kat. 4.2.6, obr. 3: 10) a ze souboru skla ze Cvilína (*Sedláčková* 2004a, č. kat. 2, obr. 1). V případě těchto lahví je mimořádně pozoruhodná skutečnost, že všechny tři exempláře mají spodní část těla soudkovitou, kdežto známé nálezy z dalšího území Moravy i Čech jsou v dolní části těla válcovité (*Sedláčková* 2003, typ III.3; *Frýda* 1990, Typ XII; *Černá* 2000, 54–55). Pro analogie k této variantě, kterou zařazují do typologické řady jako III.4, se musíme obrátit jihovýchodním směrem. Na Slovensku se vyskytují obě varianty. V Trnavě je láhev III.4 známa z 15. stol. (*Meszárosová* 1983, 124, obr. 3), v Bratislavě v souborech ze 14. a 15. stol. (*Maruniaková* 1989, 297, obr. 1: c; 1991, 361, obr. 1: b; *Hoššo* 1997, 297, Tab. V.12,13; 2003, Abb. 2:15). Na maďarských lokalitách se rovněž můžeme setkat s oběma variantami, ovšem láhev typu III.3 je omezena spíše na 12.–13. stol., později – až do 16. stol. – zde převažuje láhev typu III.4 (*Gyürky* 1986, Tab. X: 1–5; 1991, obr. 14: 9, 12: 20: 4, 5; 21: 8; 23: 1; 24: 1; 30: 9; 36: 7; 39: 7, 9; 42: 22; 43: 23; 49: 1; 52: 1; 60: 19; 2003, Abb. 4: 6; *Mester* 1997, např. obr. 4, 127, 136, 170, 173, 293, 294; 2003, Fig. 1: 3, 4). Původ starších lahví v Maďarsku se hledá v Itálii (Benátkách), což potvrzuje i sodno-vápenaté složení skla (Visegrád, *Mester* 1997, č. kat. 52Ü15, 37, 137). Později se předpokládá také domácí výroba (*Mester* 1997, 48; *Gyürky* 2003, Abb. 4: 6). Nutno připomenout, že varianta III.4 nemá na hrdle vývalek, typický pro variantu III.3, což však na torzech z Opavy a Cvilína nelze ověřit. Také na území států bývalé Jugoslávie jsou rozšířeny varianty se soudkovitou spodní částí těla, které se zde považují nejspíše za výrobky italských skláren (*Han* 1975, 124; *Lazar* 2003, Fig. 5: 31, horizont 1500–1550).

Domnívám se, že výskyt lahví s vnitřním prstencem varianty III.4 sleduje trasu, kterou se toto zboží dostalo i na severní Moravu, ovšem důvody pro dovoz speciálního typu pouze na „Opavsko“ nelze archeologickými metodami objasnit.

4.2.2. Výrobky domácích skláren

Ostatní nádoby ze skla představují domácí výrobky. Jedná se nejméně o 29–33 exemplářů číší, jeden džbáněk a dvě lahve, tedy nikoliv zanedbatelné množství. Žádný z objektů není datován mincemi, a s výjimkou objektu 1/63 (zlomek cínové misky, ani předměty, které by dávaly možnost přesnějšího chronologického zařazení. Všechny obsahovaly pouze domácí keramiku, zlomky dřevěných artefaktů, kůží, případně textilu.

Datování do rozmezí 14. – pol. (2. pol.) 15. stol. vychází pouze z keramických tvarů, přičemž oporou pro toto zařazení je několik dříve publikovaných celků z Opavy, které však sklo neobsahovaly. Nejstarší opavská keramika ze 13. stol. z jímky v Kolářské ulici se k problematice příspěvku nevztahuje (*Šikulová* 1966). Nálezy z vydřevené jímky v Ostrožné/Popské ulici byly datovány převážně do 14., část nálezů i do 15. století. Do staršího období patří keramika s redukčním výpalem, do mladšího především nádoby se dny odříznutými strunou a oxidačně vypálená keramika uvnitř polévaná žlutozelenou a hnědou glazurou. Některé zlomky nesly vlešovanou výzdobu a tedy mohou pocházet až z přelomu 15./16. století. Mladší jímka byla odkryta na Vaškově nám. a autor zaznamenal většinu nádob vyrobených pokročilejší technologií, jako dna odříznutá strunou nebo trojnožky s vnitřní polevou (*Král* 1956; 1961a). Nálezům z Opavy odpovídá tvarově také keramika publikovaná z hradů Vartnov, okr. Opava (14.–15. stol., *Kouřil* 1988) a Cvilín, okr. Bruntál (*Kouřil – Prix – Wihoda* 2000). Na základě srovnání s keramickými nálezy z pojednávaných jímek bylo možné stanovit následující chronologické pořadí:

objekt 11/63 – průběh 14. stol. – nejméně 11–15 číší, asi čtyři importované nádoby, zlomek okenního terčíku,

objekt 1/63 – 2. pol. 14. až polovina (2. pol.) 15. stol. – asi sedm číší, zlomek cínové misky,

objekt 3/63 – závěr 14. až 2. pol. 15. stol. – asi čtyři číše, láhev,

objekt 3/60 – 15. stol. s výrazným zastoupením 2. pol. – asi sedm číší, džbáněk, láhev.

Pro nejstarší číše z objektu 11/63 jsou charakteristické nálepy o průměru 0,4–0,6 cm, pečlivě svinuté z tenkého vlákna. Téměř pravidelně jsou dvojice nálepů spojeny vláknem, zejména ve spodních částech nádoby. Plocha s nálepy je pod ústím a nade dnem vymezena ovinutým vláknem. V souboru je možné pozorovat dva tvary se shodným typem nálepů: **A.** píšťalové číše (*obr.* 5) a **B.** kyjovité číše (*obr.* 6). První varianta tvoří větší skupinu ca devíti nádob, druhá menší skupinu ca pěti nádob. Podle dvou rekonstruovaných torz do v. 36 a 39 cm lze soudit na celkovou výšku nejméně 45 cm. Průměry okrajů píšťalových číší jsou poněkud větší – pouze jedna číše má průměr nižší než 6 cm a tři mají průměr 7 cm a více, kdežto průměry okrajů kyjovitých číší jsou v rozmezí 5,6–6,9 cm. Menšího průměru okrajů kyjovitých číší si povšiml také R. Krajíc, ovšem u materiálu datovaného až do 2. pol. 15. – poč. 16. stol. (*Krajíc* 1998, 185). Vlákno je na ústí variant A i B ovinuto zhruba ve stejné výšce – mezi 2,5/2,4–4,5/4,2 cm. Třetí variantu **C** představuje jediná široká, rovněž kyjovitá číše, která má poněkud větší, spíše ploše oválné nálepy (*obr.* 5). Tuto číši bylo možné rekonstruovat do v. 25 cm a patrně k ní patří dno s patkou č. 53. Všech 11 spodních částí a jejich zlomků ukazuje, že patka byla vytvořena přitavením široké lišty ke vpíchnutému dnu. Ve všech případech byla hrana patky ovinuta jednou nebo více řadami vlákna, stopy kleští nejsou patrné na žádné.

V Brně se v souvislostech 2. pol. 14. stol. vyskytují téměř výhradně číše s tímto typem nálepů, vedle vysokých štíhlých tvarů i na širších a nižších nádobách.

Jsou přítomny např. v horní části zásypu bohaté jímky 4/90 na Mečové ul. 2, kterou některé výrobky datují do 2. pol. 14. stol. (Černá /ed./ 1994, č. kat. 143). Starší fáze zásypu jímky 9/90 na Dominikánském nám. 12, datovaná do 2. pol. 14. stol. (Procházka – Himmelová 1995, 242), obsahovala vedle velmi početného souboru importovaného skla rovněž nezanedbatelný počet štíhlých číší se stejnými nálepy i širší číše podobné variantě C z opavské jímky (M Brno inv. č. 9/90–1–24). Další brněnské soubory z tohoto období většinou domácí sklo neobsahovaly, popř. jen zcela nepatrné zlomky. V Olomouci je doložena pouze jediným exemplářem ze 2. pol. 14. stol. (Sedláčková 2001, 448, č. kat. 3.10.2, obr. 1: 6). Směrem na území polské části Slezska se sice tyto číše vyskytují poměrně hojně, jejich datování je však příliš všeobecné do 14.–15. stol. (Krawczyk – Romiński 1999, Ryc. 2b, c; 3b, d, f). Jsou doloženy i v severním Polsku (Golebiewski 1993, 109–112, Abb. 1: 1, 4), či v hansovním městě Lübecku (Dumitrache 1990, 46, G 247–252, Abb. 29: 1–6, dat. do 14.–15. stol.)

V objektu 1/63, datovaném rámcově od 2. pol. 14. do pol. (2. pol.) 15. stol. a vybaveném torzy a zlomky zhruba sedmi číší (obr. 4), lze pozorovat tendenci ke změně tvaru a velikosti nálepy. Tvarově se v případě rekonstruovatelného torza č. 5+5a jedná o kyjovitou číši s průměrem okraje 5,4 cm, zlomky horních částí č. 1, 3, 6 a 8 poukazují na pištalové číše. Zlomek č. 9 průměrem okraje 9 cm pochází ze široké varianty. Pouze nálepy na číších č. 5+5a, 6, 10 a 11 odpovídají tvarem, rozměry a provedením výrobkům z objektu 11/63. Na zlomcích číší 1, 2, 4, 7 jsou nálepy menší, jsou jen lehce zatočené až srpečkovité. Jediná dochovaná patka č. 11 je dvoudílná a průměrem 10,7 cm odpovídá drobnější číši. Pokud se dochovala původní sklovina, je velmi lehce nazelenalá s hustými bublinkami jako na číších z objektu 11/63.

Objekty č. 3/60 (obr. 2, 3) i 3/63 (obr. 4) jsou keramikou datovány do 15. stol., pravděpodobně do jeho 2. poloviny. Na souboru číší z obou objektů můžeme pozorovat pouze tyto typy výzdoby: srpečkovité nálepy (objekt 3/63 č. 3, 5; objekt 3/60), nálepy čárkovité na zlomku č. 6 z objektu 3/63 a šikmé lišty na části nádob z objektu 3/60.

Datování číší s těmito typy dekorů od pol. 15. stol. výše odpovídají i moje dosavadní poznatky o vývoji domácích číší na Moravě, především v oblasti dekorativních prvků jako jsou nálepy, plastické lišty a vlákna zdobená radélkem, či výskyt poměrně ojedinělých prvků jako jsou girlandy nebo motiv klikatky.

V průběhu 15. stol. lze v moravském materiálu pozorovat zmenšování nálepy a zjednodušování jejich provedení až do srpečkovitého tvaru. Případně se jedná pouze o přichycené konečky tenkého vlákna o délce 1–2 mm jako nepravidelně rozmístěné krátké čárky na těle nádoby. Nejdříve ve 2. pol. 15. stol., ale s jistotou v 1. pol. 16. stol., byly nádoby zdobené plastickými lištami a vlákny s radélkem, které byly na těle buď horizontálně ovinuty, nebo ve svislých či šikmých řadách zavěšeny na horizontálně ovinuté vlákno pod hladkým ústím. Zároveň je možné pozorovat zvyšování hladkých částí nádob – jak ústí, tak těla nad patkou. Nezdobené

ústí bývá vysoké 9 i více cm, na rozdíl od starších číší, které mají vlákno ovinuté max. 5 cm pod okrajem.

Oporou pro toto chronologické zařazení výzdobných prvků jsou bohaté soubory z dobře (i mincemi) datovaných objektů v Brně. Jedná se především o jímku 531/00 u domu pánů z Lipé a studnu 1/94 z Petrova. Studna obsahovala mince, určené v intervalu od fals pražského groše Vladislava II. Jagellonského (1471–1516) až po kutnohorskou ražbu bílého peníze Ferdinanda I. (1526–1564) ze 40. let 16. stol. (Procházka 1996, 2). Torza a zlomky domácích číší z těchto objektů nesly výhradně srpečkovité nálepy (např. M Brno č. přír. 191/00–158/276–30, 267/85–3, 18/94–231/121, 233/378–1, 233/388). Několik nádob z těchto objektů však neslo dekor natavené klikatky, přičemž vlákna byla vždy promáčkaná radélkem.

Dekor šikmých lišt s radélkem nepatří mezi běžné rozšířené. Setkala jsem se s ním na jednom torzu horní části číše z Petrova (M Brno č. přír. 18/94–232/109+123). Srpečkovité nálepy a šikmé lišty s radélkem byly zjištěny i v brněnských jímkách 45/85 a 54/85 z Dominikánské ul. 15, datovaných do průběhu 15. stol. (Himmelová 1990, 442, obr. 3: 1, 2). Po detailním zpracování skla z poslední jmenované jímky, ze které byl dosud publikován pouze jediný zlomek (Himmelová 1990, obr. 3: 1, M Brno inv. č. 401 199–201+216a), se ukázalo, že soubor obsahuje zlomky dalších dvou až tří dalších stejně zdobených nádob (M Brno inv. č. 401 212+231, 401 221–225, 401 213+231), dále torzo horní části výrazně kyjovité číše s natavenou klikatkou (M Brno inv. č. 401 219+231) a zlomky číší se srpečkovitými nálepy (M Brno inv. č. 401 231–6, 401 231–9, 401 231–10–13). Datování jímky 54/85 z Dominikánské ul. 15 lze tedy upřesnit nejméně do 2. pol. 15. stol.

Náplň jímky 3/60 z Kolářské ulice je téměř shodná s obsahem další opavské jímky 5/94 z Masařské ul. č. 6. Podle zatím stručné předběžné zprávy byl z jímky čtvercového půdorysu získán obsáhlý soubor skleněných nádob, přičemž 90 % tvoří zlomky vysokých číší českého typu. Pouze dvě nádoby patřily do skupiny importů – již výše zmiňovaná číška s nálepy a lahev s vnitřním prstencem. Mezi domácími čísemi, kterých bylo nejméně 70, tvoří převahu tvary se srpečkovitými nálepy; 10 % nese šikmé lišty s radélkem. Nález byl předběžně datován do 2. pol. 14. – 1. pol. 15. stol. (Teryngerová 1995; Sedláčková 2001, 451, obr. 4). Zpracování keramiky však ukázalo že obsah jímky vznikl až ve 2. pol. 15. stol. (Kiesoň 2001).

Další nálezy číší se srpečkovitými nálepy a výjimečně i se šikmými lištami pocházejí z území Čech. Zcela analogický a precizně datovaný je nález z jímky v domě čp. 220 v Táboře, kde z vrstev 6–7 ze 2. pol. 15. až poč. 16. stol. pocházejí číše pouze se srpečkovitými nálepy a šikmými lištami s radélkem (Krajíc 1998, 185–189, obr. 41–45). V Mostě se číše se srpečkovitými nálepy objevují v souborech datovaných od 2. pol. 14. – poč. 15. stol. (Černá 1995, 251, č. kat. 5, 8, 9, 23; 252, č. kat. 11), z 1. pol. 15. stol., kdy se i zcela výjimečně objevuje dekor šikmých lišt s radélkem (Černá 2002, 104, tab. 83: 3, 101: 3–5, 108: 6, 7 ad., 105, tab. 102: 4), i z přelomu 15. a 16. stol. (Černá 2002, tab. 95: 4–6), a to na různých variantách číší. Malou skupinku

mezi ostatním materiálem tvořily zlomky číší s tímto dekorem v souboru z Kutné Hory, již ve vrstvách 14. stol. (Lehečková 1975, 453, 471, obr. 1: 2, 3, 5). Také známá číše z Plzně, zdobená svislými radélkovými lištami a klikatkou, střídavě zavěšenými na vlákně ovinutém pod ústím, je datována do konce 14. – počátku 15. stol. (Frýda 1990, Typ I.4).

V Čechách se patrně projevují jiné tendence než na Moravě. Různé formy nálepů na vysokých číších jsou tu vysvětlovány jako projevy několika výrobních okruhů, nikoliv jako vývojový prvek. Srpečkovité nálepy jsou na základě souboru z jímky v Plzni - Solní ul. považovány za typický projev západočeské oblasti, nálepy svinuté jsou přiřítány středočeskému dílenskému okruhu a kaménkové východočeskému (Hejdvová – Nechvátal 1967, 442, 457–459, obr. 1, 2, 3, 7).

Nálezy z Opavy pokládám za výrobky místních, slezských skláren, které svými výrobky zásobovaly i města v polské části Slezska (Krawczyk – Romiński 1999, 154–155; Biszkont 2003, 139–142). Ostatně J. Biszkont v uvedeném příspěvku dospěla na základě vyhodnocení nálezů z měst jako Vratislav, Hlohov, Jelení Hora, Lehnice a Nisa k názoru, že vysoké číše s nálepy, pro které se vžil označení „číše českého typu“, a tudíž jsou spojovány se sklárnami v Čechách, byly vyráběny na území celých Sudet. Působilo zde více dílenských okruhů, jejichž výrobky se odlišují nejen v zastoupení základních píšťalových a kyjovitých tvarů, ale i v používání dekorativních prvků. Postřehla také spojitost mezi datováním číší a tvarem nálepů, i když hranici nespátřuje tak zřetelnou, jako se jeví mně. Drobné srpečkovité nálepy však jednoznačně spojuje s obdobím 15. stol. až po přelom 15./16. stol. Dlužno však poznamenat, že číše se šikmými lištami, kterou považují za jeden z projevů slezských skláren, se v publikovaném materiálu polských badatelů neobjevila ani v jediném exempláři. Ze stejného okruhu pak byly s velkou pravděpodobností dováženy výrobky do Brna, ovšem nikoliv po celé období se stejnou intenzitou, a není vyloučeno, že zde má původ také soubor skla z Tábora.

Představu o slezském sklářství vedle samotných výrobků poskytují také archivní doklady, soustředěné již na konci 19. stol. E. Czihakem. První nepřímé doklady se vztahují k rokům 1317 a 1328, kdy byli skláři jmenovitě uvedeni v listinách Boleslava III. o prodeji dědičných daní, tržních práv a potvrzení celních práv pro město Lehnice (Czihak 1891, 4). Konkrétní hutě jsou uvedeny až k r. 1430 – v blízkosti Javorníka a Žulové v jesenickém okrese, a v letech 1471 a 1475 u obce Vlčice. Založení sklárny v Kobyle v r. 1509 dokládá listina vratislavského biskupa Jana Thurza, existence sklárny ve Skorošicích je k r. 1536 podchycena v souvislosti s jejím prodejem vdovou po skláři jménem Nickel Kotulinski a znovu k r. 1557 v souvislosti s dalším prodejem (Czihak 1891, 22–25; Krawczyk – Romiński 1999, 154–155, Ryc. 14).

Doznívání gotického stylu, projevující se na sklářských výrobcích, představují dvě číše z objektu 1A/63 datované do 1. pol. 16. stol. (Král 1964, obr. 1, 2; Stehlíková 1999, č. kat. 115, 116; Sedláčková 2000, 170, obr. 4: 2, 184, obr. 4: 1, SZM Opava inv. č. U 723 S, U 724 S).

Vyšší kyjovitá číše s nataveným dekorem klikatky mezi dvěma ovinutými vlákny promačkávanými radélkem má na spodní části těla motiv girlandy, zavěšené opět na vlákně s radélkem. Hladké ústí je mírně kónicky rozevřené, tělo výrazně zduřelé, patka zvonovitá, tvarovaná z jednoho kusu společně s tělem, okraj patky je přehnutý. Dno bylo vmáčknuto dovnitř jako zátka, stejně jako u menší trychtýřovité číšky. S tímto postupem jsem se dosud v žádném jiném případě nesetkala. Číše byla předfouknuta do formy se svislými žebry, což je zřetelné na střední části těla. Výška nádoby je 23 cm, pr. okraje 5,4 cm, pr. patky 8 cm. Dochovala se v téměř neporušeném stavu. Velmi lehce nazelenalá sklovina jeví nepatrné známky korozních změn.

Tato číše patří do skupiny kyjovitých číší, které se vyvinuly a rozšířily zejména na německém území v průběhu 2. pol. 15. až 1. pol. 16. stol., s těžištěm výskytu na konci 15. a počátku 16. století. Toto datování je ověřeno mnoha celky a znázorněním skla v datované malbě a grafice. Původ tvaru bývá spatřován v číších českého typu, jejichž jedna varianta měla ve 2. pol. 14. až 1. pol. 15. stol. náznak zduření horní části těla s lehce zataženým ústím (Frýda 1990, typ I/2, I/4). Kyjovité číše se rychle staly jedním z hlavních tvarů německého sklářství a byly rozšířeny především ve středním a severním Německu. Jejich výroba je doložena v mnoha sklárnách nejen na německém území, ale také ve Švédsku a Finsku. Skupina německých kyjovitých číší je velmi bohatá na varianty, které spojuje celkový tvar těla a také technické provedení patky. Na středověkých číších české proveniencí je obvykle patka vytvořena tak, že k tělu je přitavena různě široká plochá lišta, na obvodu často dotvarovaná kleštěmi a na hraně ovinuta jednou nebo více řadami vlákn. Německé kyjovité číše byly vyfouknuty z jednoho kusu skla a patka byla vpíchnuta ve dno. V Německu se vedle výrobků z běžného, lehce nazelenalého skla objevují také číše ze skla modré nebo medové barvy. Velmi často jsou zdobeny optickým dekorem svislých žebor, ojedinele i čoček, hladkým nebo radélkem promačkávaným spirálovitě ovinutým vláknem, a to buď v barvě skla číše, nebo z modrého skla, případně v kombinaci obou. Běžné jsou tvary vysoké 30 až 50 cm sloužící ke konzumaci piva (Baumgartner – Krueger 1988, 386, č. kat. 474–482; Steppuhn 2002, 49–52; 2003, 103; Henkes 1994, 86, č. kat. 21.1, 2).

Méně častou variantou jsou číše, u kterých je zduření tak výrazné, že nabývá až kulovitého tvaru. Tyto číše mívají místo zataženého ústí nižší, zhruba válcovité hrdlo. Většinou se také jedná o menší nádoby, stejné velikosti jako opavská číše (Baumgartner – Krueger 1988, č. kat. 488c; Steppuhn 2003, č. kat. 2.056; Henkes 1994, 21.5, 21.7). Na Moravě mimo Opavu jsou v současnosti známy tři číše obdobného tvaru, všechny datované do 2. pol. 15. století: číše z Pavelčákovy ulice v Olomouci (Sedláčková 2001, 446, č. kat. 3.9.9, obr. 2: 7), zlomky z objektu 54/85 v Dominikánské ul. 15 v Brně (M Brno inv. č. 401 219+231) a torzo z Panenské ul. v Brně (Merta – Peška – Sedláčková 2002, 368, č. kat. II–35, obr. 11: 35).

Výzdoba, se kterou se na opavské číši setkáváme, patří k dobovým módním prvkům. Motiv girlandy se objevuje zcela krátkodobě pouze v 1. polovině 16. stol.

na různých tvarech, vždy však velmi ojedinělých a svým způsobem výjimečných. Znamé jsou víceboké vysoké číše s dutými zvířecími hlavičkami a dvěma řadami girland na spodní části, vyšší válcovité číše s girlandami a ovinuté modrými vlákny či číšky na nožce (*Baumgartner – Krueger 1988*, č. kat. 507, 508, 514; *Henkes 1994*, 20.1–3; *Steppuhn 2002*, 48, Abb. 19.3).

S dekorem girlandy se nepříliš často setkáváme i v Olomouci a v Brně. Konkrétně v Olomouci je doložena v jednom případě na číši z jímky 12/96 na Dolním nám. 20 (*Drobný – Sedláčková 1996*, Tab. XXX: 3). V Brně, v souboru z objektu 531/00 u domu pánů z Lipé, jsou takto zdobené zlomky dvou nádob (M Brno č. přír. 191/00–158/276–10–12, 267/244–43). Oba soubory jsou datovány do 1. pol. 16. stol. Geograficky i časově nejbližší opavské číši jsou zlomky číše z bezbarvé skloviny z hradu Cvilín u Krnova (okr. Bruntál), přičemž v témže souboru z 1. pol. 16. stol. je i zlomek číše s natavenou klikatkou (*Sedláčková 2004a*, č. kat. 9–11, obr. 1). Také s nádobami s klikatkou se v tomto období setkáváme relativně často v Brně. V již zmiňovaném souboru 531/00 z domu pánů z Lipé se vyskytuje vždy v kombinaci s vlákny zdobenými radélkem a občas s optickým dekorem žeber (M Brno č. přír. 191/00–158/276–9–12, 267/244–34, 44–46). Dále je doložena ve studni 1/94 na Petrově (M Brno č. přír. 18/94–232/109, 123, 233/341) a v Jakubské ulici (M Brno č. přír. 1018/91–Sk–923–1), které jsou datovány od 2. pol. 15. stol. do pol. 16. stol.

Vzhledem k blízkosti Cvilína a Opavy, stejnému datování a ojedinelosti motivů můžeme uvažovat o shodném původu, a do stejného okruhu mohou pravděpodobně patřit i olomoucké a brněnské nálezy. Je však nutné uvést, že z polské části Slezska, stejně jako z Čech, není publikovaná jediná nádoba zdobená girlandami.

Jedním z dobových prvků, které se začínají prosazovat ve 2. pol., případně až v závěru 15. stol., a jsou zcela běžné v 1. pol. 16. stol., jsou natavená vlákna projetá radélkem. Dosud neznám z Moravy jedinou nádobu starší než z poloviny 15. stol., která by nesla tuto výzdobu, a to na rozdíl od Čech, kde se vlákna nebo širší lišty s radélkem objevují např. v Plzni již od závěru 14. stol. (*Hejdová – Nechváta 1967*, obr. 1: 2; 5: 40). Na Moravě se s tímto prvkem setkáváme teprve od 2. pol. 15. stol. a v 1. pol. 16. stol. je téměř na všech nádobách, přisuzovaných domácím sklárnám. Pravidelně se objevuje na číších olomouckého typu i na většině číši tohoto období v Brně, pokud se dochovala jejich horní část. Předlohu pro tento typ výzdoby spatřuji ve výrobcích německých skláren z doby mezi polovinou 15. až polovinou 16. století. Velkého rozšíření se tehdy obecně dostalo širším nataveným lištám s radélkem. Šikmé lišty s radélkem byly aplikovány např. na číškách (*Baumgartner – Krueger 1988*, č. kat. 402), stangenglasech (*Henkes 1994*, č. kat. 19.4; *Keller 1999*, Taf. 106: 1, 3; 107: 3; *Prohaska – Gross 2001*, č. kat. 392c) či na krautstruncích (*Prohaska – Gross 2001a*, Abb. 2). Tento výzdobný prvek lze pokládat za jeden z dobových znaků pozdněgotického sklářství, společně s motivem girlandy nebo prolamované patky.

Patka tvarovaná z jednoho kusu s tělem je pokládána za jeden ze znaků německých kyjovitých číši závěru

gotiky. Je nejen na číši s girlandami z Opavy. Běžně se s ní setkáváme na stejně datovaných číších v Olomouci, ale i v Brně, zatímco na starších číších je patka většinou připojená. Vysvětlením i v tomto případě je nejspíše módní trend, přenášený nově přichozími skláři z německého území nebo inspirace novým zbožím. Markantní jsou případy číše s girlandami a trychtýřovité číšky z Opavy, které jsou jednodílné, ale dno je vytvořeno vmáčknutím „zátky“, což působí dojmem, že domácí sklář byl sice ovlivněn jednodílnými německými výrobky, ovšem nezvládl postup jejich výroby. Rovněž okraj patky přehnutý v dutý prstenec se začíná objevovat na německých výrobcích po roce 1500 (*Henkes 1994*, č. kat. 20.1–6).

Číška trychtýřovitého tvaru ze stejného objektu je na patce ze spirálovitě ovinutého vlákna a v horní části je ovinuta pěti řadami hladkého vlákna. V německé terminologii jsou tyto číšky označovány jako „spitzgläser“ a na německém území se s nimi setkáváme poměrně často (*Steppuhn 2003*, č. kat. 3 007–3 009). Patka takto utvářená je dalším z inovačních znaků doby po roce 1500 (*Henkes 1994*, č. kat. 19.2, 7). V závěru 16. stol. se objevuje především na pohárech, později se stává typickou na roemerech, na nichž přežívá až do 18. století. Vedle zlomku z hradu Buchlova (M Zlín inv. č. 52 412, *Sedláčková 2000*, 184) jsou dvě spodní stejně tvarované části známy ze souboru z novokřtěnského dvora ve Strachotíně (*Sedláčková 2001*, 44, obr. 5: 98, 126). Tyto číšky však mají dno vpíchnuté, nikoliv vsazené, takže opavský nález můžeme rovněž pokládat za domácí výrobek inspirovaný dováženým zbožím.

5. Soubor skla 1500–1570

V současnosti bylo na Moravě paradoxně shromážděno více informací o skle ze závěrečného období středověku až počátku renesance než z vrcholného středověku. Rozbor nálezů skla, ale i určení cínového talíře a přítomnost zlomků malovaných talířů ukazuje, že objekt 12/63 zasahuje nejméně do 60./70. let 16. stol.

5.1. Krautstrunký

Na prvním místě je nutné uvést zlomky dvou krautstrunků ze sytější zeleného skla. Ze skla stejné barvy je znám pouze zlomek stěny s jedním nálepem z povrchových sběrů na hradu Cimburk, okr. Kroměříž (*Sedláčková 2000*, 166, M Kroměříž inv. č. 11 767). Ostatní nečetné exempláře tohoto typu na Moravě jsou totiž ze skla modrozeleného. Je to celý exemplář z Brna (Zelný trh, jímka 6/88 – *Himmelová 1990*, 442, obr. 3: 5; *Himmelová 1999*, 583, č. kat. 308; *Černá /ed./ 1994*, č. kat. 77; *Sedláčková 2000*, 166, obr. 1: 2) a nálezy z prostředí moravských hradů: větší torza dvou exemplářů z hradu Melice u Vyškova, datované před rok 1423 (*Himmelová 1997*, 219, 222, obr. 2), zlomek stěny s nálepy z hradu Lukov, okr. Zlín (*Sedláčková 2000*, 166) a zlomek s jedním nálepem z hradu Cvilína u Krnova (*Sedláčková 2004a*, č. kat. 3, obr. 1). Ze světlejší modrého skla je spodní část krautstrunků se

dvěma nálepy z Brna (Petrov 2, studna 1/94, MM Brno č. přír. 18/94–233/336, 344). Jediný exemplář z bezbarvého skla je také z Brna, z jímky 531 u domu pánů z Lipé (M Brno č. přír. 191/00–267/244–13–18).

Soudkovitý tvar není příliš obvyklý, patří však do širokého spektra těchto nádob s ojedinělým výskytem v západní Evropě (např. Strassburg, *Foy – Sennequier 1989*, č. kat. 356; Dodrecht, *Henkes 1994*, č. kat. 17.6).

5.2. Poháry

Poháry, zastoupené v souboru dvěma hladkými kupami č. 2, 103 a patrně jednou kupou s předfukovanými žebry č. 104 (*obr. 8*), patřily v archeologickém materiálu po celý středověk k tvaru méně známému, který se na našem území téměř nevyskytoval. Ojedinělé kusy se začínají znovu objevovat až teprve v závěru 15. století jako odraz benátského sklářství, které v poslední třetině 15. stol. nabídlo evropským místním produkcím tvary v novém, renesančním stylu. Nečetné nálezy pohárů na Moravě skutečně ukazují tvary z několika výrobních okruhů. Do okruhu německých sklářských výrobků patří pohár z Olomouce, jímky 1/93 na Hrnčířské ul. (*Sedláčková 2000*, 174, obr. 3: 5), vytvořený z nízké, kónické formy krautstrunku, který má přesnou analogii v poháru z Řezna (*Trapp – Boos – Germann-Bauer 1995*, č. kat. 174). Druhý pohár s obdobnou kupou ze zeleného skla pochází z novokřtěnského dvora ve Strachotíně (*Sedláčková 2000*, 175, obr. 3: 4); třetí, doložený pouze zlomkem patky z modrozeleného skla, známe ze Cvilína (*Sedláčková 2004a*, č. kat. 58, obr. 2). Pohár s kalichovitou kupou se žebry, vycházející z oblíbených číšek se žebry, pochází rovněž z Olomouce, ze studny 2/82 na Žerotínově nám., a byl vyroben z velmi lehce nažloutlého skla. Ačkoliv sklovina působí opticky velmi kvalitním dojmem, je draselno-vápenatého složení (*Sedláčková /ed./ 1998*, č. kat. 19.1–1; *Sedláčková 2000*, 174, obr. 3: 3). Kupy uvedených pohárů v podstatě představují tvar pozdně gotické číšky umístěné na nízký dřík, jak ukazují celé dochované exempláře, pro které se také používá označení „číška na nožce“ (např. *Baumgartner – Krueger 1988*, č. kat. 511–523). Pohár se žebry z Opavy tvarem, výzdobou i sklovinou odpovídá poháru ze Žerotínova nám. v Olomouci.

Pod benátským vlivem se i v nově zakládaných sklárnách severně od Alp začaly vyrábět poháry v benátském stylu, složené ze tří částí: kupy, dříku a zvonovité nebo terčovité podstavy – patky. Na první pohled se odlišují od pohárů pozdněgotického charakteru. Setkali jsme se s nimi rovněž v Olomouci, v jímce 12/96 na Dolním nám. 20. Celý, nepoškozený pohár s miskovitou kupou patří k nejkrásnějším ukázkám vznikajícího renesančního sklářství (*Sedláčková /ed./ 1998*, č. kat. 04.1–1). Pohár je výjimečný svým ojedinělým tvarem, stavem dochování a také skutečností, že má přesnou analogii v tzv. „Lutherově poháru“ (Germanisches Nationalmuseum Norimberk), který byl vyroben ve sklárnách v Hallu v letech 1530–40 (*Auss. Katalog 1983*, č. kat. 607). Ze stejné jímky pocházejí fragmenty dalších dvou pohárů vyšší kvality, přičemž z jednoho se

dochovala hladká trychtýřovitá kupa (*Sedláčková 2000*, 178, obr. 3: 7, 10). K těmto již renesančním tvarům patří obě hladké trychtýřovité kupy z pojednávaného souboru v Opavě (č. 2 a 103, *obr. 8*). Třetí stejná kupa byla identifikována při detailním zpracování nálezů z objektu 1/73 v Olomouci, ul. 8. května (NPÚ Olomouc, arch. útvar č. přír. Prior 1/73–2023/73). Objevují se také první poháry s optickým dekorem – dvě trychtýřovité kupy jsou známy z Olomouce, Hrnčířské ul. (objekt 7/93; NPÚ Olomouc, arch. útvar č. přír. Hrn. 7/93–331/362) a jímky 531/00 u domu pánů z Lipé v Brně (M Brno č. přír. 191/00–267/244–30). O celém tvaru si můžeme učinit představu pouze z fragmentů poháru s hladkou trychtýřovitou kupou (se třemi natavenými oušky) z již zmiňované jímky 12/96 na Dolním nám. v Olomouci. Z poháru se vedle kupy dochoval také menší plný zploštělý nod, který byl umístěn na dříku a část zvonovité patky (*Sedláčková 2000*, 174, obr. 3: 7). Třetí pohár z téhož souboru je prezentován spodní částí se zvonovitou patkou a mohutným, dutým, do formy odlévaným nodem s plastickým dekorem rout se stopami zlacení (*Sedláčková /ed./ 1998*, č. kat. 04.1–2, *Sedláčková 2000*, 178, obr. 3: 10). Poháry z jímky 12/96 v Olomouci však bezesporu představují výjimečné ukázky špičkové dobové produkce, nejspíše ze sklárny v tyrolském Hallu, a nelze předpokládat, že všechny další poháry, doložené částmi kup, měly stejně tvarované spodní části. Nejspíše měly jednoduché tyčinkové dříky se zvonovitou patkou, vytvořenou ze spirálovitě svinutého vlákna, s jakými jsme se setkali např. v Olomouci v objektu 1/73 na ul. 8. května nebo v jímce 7/93 na Hrnčířské ulici.

Zdá se tedy, že někdy koncem 30. let 16. stol., kdy začaly pracovat sklárny v Hallu, se na Moravu počínají dostávat první poháry s hladkou nebo zdobenou trychtýřovitou kupou v renesančním stylu a ojediněle i poháry „luxusní“ kategorie. V Olomouci jsme se také setkali s vyššími číškami s trychtýřovitou kupou – patrně ze stejných skláren (*Sedláčková 2000*, 179, obr. 3: 8, 9). Právě takovému typu číše patří i spodní část s dutou zvonovitou patkou a částí trychtýřovitých hladkých stěn – fragment č. 4 (*obr. 8*). Podle dosud známých nálezů se tak ukazuje, že sklo, vyráběné již v renesančním duchu, se dostávalo do Olomouce a do Opavy. V Brně tato skupina výrobků zatím nebyla jednoznačně identifikována, což vysvětlují odběrem zboží z jiného okruhu.

Závěrem uvedu zvláštní pohár z Opavy, který byl sice nalezen v jímce s obsahem z přelomu 16. a 17. stol., zde ovšem zastupuje velmi starobylý typ. Nádoba s vyšší kalichovitou kupou, nade dnem ovinutou několika řadami vláknem, má krátký dřík a dutou zvonovitou patku (*Pavelčík – Štěrbová 1997*, obr. 5: 2; *Sedláčková 2000*, 174, obr. 5). Má tedy klasický tvar poháru, byla však vyrobena pouze z jediné baňky skla. Sklo je zcela prokorodované, béžové barvy. Analogií mohou být poháry, vyráběné v 2. čtvrtině 16. století v kantonu Biel ve Švýcarsku (*Glatz 1991*, č. kat. 269). Podle kvality skloviny bych však spíše soudila na domácí výrobek, snad i mladšího data, kdy se sklář, který neměl s výrobou pohárů zkušenosti, snažil tento tvar napodobit a použil stejnou techniku, jakou bývají v tomto období tvarovány patky vysokých číší (*Steppuhn 2002*, 48).

5.3. Číšky se žebry

Jednoduchá číška mírně kónického tvaru se žebry předfukovanými do formy prochází hmotnou kulturou zhruba od poloviny 14. století. Na těchto číškách vycházejí svíslá žebra přímo z okraje. Náš exemplář č. 105 však reprezentuje mladší tvar, na kterém je patrně mírně odsazené válcovité ústí a teprve pod ním se rýsují žebra. Předlohu můžeme nalézt v benátských číškách se žebry, s okrajem a někdy i tělem zdobeným barevnými emaily a zlatem, které byly vyráběny od poslední čtvrtiny 15. stol. Tvar je zatím doložen v Brně, v jímce 531/00 u domu pánů z Lipé (M Brno č. přír. 191/00–158/276–7, 267/244–33: sklo výrazně postižené korozi).

Pravé benátské číšky tohoto typu jsou mimo četné kusy ve sbírkách muzeí známy také z archeologických situací v Olomouci (jímka 151/77 v Riegrově ulici; *Michna 1990*, Taf. 11: 2, *Bláha 1998*, 151–152, obr. 8: 5; 1999, č. kat. 580; 2001, obr. 182; *Sedláčková /ed./ 1998*, č. kat. 18.1–1; *Sedláčková 2000*, 163, obr. 1: 1) a Brně (studna 1/94 na Petrově; M Brno č. přír. 18/94–232/112, 233/337). Typologická příbuznost pak umožňuje stanovit, že tato domácí varianta číšek se žebry mohla být vyráběna nejdříve až od sklonku 15. století.

5.4. Vyšší štíhlé číše

Tvar subtilní štíhlé číše domácí provenience č. 111 (*obr. 8*) je zastoupen zlomky spodní části s dutou zvonovitou patkou o průměru 10,4 cm, která byla vyfouknuta z jedné bubliny. Torza a zlomky velmi štíhlých spodních částí číší s patkami malých rozměrů (průměr mezi 8,5 až 10,5 cm), se objevují v řadě pozdně gotických až raně renesančních objektů v Olomouci (např. *Sedláčková 2001*, obr. 3: 1, 3, 4). Z Brna je známe zatím výhradně z objektu 531/00 u domu pánů z Lipé (M Brno č. přír. 191/00–158/276–15, 267/244–50, 51). Ostatně i číše s girlandami z Opavy, z objektu 1A/63, má také patku jen o průměru 8 cm. Sklovina bývá prokorodovaná, spíše hnědých tónů, tělo nad patkou je velmi štíhlé, o průměru 2–3,6 cm. Tvar se podařilo rekonstruovat pouze v případě nálezů z objektu I/73 v Olomouci, ul. 8. května. Tělo této nádoby se plynule rozevírá až k okraji, pod kterým je nataveno vlákno promačkávané radélkem (NPÚ v Olomouci, arch. útvar č. přír. Prior I/73–42–44). Výška nádoby se pohybovala kolem 20–23 cm. Vše nasvědčuje tomu, že tyto číše jsou, stejně jako číše olomouckého typu, výrobky domácích skláren, působících v regionu střední Moravy. Je také možné pozorovat, že jsou velmi často vyfouknuty z jednoho kusu, tedy patka je tvarována společně s tělem a nikoliv připojením široké ploché lišty okolo dna.

5.5. Lahve

Skupinu lahví tvoří tři zcela odlišné tvary. Láhev ze sytější zeleného skla, ze které se dochovalo pouze válcovité hrdlo s vláknem ovinutým pod ústím (č. 3), byla

nepochybně dovezena z německých skláren. Drobná lahvička o průměru těla 4 cm (č. 109) patří do skupiny lékárenského skla. Do inventáře našeho období patří také láhev se žebry č. 106. Na Moravě nejsou příliš četné a většina z nich je malých rozměrů. V některých případech se dochovala i vysoká, štíhlá hrdla s ústím ovinutým modrým vláknem nebo vláknem ze stejné skloviny jako tělo. Z Olomouce je to láhev z objektu I/73 (*Sedláčková 2001*, 448, obr. 3: 2), několik dalších pochází z Brna (např. Panenská ul., objekt 502/99, *Merta – Peška – Sedláčková 2002*, 368, č. kat. II–37, obr. 11: 37; dům pánů z Lipé, objekt 531/00, M Brno č. přír. 191/00–244–32; Mečová ul., objekt 616/00, M Brno inv. č. 202 428–1). Láhev z Opavy je poměrně velká a s lahvemi stejné velikosti jsme se zatím setkali v jímce 7/93 na Hrnčířské ulici (NPÚ v Olomouci č. přír. Hrn 7/93–161/358) a v souboru z novokřtěnského dvora ve Strachotíně (*Sedláčková 2001a*, 50, obr. 7: 1156). V zásadě jde však o stejný typ stolní láhve jako u exemplářů menších rozměrů. Jsou to lahve s baňatým tělem a většinou jednoduchým vpíchnutým dnem, některé však měly obvod dna ovinutý výrazně zaštipanou lištou (např. výše uvedená láhev z Panenské ul. v Brně). Vysoké, štíhlé hrdlo je v horní části ovinuté vláknem buď ze stejné skloviny jako tělo, nebo modré. Je pravděpodobné, že jejich ústí byla trychtýřovitá nebo miskovitá, ovinutá vláknem. Taková ústí byla nalezena např. v souboru ze studny 1/94 na Petrově v Brně, ovšem s ohledem na špatnou kvalitu skloviny se žádný kus nedochoval v kompletním stavu. Je také nutné poznamenat, že tento typ lahve z domácí produkce se v Čechách objevuje podstatně dříve než na Moravě. V Čechách je to typ 2. poloviny 14. až 1. poloviny 15. století (*Frýda 1990*, typ X), ale na Moravě se neobjevuje dříve než od 2. poloviny (závěru) 15. století. Tento posun patrně souvisí se skutečností, že nejméně do počátku až 1. pol. 15. stol. byla jižní část Moravy velmi zásobovaná množstvím kvalitního skla dováženého velmi pravděpodobně z Itálie. Mezi importy jsou zastoupeny i různé varianty stolních lahví, takže nebylo nutné dovážet zboží horší kvality z Čech nebo je vyrábět ve sklárnách na Moravě.

5.6. Mucholapky

Závěrem se musíme věnovat třem nádobám neobvyklého tvaru č. 107, 108 a 110 (*obr. 8*). První dvě představují zlomky nádob hruškovitého těla, jejichž plece jsou téměř zataženy do středu s malým kruhovým otvorem. Tvar jsem již dříve identifikovala jako mucholapky, sloužící ke zvýšení hygieny v domácnostech (*Sedláčková 1997*, 18, č. kat. 111–118, obr. 23). Pokládala jsem je však za záležitost mladší, objevující se až v souborech od přelomu 16./17. století. Nyní se však ukazuje, že sloužily už i dříve, a to nejen v Opavě. Několik se jich objevilo již v průběhu 1. pol. 16. stol. v Olomouci a Brně (Olomouc objekt 7/93 v Hrnčířské ul., NPÚ v Olomouci č. přír. Hrn. 7/93–154/352, Brno objekt 504/00 u domu pánů z Lipé v Brně, M Brno č. přír. 191/00–66/1, 2). Je pravděpodobné, že v mnoha dalších případech tato hygieně sloužící nádoba nebyla identifikována.

5.7. Kutrolf

Zlomek č. 110 – část obloukovitě zahnutého hrdla se žebry a se zbytkem připojení k druhému hrdlu pochází ze zvláštního typu láhve označovaného jako „kutrolf“ nebo „angster“. Velké obliby dosáhl především v německých zemích a Nizozemí v 16. stol. (*Baumgartner – Krueger 1988*, č. kat. 531–533; *Henkes 1994*, 115, č. kat. 27.1, 2; *Steppuhn 2003*, č. kat. 4.019), v jiných oblastech se vyskytoval jen sporadicky. Pomineme-li skupinku tří kutrolfů s více hrdly ze 14. stol. z Brna a Bratislavy (*Černá /ed./ 1994*, č. kat. 124; *Himmelová 1990*, 440; *Hoššo – Lesák – Resutík 2002*, 611, obr. 4: 12; *Hoššo 2003*, Abb. 3: 3), pocházejí další nálezy až ze závěru 15. a ze 16. stol. Časově nejbližší je nález z objektu I/73 na ul. 8. května v Olomouci (NPÚ v Olomouci, č. přír. Prior I/73–4671/73). Další nálezy jak s jedním, tak se dvěma hrdly, jsou známy z objektů 16. stol. z Mečové a Starobrněnské ulice v Brně (M Brno inv. č. 422 332 a 422 333, č. přír. 453–1).

Datování souboru skla z jímky 12/63 je možné upřesnit do doby krátce před koncem 15. stol. až do 70. let 16. století. Rozhodující jsou mladší tvary – poháry s hladkými kupami, číše na duté zvonovité patce a s hladkou trychtýřovitou kupou, odpovídající stylově až renesanční produkci, známé nejdříve ze skláren v Hallu po roce 1534. Tyto výrobky se již vzdalují gotickému dědictví, patrnému na tvarech se žebry – poháru, číše a láhvi, a zcela minulosti zanechaly tvary středověkého skla, reprezentované čísemi českého typu.

Materiály z Brna a Olomouce ukazují, že ještě v 1. pol. 16. stol. představují nejmladší varianty číší českého typu zboží běžně používané a vedle nich se celkem nenápadně objevují nové, již renesanční tvary. Kolem poloviny století však dochází k rychlé stylové obměně repertoáru a z jímek mizí středověké typy nádob, na sklovině je zřetelně vidět vyšší kvalita.

6. Okenní sklo

S ojedinělým dokladem zasklívání oken kruhovými terčíky v podobě zlomku středověké části ze zcela bezbarvé skloviny se setkáváme v nejstarší jímce 11/63 (*obr. 7*), větší počet zlomků pochází z obsahu mladšího objektu 3/60 (*obr. 3*). V obou případech se nedochoval žádný okrajový zlomek, podle datování však lze soudit, že se jednalo o typ s jednoduchým, zataveným okrajem, který charakterizuje výrobky gotických skláren. Rozměry terčíků však určit nelze. Soubor početných zlomků z chronologicky nejmladšího objektu 12/63 (*obr. 9*) představuje výlučně typ s přehnutým dutým okrajem s průměrem okolo 9,5 cm, z málo kvalitní skloviny nazelenalých odstínů. Vedle kruhových terčíků se dochovaly také výplně trojúhelníkového i obdélného tvaru, vyrobené vyštípáním z terčíků, a doklady zasklívání v podobě olovených lišt s profilem ve tvaru „H“ (*obr. 9*).

Podle písemných zpráv se ještě v 15. stol. dováželo okenní sklo do Slezska z Benátek, jak dokládá zpráva z r. 1468 o zaplacení benátského skla pro místnosti na

radnici ve Vratislavi. Podle stavebních účtů kláštera sv. Vojtěcha, rovněž ve Vratislavi, bylo však již zároveň používáno sklo domácí (*Czihak 1891*, 4). První zmínka z r. 1333 o zasklených oknech se vztahuje k augustiniánskému klášteru v Saganu, od poslední čtvrtiny 14. stol. se množí zprávy o sklenářích/malířích okenních skel: r. 1374 přichází do Lehnice sklář či malíř Conradus a patrně u téhož Konrada, či jeho jmenovce, si radní z Briegu objednali 12 tabulí skla; r. 1387 platí město Vratislav „pro vitro pigmendo“; r. 1416 dodává malíř Peter malované okno kostelu sv. Mikuláše v Briegu a r. 1480 hrabě Hans von Glagar „rozbil ve svém domě pěknou tabulku s malbou Krista na kříži“ (*Czihak 1891*, 5).

Okenní sklo ve středověkých archeologických souborech není nikterak častým jevem. Jedním z důvodů je trvanlivost takového okna, které může přečkat i několik generací majitelů domu. V Brně pochází nejstarší drobný zlomek z objektu 547/00 u domu pánů z Lipé z poloviny 13. stol. (*Merta – Peška – Sedláčková 2002*, 364, č. kat. I–47, obr. 4:47). Okenní sklo se ojediněle vyskytuje v horizontu 1270–1350, a to v nejvyšším společenském prostředí v Mečové ul. 2 (švarclotem malované vitráže z obj. 4/90, M Brno inv. č. 422 411–414), a teprve od závěru 14., spíše však až v 15. stol., se častěji setkáváme se zlomky kruhových okenních terčů. V Olomouci můžeme za nepřímý doklad zasklívání oken považovat smotek olovených lišt, pohozený ve vrstvách ze závěru 13. až 1. pol. 14. stol. na Dolním náměstí (*Drobný – Sedláčková 2000*), větší množství je však známo až z pozdněgotických objektů. Zlomky malovaných tabulek, barevného okenního skla a olovených rámečků pocházejí z hradu Melice, zničeného r. 1423 husity (*Himmelová 1997*, 220). V kartuziánském klášteře v Dolanech u Olomouce, zaniklém ve stejné době, byly používány terčíky se zatavenými okraji z nazelenalého a žlutého skla (*Sedláčková 2001*, 441). Okenní sklo se stopami malby i olovené pásky pocházejí i z venkovské tvrze v Konůvkách na Vyškovsku (60. léta 15. stol., *Himmelová 1990a*, 137–138, Tab. IV). Zvláštní jsou nálezy kruhových terčíků s optickým dekorem žeber z hradu Cvilína u Krnova ze souboru konce 15. až 1. pol. 16. stol. (*Sedláčková 2004a*, obr. 3:100, 101). Stejně zlomky pocházejí z jímky 512/00 z Opavy mezi Kolářskou a Pekařskou ul. (výzkum NPÚ Ostrava, pracoviště v Opavě). Je pravděpodobné, že v této době již ve Slezsku a na Moravě působila řada skláren, v jejichž výrobním programu bylo na prvním místě okenní sklo, potřebné v době přestaveb gotických budov v renesanční sídla.

7. Závěrečné shrnutí

Cílem předloženého příspěvku bylo v první řadě zhodnotit soubory skla uložené více než čtyři desetiletí v muzejních depozitářích. Při typologickém a především chronologickém zařazení jsem mohla vycházet ze znalosti brněnských fondů, z nichž jsem doposud zpracovala více než pět set exemplářů skel domácí provenience, stejně jako z dříve vyhodnocených souborů skla v Olomouci. Obecně se předpokládá, že tvary dutého skla, zejména vysokých číší českého typu, neposkytují

dobrou datovací oporu. Jednotlivé typy a varianty jsou většinou kladeny do širšího časového rozmezí, často do 14.–15. stol. Důvodem může být i nedostatečné zpracování průvodního keramického materiálu, na kterém bývá založeno datování objektů. V souvislosti s opavskými soubory však mohou vyjádřit předběžné závěry, týkající se datování skla domácí proveniencí, které vycházejí z aplikovaných výzdobných prvků. Vývoj rámcově odpovídá situaci na celém území Moravy.

1. V objektech 2. pol. 14. – 1. pol. 15. stol. se neobjevuje výzdoba drobných srpečkovitých nálepy. Pro sklo 2. pol. 14. stol. jsou typické pouze svinuté nálepy o průměru kolem 0,5 cm. Hladké ústí číší je ovínuto vláknem max. do 5 cm pod okrajem. Patrně v průběhu 1. pol. 15. stol. však dochází ke zmenšování nálepy a místo pečlivě svinutých se objevují „ledabyle“ provedené, v nepravidelných řadách.
2. Číše se srpečkovitými až čárkovitými nálepy byly vyráběny teprve od poloviny (2. pol.) 15. až počátku 16. stol. Zároveň dochází ke zvětšování podílu hladkých partií těla – ústí i části nade dnem. Výška hladkého ústí může přesahovat i 12 cm. Číši se srpečkovitými nálepy provází méně často zastoupená číše se šikmými lištami promačkávanými radélkem. Vlákna či lišty zdobené radélkem jsou dobovým prvkem, stejně jako natavené klikatky nebo girlandy.
3. Základní tvary vysokých číší, pišfalový a mírně kyjovitý, v průběhu 14. a 15. stol. žádné radikální změny nepodléhají. Nečetné doplňky představují nižší širší číše. Od 2. pol. 15. stol. se objevují číše s výrazným kyjovitým zduřením horní části.
4. Ve Slezsku se v průběhu 14. stol., patrně od jeho poloviny, začala rozvíjet vlastní sklářská výroba, přejímající ze skláren v Čechách celkovou koncepci tvaru číší. Vývoj výzdobných prvků se však ubíral vlastní cestou (viz body 1 a 2). Místní sklárny zásobovaly výrobky Opavu a města na polské straně Slezska, není vyloučena ani distribuce do Brna a snad ojediněle i do Čech (Tábor) od 2. pol. 15. stol. – jmenovitě číše se šikmými lištami s radélkem, snad i se srpečkovitými nálepy. Také číše s klikatkou nebo girlandami z Opavy, Brna a Olomouce patrně pocházejí z téhož okruhu. Na Moravě však lze předpokládat i další dílenské okruhy.
5. Sklo ve městech jako je Opava, Olomouc a Brno nepředstavovalo stejně důležitou složku hmotné kultury. Překvapivě nejmenší podíl tvořilo až do závěru 15. století v domácnostech měšťanů i církevních hodnostářů v Olomouci, přičemž důvod nelze hledat v nedostatečné pramenné základně. Masový výskyt číší olomouckého typu od závěru 15. stol. a jejich výjimečnost až absence v jiných regionech ukazuje zřetelně na další výrazné sklářské středisko, zásobující výhradně Olomouc, stejně jako snahu místního měšťanstva přizpůsobit své stoly dobovému životnímu stylu.
6. Výzdobné prvky, jako šikmé lišty s radélkem, girlandy, nebo utváření patky z jednoho dílu s tělem, případně „lalokovitá“ patka na číši olomouckého typu, jsou inovačními prvky, které se objevují ve 2. polovině 15. století a byly nepochybně inspirovány výrobky německých skláren.

Sklo v archeologických souborech představuje nejmenší složku, obvykle zhruba kolem 1 % obsahu. Přesto tato často opomíjená složka hmotné kultury středověku a počátku novověku na Moravě poskytuje při detailním zpracování velmi široké spektrum informací. Typologie a chronologie, představující základní rovinu badatelské práce, zároveň otevírají dveře dalším okruhům problematiky, které však nelze řešit bez spolupráce s archiváři a historiky, případně se sklářskými technologi. Jedná se především o samotnou sklářskou produkci a stanovení distribučních okruhů ve vazbě na hospodářské, obchodní, případně i politické poměry a vzájemné kontakty. Vývoj sklářství v jednotlivých regionech českých zemí neprobíhal odděleně – na tvarovém repertoáru v podstatě shodném či obdobném se prolínají vlivy, inspirace a podněty, přejímané zejména od 2. pol. 15. stol. z oblasti německého sklářství, případně i sklářství italského, zprostředkovaného prostředím uherským. Důležitou úlohu hrál nepochybně i vkus a požadavky odběratelů, což je zjevné na výskytu číše olomouckého typu. Preference drobných tvarů na jihu a vysokých číší směrem k severu vyjadřuje známou skutečnost různé oblíbenosti vína a piva. V používání dutého skla se evidentně projevují i hmotně neuchopitelné kategorie, vyjádřené obecně jako „životní styl“ – nádoby ze skla představují zboží „zbytné“, kdy stejnému účelu by dobře posloužily i výrobky z levnějších a trvanlivějších materiálů. Do tohoto okruhu patří problematika odlišného výskytu skla co do množství i kvality v Brně a Olomouci. Na příkladu skla z Opavy jsem se tak snažila upozornit na nevyčerpané možnosti, které tento materiál skýtá.

Zusammenfassung

Zu einem der schönsten Beispiele mittelalterlicher Glaserzeugnisse gehört ein hoher Becher „böhmischen Typus“ mit einem ungewöhnlichen Dekor aus schrägen, breiten und gekerbten Fadenaufhängen, der aus einer Abfallgrube 3/60 in Opava/Troppau, Kolářská-Strasse stammt. Dieser Becher wurde den Sammlungen des Umělecko-průmyslové muzeum/Kunstgewerbemuseums in Prag (im Weiteren UMPRUM Praha) übereignet. Er gehört zu den ersten und am häufigsten publizierten Repräsentanten dieses Teils der mittelalterlichen materiellen Kultur (*Poche a kol. 1970*, č. kat. 12; *Hejdová 1975*, 147, Fig. 14 III/5; *Baumgartner – Krueger 1988*, 314, č. kat. 371; *Hejdová – Drahotová 1989*, č. kat. 8; *Černá /ed./ 1994*, č. kat. 109; *Stehlíková 1999*, č. kat. 109; *Sedláčková 2001*, 451, č. kat. 4.1.1., obr. 4.1). Man muss jedoch hinzufügen, dass dies lange Zeit der einziger Becher war, welches das Glas aus Opava/Troppau (und im Grunde allgemein aus Schlesien und Nordmähren) vertrat. Weitere Informationen von bedeutenden Glasfunden erschienen nur in kurzen Übersichten und Anmerkungen (*Černá /ed./ 1994*, 113; *Teryngerová 1995*). Zwei weitere Becher aus derselben Fundstelle und Gegenstände aus anderen mittelalterlichen Fundkomplexen wurden erstmals 1999 publiziert (*Stehlíková 1999*, č. kat. 110–111, 115–116). Erst dann konnten die bekannt gemachten Funde in die erste umfangreichere Arbeit über das Glas in Mittel- und Nordmähren einbezogen werden (*Sedláčková 2001*). Die Becher aus dem Objekt 3/60 wurde von den o. g. Autoren übereinstimmend in die zweite Hälfte, resp. in das letzte Viertel des 14. Jahrhunderts datiert.

Die nordmährische Stadt Opava/Troppau entstand in einem schon in der Vorzeit dicht besiedelten Gebiet. Vor der Entstehung und Gründung der Stadt existierten hier bereits einige bedeutende vorstädtische Ansiedlungen. Die Kompliziertheit der geschichtlichen Entwicklung verrät auch die Grundrissdisposition des Stadtzentrums. Die ursprüngliche Besiedlung befand sich auf

dem Nordufer des Flusses Opava/Oppa, über den ein Weg, der Adria mit der Ostsee verband, führte. Anfang des 12. Jahrhunderts dehnte sich die Besiedlung auch auf den rechten Flußufer aus, an die Stelle des heutigen Stadtzentrums. 1195 wurde in Troppau eine Urkunde ausgestellt, ein Hinweis darauf, dass es sich um eine bedeutende Siedlung mit stabilen Marktverhältnissen handelte. Schon vor 1224 existierte hier eine gotische städtische Einheit mit Wehrmauer auf einem unregelmäßigen kreisförmigen Grundriss. Ein interessantes Phänomen stellt das System der drei Stadt- oder Marktplätze dar. Der Westliche, sog. Fischmarkt mit der Doppelturmkirche der Muttergottes aus der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts geht in seinem nordöstlichen Teil in den Oberen Platz mit dem Renaissance – Stadtturm über. Die nordöstliche Ecke des Oberen Platzes ist durch eine schräg verlaufend Straße mit der südwestlichen Ecke des Unteren Platzes verbunden. Schon im 13. Jahrhundert ließ sich in Troppau der Deutschritterorden nieder. 1224 erhielt Troppau Stadtrechte, 1261 wurde es unter dem böhmischen König Přemysl Otakar II. zur Hauptstadt des gleichnamigen selbstständigen Fürstentums. Im unweit gelegenen Grätz/Hradec befand sich eine königliche Burg, die im 13. Jahrhundert Kunigunde, der Gattin Přemysl Otakars II., als Witwensitz diente. In der historisch bedeutenden mährischen Stadt siedelten deutsche und vallonische Kolonisten.

Die Abfallgruben mit Glasfunden lagen auf Parzellen, die an beiden Seiten der Kolářská-Str. in unmittelbarer Nähe des Oberen Platzes gelegen waren. Vielleicht handelte es sich sogar um Hausgrundstücke, die bis zu diesem Platz reichten (Abb. 1). Eine weitere Grube mit spätmittelalterlichem Glas wurde kürzlich bei der Grabung zwischen der Kolářská- und Pekařská-Str. entdeckt. Die letzte Fundstätte mit Glas stammt aus der zugeschütteten Abfallgrube im Keller des Hauses Masafská-Str. Nr. 6.

Man kann also festhalten, dass Glas in Troppau nur auf einigen Parzellen im Stadtzentrum in der unmittelbaren Nähe des Oberen Platzes gefunden wurde. Alle Komplexe beinhalteten mengenmäßig reiche bis ungewöhnlich reiche Funde, was dafür sprechen könnte, dass in einigen Haushalten die Benutzung von Glaserzeugnissen üblich war.

1. Kolářská-Strasse, Grabung 1960, Abfallgrube 3/60

An der Nordwestseite der Kolářská-Strasse (Abb. 1b) wurden bei Ausschachtungsarbeiten für an Stelle der kriegszerstörten Häuser geplante Neubauten auf einer Fläche von 12,5 x 35 m insgesamt 12 Abfallgruben festgestellt. Untersucht wurden jedoch nur zwei, nämlich Nr. 2 und 3. Die kleinere Grube Nr. 2 beinhaltete praktisch keine Fundstücke. Die 160 x 154 cm große Abfallgrube Nr. 3 war mit Keramik, einer größeren Menge Scherben von Glasbechern, Holzbruchstücken mit Bearbeitungsspuren, Resten von Lederschuhwerk sowie zahlreichen Samen und Pflanzenteilen gefüllt worden. Sie wurde ins 14. und 15. Jahrhundert datiert (Král 1961). Die Glasfunde wurden unter der Nummer 744/Ko/60–173/1–142 eingetragen und sollten in der Archäologischen Abteilung des Slezské zemské muzeum Opava / Schlesi-schen Landesmuseum Troppau (im Weiteren SZM Opava) deponiert werden, wo sie sich jedoch nicht befinden. Erhalten geblieben sind nur die drei o. g. rekonstruierten Becher. Das weitere Material ist nur aus Zeichnungen in den Beilagen der Grabungsberichte bekannt (Král 1968, Tab. 33–42).

Die tatsächlich erhaltenen drei Exemplare lassen sich wie folgt charakterisieren:

Nr. 9 – fast vollständiger Becher mit Faden, der in Höhe von 9 cm unter dem Rand gewickelt ist. Den Körper schmücken schräge gekerbte Fadenaufgaben. Der Boden ist hoch gestochen, der Fuß ist glockenförmig, angesetzt, mit Zangenspuren am Rande. Der Durchmesser des Randes beträgt 6,9 cm, die rekonstruierte Höhe 42,5 cm, der Durchmesser des Fußes 14,5 cm. Die Glasmasse ist durchsichtig, leicht grünlich, mit Bläschen und weist Korrosionsspuren auf. Der Becher ist zusammengeklebt und unvollständig. UMPRUM Praha Inv. Nr. 77 394 (Stehlíková 1999, č. kat. 109). Abb. 2.

Nr. 10 – hoher Becher des „böhmischen Typus“ mit zierlichen sichelförmigen Nuppen, unvollständig, dreidimensionale Rekonstruktion. Der Faden ist in Höhe von 12,5 cm unter dem Rand gewickelt. Der Mittelteil des Körpers trägt zierliche sichelförmige

Nuppen in unregelmäßigen Reihen. Der untere Teil mit glockenförmigem Fuß ist bis zur Höhe von 9,7 cm erhalten, der Durchmesser des Fußes beträgt 14 cm. Körper und Fuß sind aus einem Stück geblasen. Die rekonstruierte Höhe beträgt 48 cm, der Durchmesser des Randes 6,2 cm. Die Glasmasse ist durchsichtig, leicht grünlich, mit Bläschen und gelegentlichen kleinen Sandkörnchen; sie weist Korrosionsspuren auf. SZM Opava Inv. Nr. U 720 S (Stehlíková 1999, č. kat. 110). Abb. 2.

Nr. 11 – hoher schlanker Becher des „böhmischen Typus“ mit zierlichen sichelförmigen Nuppen, unvollständig, dreidimensionale Rekonstruktion. Unter dem Rand ist in der Höhe von 11,5 cm ein sehr feiner Faden in zwei Reihen gewickelt. Zierliche sichelförmige Nuppen sitzen in unregelmäßigen schrägen Reihen. Der untere Teil ist in der gesamten Höhe glatt und sehr schlank. Der Durchmesser über der oberen Bruchstelle beträgt nur 2,4 cm. Fuß und Körper sind in einem Stück geblasen. Die Höhe des rekonstruierten Bechers beträgt 42 cm, der Durchmesser des Randes 5,4 cm und des Fußes 11,2 cm. Die Glasmasse ist durchsichtig, leicht grünlich, mit Bläschen und gelegentlich mit kleinen Sandkörnchen; auch hier finden sich Korrosionsspuren. SZM Opava Inv. Nr. U 721 S (Stehlíková 1999, č. kat. 111 – hier ist der Fußdurchmesser fälschlich mit 14,5 cm angegeben). Abb. 2.

Der Dokumentation in den Tabellen zufolge beinhaltete das Objekt zumindest noch einen weiteren Becher mit schrägen Fadenaufgaben und einen mit zierlichen sichelförmigen Nuppen, ein Torso eines Kruges (Sedláčková 2000, 451, č. kat. 4.1.4, Abb. 3: 9), einen Flaschenboden, ein Randbruchstück eines nicht näher identifizierbaren Gefäßes und Bruchstücke von Butzenscheiben (Abb. 3).

Keramische Gefäße aus SZM Opava erlauben die Datierung des Objektes ins 15. Jahrhundert, was jedoch nicht mit der früheren Einordnung der Glasbecher in die zweite Hälfte bzw. ins letzte Viertel des 14. Jahrhunderts übereinstimmt. Wie die Analyse der Funde aus dem Horizont 1350–1450/1500 noch belegen wird, kommen beide Arten von Becherdekoration erst im späten 15. Jahrhundert sowohl in Mähren, als auch bei einigen publizierten Funden in Böhmen vor. Aus diesem Grunde ist es notwendig, die gesamten Glasfunde aus dem Objekt 3/60 neu ins 15. Jahrhundert, genauer noch in seine zweite Hälfte einzuordnen. Dem entspreche auch zumindest die Datierung einiger Teile der gefundenen Keramik.

Im Laufe des Jahres 1963 wurde auf den Parzellen der kriegszerstörten Häuser an der nordöstlichen Seite der Kolářská-Strasse eine von J. Král geleitete Grabung der Troppauer Arbeitsstätte des Archäologischen Institutes der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften (Zweigstelle Brno/Brünn) durchgeführt. Wahrscheinlich erfolgte auf derselben Fläche auch die zweite von SZM Opava durchgeführte Grabung, die von J. Šikulová geleitet wurde (Abb. 1b). Während von der ersten Grabung nur ein vorläufiger Bericht erhalten blieb (Král 1964), publizierte J. Šikulová aus der zweiten Grabung einen Brunnen aus dem 13. Jahrhundert (Šikulová 1966). Informationen über weitere von J. Šikulová entdeckte Objekte mit Glasfunden kann man nur aus dem Zugangsbuch der Archäologischen Abteilung des SZM Opava entnehmen.

2. Kolářská-Strasse, Grabung 1963, Abfallgruben Nr. 1A und 3

Dem kurzen Bericht von J. Král ist zu entnehmen, dass man bei den Ausschachtungsarbeiten auf den Parzellen starke mittelalterlichen Schichten und einige Abfallgruben tangierte. Glas befand sich nur in einer Abfallgrube, die in diesem Beitrag hilfsweise mit 1A/63 bezeichnet wird (zur Unterscheidung von der identisch bezeichneten Abfallgrube aus der Grabung von J. Šikulová aus demselben Jahr). In der Abfallgrube 1A/63 befanden sich außer Keramik des 15. und überwiegend des 16. Jahrhunderts noch Abfälle aus einer Holzwerkstatt. In dem lockeren Grubeninhalt fanden sich zwei Gläser aus leicht grünlichem, durchsichtigem Glas. Zeitlich gehören sie in das 16. Jahrhundert (Král 1964, obr. 1. 2).

Keulenbecher mit angesetzter Zickzacklinie und Girlande als Dekor, fast vollständig erhalten, zusammengeklebt. An der mar-

kanten konvexen Ausbuchtung bilden zwei gekerbte Fadenreihen, zwischen denen eine Zickzacklinie aus glattem Faden verläuft, den Schmuck. Im unteren Teil des Körpers ist wieder ein gekerbte Faden angesetzt, unter dem sich ein breiter flacher Faden mit 11 hochgezogenen und an den Enden gezwickten Kanten befindet. Die Randkante des glockenförmigen Fußes ist zu einem hohlen Wulst gebogen. Körper und Fuß sind aus einem Stück, der hoch gestochener Boden ist in den Körper nachträglich wie ein Spund eingedrückt. Der Becher ist in Form mit schrägen Rippen geblasen. Die Höhe des Bechers beträgt 23 cm, der Durchmesser des Randes 5,3 cm, der der Ausbuchtung 6,8 cm und der des Fußes 8 cm. Die Glasmasse ist durchsichtig, leicht grünlich mit dichten länglichen Bläschen sowie nicht geschmolzenen Sandkörnchen resp. Steinchen und stellenweise opak. SZM Opava Inv. Nr. U 723 S (Stehlíková 1999, 184, č. kat. 115; Sedláčková 2000, 170, obr. 4: 1). Abb. 8.

Kleiner trichterförmiger Becher mit Glockenfuß aus 11–12 Reihen von spiralförmig gewickeltem Faden. Um die Kupa sind fünf Fadenreihen gewickelt. Er ist fast vollständig erhalten. Auch dieser Becher hat einen nachträglich hoch gestochenen Boden, der wie ein Spund in dem unteren Teil der Kupa sitzt. Die Höhe beträgt 11,5 cm, der Durchmesser des Randes 6,8 cm, der des Fußes 6,6 cm. Die Glasmasse ist durchsichtig, leicht grünlich mit Bläschen und Sandkörnchen und weist keine Korrosionsspuren auf. SZM Opava Inventar-Nr. U 724 S (Stehlíková 1999, č. kat. 116; Sedláčková 2000, 170, obr. 4: 2). Abb. 8.

3. Kolářská-Strasse, Grabung 1963, Abfallgruben Nr. 1–3, 10–12

Aus diesen Grabungen des SZM Opava wurden nur Informationen über die Abfallgrube aus dem 13. Jahrhundert publiziert (Šikulová 1966). Weitere Angaben zu Glasfunden aus den Abfallgruben Nr. 1, 2, 3, 10, 11 und 12 lassen sich nur dem Zugangsbuch der Archäologischen Abteilung des SZM Opava entnehmen.

3.1. Abfallgrube Nr. 1/63

Laut Zugangsbuch wurde die Abfallgrube am 20.5.1963 entleert. Das Glas Zuwachsnummer 63/35–37 (Kat. Nr. 1–4) gewann man aus der Erde der Abfallgrube, die Bruchstücke Zuwachsnummer 63/40 (Kat. Nr. 5–14) stammen aus dem Grubenboden, dessen Tiefe jedoch nicht angegeben ist. Weiterhin fanden sich Bruchstücke von Keramik, die man wohl zwischen der 2. Hälfte des 14. und Mitte (bzw. 2. Hälfte) des 15. Jahrhunderts datieren kann. Außerdem fanden sich noch ein Eisenring, der Rand eines Zinngefäßes, kleine flache Holzblätter(Dauben) für Schüsseln und Holzmuster sowie Tierknochen und Lederfetzen (Zuwachsnummer 63/36–39).

Die Bruchstücke von Glasgefäßen Nr. 1–4 (Abb. 4) stammen von höheren schlanken Bechern mit kleinen bis zierlichen sowohl schnecken- (Nr. 1) als auch sichelförmigen (Nr. 2, 4) Nuppen. Vom Gefäß Nr. 1 ist die klare, leicht grünliche Glasmasse erhalten, andere Bruchstücke sind durch die Korrosion bräunlich bis braunschwarz. Die Gefäßmaße können leider nicht festgestellt werden. Vom Becher Nr. 5 und 5a konnte man größeren Teil mit leicht eingezogenem glattem Rand, der vom nuppenbesetztem Körper durch einen Faden abgesetzt ist, rekonstruieren. Der Durchmesser des Rands beträgt 5,4 cm. Die Glasmasse ist durchsichtig, leicht grünlich mit Bläschen, die Oberfläche zeigt eine durchsichtige bis opake Korrosion. Vom Gefäß Nr. 6 ist die Halspartie erhalten, mit einem Faden und mittleren schneckenförmigen Nuppen am Körper, die Becher Nr. 7, 10 und 11 haben kleinere schneckenförmige Nuppen. Der zylindrische Rand von Nr. 8 hat einen Durchmesser von 6,2 cm, der Durchmesser des Rands von Nr. 9 betrug 9 cm. Der einzige erhaltene Fuß mit hoch gestochenen Boden Nr. 11 hat einen Durchmesser von 10,7 cm und ist an der Kante mit einem Faden umwickelt. Wenn Glasmasse erhalten ist, ist sie leicht grünlich. Meistens ist sie jedoch korrodiert.

Ein kleines Bruchstück eines Zinngefäßes zeigt eine leicht konische Form mit verstärktem geneigtem Rand (Zuwachsnummer 63/35, $\varnothing$ ca. 19 cm).

3.2. Abfallgrube Nr. 2/63

Vom dem Inhalt der Abfallgrube werden Töpfe eingetragen, die man in die zweite Hälfte des 14. Jahrhunderts einordnen kann (Zuwachsnummer 63/46). Weiter sind eingetragen „Bruchstücke eines groben braunen Glases“ (Zuwachsnummer 63/47), Holzblätter(Dauben) von Schüsseln, Tierknochen, Lederfetzen von Schuhwerk (Zuwachsnummer 63/48–50). Hohlglas repräsentieren Bruchstücke von zwei hoch gestochenen wohl Flaschenböden. Die Glasmasse ist vollständig korrodiert, dunkel grau mit metallischen Glanz, ähnlich wie ein Bruchstück des unteren glatten Teils eines hohen Bechers.

3.3. Abfallgrube Nr. 3/63

Die Keramik ist durch Erzeugnisse vertreten, die man in die zweite Hälfte des 15. Jahrhunderts datieren kann. Weitere Funde sind Fass- oder Bottichdauben, Knochen und Eierschalen, Lederfetzen von Schuhwerk und organische Reste sowie Samen. Die Glasbruchstücke stammen wahrscheinlich von vier Bechern und einer kleinen birnenförmigen Flasche (Abb. 4). Von dem schlanken Becher Nr. 1 ist ein Teil des zylindrischen Rands und der untere Teil des schlanken glatten Körpers erhalten. Bruchteile der oberen Randpartien mit einem gewickeltem Faden (Nr. 2, 4) repräsentieren hohe, sich allmählich öffnende Formen. Ihnen sind die Körperunterteile mit einem Dekor aus sichelförmigen Nuppen zuzuordnen (Nr. 3, 5). Vom letzten Becher ist nur ein Teil des Körpers mit winzigen Nuppen (Nr. 6), von der kleinen Flasche nur der hoch gestochene Boden (Nr. 7) erhalten. Die Gefäße Nr. 2 und 3 sind aus farbloser, an der Oberfläche jedoch korrodierten Glasmasse. Becher Nr. 4 und 5 sowie die kleine Flasche sind aus leicht grünlicher Glasmasse mit deutlicher Korrosion. Bei dem Bruchstück Nr. 6 ist das Glas gänzlich korrodiert.

3.4. Abfallgrube Nr. 10/63

Die Abfallgrube wurde am 24. und 25. 5.1963 entleert. Fundstücke wurden bis in die Tiefe von 460 cm werden notiert. Sie umfassen Keramik, einschließlich eines bemalten Krugs und Teller, sowie einen kleineren Glaskomplex aus der Wende des 16./17. Jahrhunderts. Die Bearbeitung dieses Komplexes wird im Zusammenhang mit weiteren Renaissance-Glasfunden aus Opava/Tropau publiziert.

3.5. Abfallgrube Nr. 11/63

Der reiche Inhalt der Abfallgrube wurde am 21.–23. 5. 1963 bis in die Tiefe von 250 cm bis 500 cm entleert. Die Keramikfunde mit den Zuwachsnummern 69, 73 und 77 umfassen Töpfe aus Reduktionsmaterial des 14. Jahrhunderts.

Das Glas wurde unter den Zuwachsnummern 63/69 (Tiefe 250–320 cm), 63/73 (Tiefe 320–420 cm) und 63/77 (Tiefe 420–500 cm) eingetragen. Wie im Katalog, der dem SZM Opava übergeben wurde, festgehalten ist, konnte man verschiedene Gefäßteile jedoch aus Bruchstücken, die sich in verschiedenen Schichten befanden, zusammenkleben. In der Beschreibung sind nur die Ordnungszahlen Nr. 1–63 angeführt.

Nur dieses älteste und an Funden reichste Objekt beinhaltete neben überwiegend hohen Becher aus heimischer Produktion auch mindestens vier importierte Gefäße (Abb. 5, Bruchstücke Nr. 1–7) und ein Bruchstück einer Butzenscheibe Nr. 63 (Abb. 7). Die Gruppe der höherwertigen Waren ist durch drei Nuppenbecher mit spitz ausgezogenen Nuppen (Nr. 1–3) vertreten. Die Glasmasse ist farblos mit einer leichter Tönung ins Grau bzw. ins Gelb bei Nr. 3.

Zu der Kategorie der Importe gehört die Flasche mit Stau- chungsring Nr. 4 (Abb. 5), zu der auch das Bruchstück Nr. 5 gehören könnte. Der Durchmesser des Bodens beträgt 7,4 cm. Die Flasche wurde aus farbloser Glasmasse hergestellt und weist eine gelbliche Tönung auf.

Die meisten Torsi und Bruchstücke stammen von hohen Bechern heimischer Provenienz. Der Form nach lassen sie sich in drei Gruppen unterteilen:

A. Schlanke Formen, die zum glatten Rand hin allmählich breiter werden, (als „Stangenglas“ geläufig; Abb. 5). Einen Teil des

Bechers Nr. 9 konnte man bis ca. 36 cm Höhe rekonstruieren. Durchmesser des Randes beträgt 7 cm. Am Körper befinden sich kleinere gedrehte Nuppen, wobei einige Paare mit einem Faden verbunden sind. Die ursprünglich durchsichtige, leicht grünliche Glasmasse ist mit einer opaken Korrosionsschicht bezogen. Zu dieser Variante gehören auch Bruchstücke von oberen Gefäßteilen oder -rändern mit den Nummern 10, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35 und wohl auch 39 und 40 (einschließlich 41 und 52). Die Durchmesser der Ränder betragen zwischen 5,7 und 7,4 cm. Die Fäden, die die glatte Mündung von dem geschmückten Körper trennen, sind nahe unter dem Rand in einer Höhe zwischen 2,5 und 4,5 cm platziert. Die Nuppen sind regelmäßig verteilt, gedreht und klein ($\varnothing$ 0,4–0,6 cm). Oft werden Nuppenpaare durch einen Faden verbunden. Die Form entspricht in der von F. Frýda ausgearbeiteten Typologie (Frýda 1990) der böhmischen Variante I.1.

B. Die als „Keulenbecher“ bezeichneten Formen mit leicht eingezogenem Rand, werden, kann man bei den Gefäßen Nr. 8, 13, 25, 26 und 27 antreffen. Die Durchmesser der Ränder schwanken zwischen 5,6 und 6,9 cm, die Fäden sind in Höhe von 2,4–4,3 cm unter dem Rand aufgelegt. Nuppentypen und -größen sind identisch mit denen der vorherigen Gruppe. Sie repräsentieren nach F. Frýda (1990) die Variante I.2.

C. Diese Gruppe wird nur durch ein einziges teilweise rekonstruiertes Exemplar vertreten, nämlich einen breiten Becher mit leicht eingezogenem Rand Nr. 11 (Abb. 5). Der Durchmesser des Randes beträgt 10,4 cm. Die Bechermündung ist 4,7 cm unter dem Rand mit einem breiten flachen Faden umwickelt. Die Nuppen sind gedreht und etwas größer als bei der Gruppe A und B. Die Höhe des rekonstruierten Teil beträgt 25 cm. Es ist wahrscheinlich, dass zu diesem Becher der breite glockenförmige Fuß Nr. 53 mit Zangenspuren und einem Faden am Fußrand gehört. Der Becher ist nach F. Frýda (1990) der Variante I.4 (?) zuzuordnen.

Neben diesen rekonstruierbaren und bestimmbareren Formen, blieben auch Torsi und Bruchstücke von Gefäßwänden mit Nuppen, oder Teile der Körper oberhalb des Fußes mit umwickelten Faden erhalten (Abb. 7). Dem Durchmesser nach gehören sie in die Gruppe der schlanken Becher. Die Nuppen sind von Charakter und Größe her wie die Becher der Gruppe A und B. Häufig sind auch verbundene Nuppenpaare anzutreffen. Diese Fragmente gehören zweifellos zu einigen Gefäßen aus diesen Gruppen. Es war jedoch nicht möglich, sie mit Sicherheit zuzuordnen.

Bruchstücke von unteren Fußteilen zeigen, dass an den hoch gestochenen Boden eine flache, breite, mit Zange geformte und am Rand mit Faden umwickelte Zarge angesetzt wurde (Nr. 12, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59). Der Durchmesser liegt zwischen 12 und 14 cm. Aus der Anzahl dieser Teile lässt sich schließen, dass es sich um etwa 11 Gefäße gehandelt haben muss. Bezieht man die Bruchstücke der Ränder in die Schätzung ein, können es sogar 15 Gefäße gewesen sein. Die Gefäße der Gruppen A und B suggerieren den Eindruck, es handele sich um Erzeugnisse einer einzigen Hütte oder gar „einer Hand“. Glasmasse, Größe und Ausführung der Nuppen ist gänzlich identisch. Dies machte die Zuordnung der Bruchstücke, wenn sie nicht direkt zueinander passten sehr schwierig.

Wenn die ursprüngliche Glasmasse erhalten ist, ist sie durchsichtig, leicht grünlich mit feinen Bläschen. Meistens ist die Oberfläche durch kleinere oder größere Korrosionsspuren verändert, oder das Glas ist sekundär opak.

3.6. Abfallgrube Nr. 12/63

Der Inhalt der Abfallgrube ist von der Tiefe 200 bis 500 cm notiert und wurde am 23. und 24.5.1963 entleert. Der Fundkomplex beinhaltete sowohl glasierte als auch unglasierte Keramik. Es fanden sich auch zwei Ofenkacheln, eine mit der Inschrift „maria“ in gotischer Minuskel aus einem Gesims mit Zinnenkranz, und eine quadratische Kachel mit einer Reliefdarstellung eines Ritters zu Pferde an der Stirnwand (Stehlíková 1999, č. kat. 126, 127). Beide Kacheln tragen eine grüne Glasur, nur ein Bruchstück einer Topfkachel ist unglasiert (Zuwachsnummer 63/92, Tiefe 400–500 cm). Außerdem blieb der größere Teil eines Zinntellers mit Zinnmarken am Rand erhalten (Zuwachsnummer 63/89, Tiefe 400–500 cm). Jüngster Keramikfund aus dem Objekt sind bemalte Scherben eines Tellers und einer Schüssel, die frühestens in

die 60er Jahre des 16. Jahrhunderts datiert werden können (Sedláčková /ed./ 1998, č. kat. 08.1–1). Der flache Zinnteller mit 20 cm Durchmesser trägt am Rande der Vorderseite drei Zinnmarken: Gekreuzte Schlüssel im Wappenschild, ein „W“ und eine Büste eines Heiligen mit Kreuz. Die Marke „W“ weist auf die Herkunft in einer Zinnwerkstatt in Wrocław/Breslau hin (Abb. 9).

In der Schicht 300–350 cm (Zuwachsnummer 63/83) fand man Bruchstücke der Glasgefäße Nr. 1–5 und einen umfangreichen Bruchstückenkomplex von Butzenscheiben, dreieckigen Fensterfüllungen und Bleifassungen Nr. 6–101. In 400–500 cm Tiefe befanden sich Bruchstücke und Teile von neun Gefäßen Nr. 102–11 (Abb. 8).

Den Inhalt der Abfallgrube kann man in den Zeitraum zwischen Ende des 15. bis in die 60er/70er Jahre des 16. Jahrhunderts datieren.

In die kleine Gruppe des älteren Glases gehören Bruchstücke von subtilen Bechern, deren fast vollständiger Fuß mit hoch gestochenen Boden ($\varnothing$ 10,4 cm; Nr. 111) erhalten ist, zudem ein kleines Stück des Fußes Nr. 112 sowie einigen Scherben des Gefäßes Nr. 5 aus der oberen Schicht. Bei allen ist die Glasmasse vollständig korrodiert. Auch zwei kleinere Rippenbecher sind in größeren Bruchstücke erhalten, die in Form mit Rippen geblasen wurden (Nr. 104, 105). Beide haben eine konische Form, im Falle von Nr. 104 könnte es sich auch um ein Kelchglas mit Randedurchmesser von 7,9 cm handeln. Das Glas wurde aus einer durchsichtigen, leicht gelblichen Glasmasse mit dichten Bläschen hergestellt. Bei der Nr. 105 aus gänzlich korrodiertem Glas von beige goldener Farbe handelt es sich um einen Becher mit dichten senkrechten Rippen. Der abgesetzte Rand hat einen Durchmesser von 6,9 cm. In die ältere Gruppe gehört auch eine verhältnismäßig große Flasche mit deutlichen senkrechten Rippen, die in Form geblasen wurden. Der Bodendurchmesser beträgt 9,6 cm, die Höhe des rekonstruierten Torso ca. 12,7 cm. Die Glasmasse ist durchsichtig, leicht grünlich mit großen nicht geschmolzenen Steinchen und teilweise korrodiert (Nr. 106).

Den Komplex ergänzen zwei Gefäßexemplare mit einer besonderen Form: der Körper ist etwa in der Mitte leicht eingeschnürt, der Boden ist schlicht. Der obere Teil ist nach innen gedrückt und hat in der Mitte eine kleinere runde Öffnung (Nr. 107, 108). Ich habe diese Form schon zu einem früheren Zeitpunkt als „Fliegenfalle“ identifiziert.

Der bogenförmig gebogener Hals vom 1,9 cm Durchmesser mit feinen in Form geblasenen Rippen stammt von einem Kuttrolf mit vermutlich zwei Hälsen (Nr. 110). Das Glas ist sekundär opak mit dunklen Flecken.

Teile der beiden Krautstrünke Nr. 1 und 102 aus sattgrüner, klarer Glasmasse lassen sich bereits in eine jüngere Zeit datieren. Von der in Mähren bisher unbekannt Form eines Fässchens mit eingezogener Mündung sind ein Bruchstück des oberen Teils mit zwei großen, flachen Nuppen ($\varnothing$ 2 cm), über denen ein Faden gewickelt ist, und ein Teil der glatten Mündung erhalten. Das zweite Bruchstück ist dem geläufigen Typus mit schüsselförmigen Mündung und Faden unterhalb des Halses zuzuordnen. Der Randedurchmesser beträgt 5,6 cm (Nr. 102). Aus der gleichen sattgrünen Glasmasse ist auch der diesem Komplex zugehörige zylindrische, dickwandige Flaschenhals hergestellt, der unter dem Rand ($\varnothing$ 2,6 cm) einen gewickelten Faden aufweist. An der Oberfläche befinden sich gelbliche opake Korrosionsspuren (Nr. 3).

Weitere zwei Bruchstücke stammen von Kelchgläser mit glatten trichterförmigen Kuppen (Nr. 2, 103). Beide sind aus einer klaren, farblosen Glasmasse, die im ersten Fall leicht grau, im zweiten leicht gelblich getönt ist. Diese Formen innerhalb des Komplexes repräsentieren bereits Erzeugnisse im „venezianischen“ Stil, ebenso wie der untere Teil eines Bechers mit hohlem glockenförmigem Fuß und einem kleinen Teil trichterförmiger glatter Wände (Nr. 4, $\varnothing$ des Fußes 9 cm, leicht grünliche Glasmasse).

4. Gotisches Glas 1350–1450/1500–1550

4.1. Kurze Charakteristik der Glasfunde in Brno/Brünn und Olomouc/Olmütz

Bis zum Ende des 20. Jahrhunderts wurden nur einige Komplexe aus Mähren bearbeitet und publiziert: aus Přibice, Kreis

Břeclav/Göding (*Himmelová 1979*); aus Konůvky, Kreis Vyškov (*Himmelová 1990a; 1994, 432–433*); vom Kulatý kopec im Katasterbereich Zabčice und Lelekovice, Kreis Brno/Brünn-Land (*Himmelová 1994, 431–432*) sowie aus Melice, Kreis Vyškov (*Himmelová 1994, 432; 1997*); weiter aus Jihlava/Iglau (*Novotný – Karel – Dušek 1978, Tab. 7: 1, 2*) und der einzelne Bruchstück aus Mstěnice (*Nekuda 1985, 168*).

Archäologische Grabungen, die systematisch seit der Mitte der 80er Jahre des 20. Jahrhunderts im Zentrum Brünns und seiner Umgebung durchgeführt wurden, brachten einen der größten Komplexe des mittelalterlichen Glases ans Tageslicht, mit dessen Bearbeitung und Auwertung Z. Himmelová sich zuerst zu befassen begann.

In den schriftlichen Quellen erscheint der Name Brünns in Verbindung mit der Burg der Přemysliden-Teilfürsten. Die Burg soll nach der neuesten Forschung in den Niederungen des heutigen Stadtteils Alt-Brünn gelegen haben, im Überflutungsgebiet des Flusses Svratka. Die Entwicklung einer vorstädtischen Siedlung konnte mit archäologischen Methoden seit dem 10. Jahrhundert nachgewiesen werden. Zu Beginn des 13. Jahrhunderts verlagerte sich die Siedlung wohl in Folge der Klimaveränderung auf eine höher gelegene Stelle ins heutige Stadtzentrum. Die Siedlung wurde spätestens in den 20er Jahren des 13. Jahrhunderts zur Stadt erhoben. Diese rechtliche Stellung wurde 1243 durch ein Privileg bestätigt. Zu den noch vor dem Stadtprivileg ersten angesiedelten Kolonisten zählten die wohl aus Österreich stammenden Deutschen, weiter Franzosen bzw. Flamen (Gallici) und Romanen, von der Mehrheit der Historiker für Vallonen gehalten. Schon in dieser Zeit ist Glas Bestandteil der materiellen Kultur. Im Gegensatz zur Herkunft der ersten Kolonisten kommen hier jedoch keine Formen vor, die aus dem Gebiet von Deutschland, Frankreich, dem heutigen Belgien oder den Niederlanden bekannt sind. Alle Glasfunde, die in geringer Menge schon vor 1240 und in großer Zahl nach 1240 erscheinen, beinhalten Erzeugnisse südlicher Herkunft. Es waren wohl die ersten Kolonisten aus dem Süden, die das Glas als Bestandteil ihres Lebensstils mitbrachten und bis zum Ende des 14. Jahrhunderts diesen Lebensstil pflegten bzw. ihn auch weiteren Bevölkerungsschichten in der Stadt oder dem Adel auf seinen Sitzen in naher Umgebung vermittelten.

Brünn wird von der westlich auf einem felsigen Hügel gelegenen Burg Spielberg dominiert, die sich jedoch außerhalb der Stadtmauer befand. Die Errichtung der Burg begann wohl in den 60er/70er Jahren des 13. Jahrhunderts. In dieser Zeit war aber Brünn schon Sitz der Markgrafen von Mähren und so gehört die Frage nach dem markgräflichen Sitz in der Stadt vor der Erbauung der Burg zu den wichtigsten in der Brünnener Geschichtsschreibung. Ein Teil der Historiker neigt dazu, das Areal in der Mečová-Str. Nr. 2, wo auch eine Münzstätte belegt ist, für diesen Ort zu halten. Diese Hypothese scheinen auch die außerordentlich reichen und einzigartigen Glaserzeugnisse zu bestätigen. Die aus einigen um 1240–1350 datierten Abfallgruben bekannte Glasausstattung spricht für das höfische Milieu des markgräflichen Hofes, in dem sich oft böhmische Könige aufhielten.

Aus Brünn wurden kleinere Komplexe aus der Rašín-Str. (*Michna 1974, 65, Tab. II; 1995, 14, obr. 3*) und von Petrov (*Procházková – Himmelová – Šmerda 1999*) publiziert, die übrigen Funde nur in einer beschränkten Auswahl (*Himmelová 1990; 1991; Černá /ed./ 1994*) publiziert. Schon bei diesem Stand der Forschung wurde festgestellt, dass in Brünn (und in Südmähren allgemein) das Glas schon im 13. Jahrhundert und zwar ausschließlich als Importware in Form von z. B. Flaschen und Nuppenbechern vorkommt. Einheimische Becher des „böhmischen Typus“ erscheinen zum ersten Mal etwa um die Mitte des 14. Jahrhunderts, erreichen jedoch in der Folgezeit keine so dominante Stellung wie in Böhmen (*Himmelová 1990, 442; 1994, 433*).

Mit der fortschreitenden Bearbeitung der reichen Brünnener Komplexe erhärtete sich diese Feststellung immer mehr. Die Analyse der Funde aus sechs Horizontschichten ermöglichte es, eine Typologie des Importglases bis in die Mitte des 16. Jahrhunderts auszuarbeiten (*Sedláčková 2003; 2004*). Erste Glasgefäße sind hier schon in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts belegt. Seit der Zeit um die Jahrhundertmitte (Horizont 1240–1270) lässt sich die ungewöhnliche Verbreitung einer großen Menge von Gefäß-

typen und -arten beobachten, die auch im europäischen Kontext völlig einmalig sind. Glas aus heimischer Produktion hat sich im Brünnener Milieu im Laufe der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts tatsächlich nur ganz allmählich durchgesetzt, das Importglas überwog noch mindestens bis zu Ende des 14. Jahrhunderts.

Den überwiegenden Teil des 15. Jahrhunderts treffen wir in Brünn vor allem Erzeugnisse aus heimischen Glasereien, z.B. hohe Becher mit angefügtem Dekor, kleinere Becher und Flaschen, an. Erst im letzten Viertel des 15. Jahrhunderts kommen neben den heimischen Produkten auch wieder importierte Erzeugnisse vor. Auf die spezifischen Eigenheiten der heimischen Becher aus der Zeit bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts, insbesondere auf ihren Schmuck, wird im Zusammenhang mit den zeitgleichen Funden in Opava/Troppau näher eingegangen.

Mit einer gänzlich anderen Situation haben wir es in Mittelmähren zu tun, vor allem in Olmütz, wo die Glasfunde bis 2000 schon bearbeitet und publiziert wurden.

In schriftlichen Quellen wird Olmütz erstmals 1055 erwähnt im Zusammenhang mit der Burg der Přemysliden-Fürsten. Die mittelalterliche Stadt entstand in einem seit Neolithikum ununterbrochen besiedelten Gebiet, in der Nähe der Furt über den Fluß March, den zwei Haupthandelswege kreuzten. Die Bernsteinstraße vom Mittelmeer ins Baltikum verband im Mittelalter Olmütz mit Krakau und Ungarn und die Transeuropäische Magistrale mit Regensburg und der Kiewer Rus. Seit dem 10. Jahrhundert sorgten Handwerker und Kaufleute im heutigen Zentrum dafür, dass eine frühe städtische Siedlung mit einem Markt entstand. Noch vor der Mitte des 13. Jahrhunderts ist die städtische Entwicklung abgeschlossen und 1243 und 1245 durch ein königliches Privileg bestätigt. Die Mauern der mittelalterlichen Stadt umfassten drei selbstständige historische Einheiten: den Domhügel mit der Burg der Přemysliden-Fürsten sowie dem Sitz des Bischofs mit dem romanischen Palast und der Basilika des hl. Wenzeslaus, weiterhin die östlich anschließende Vorburg, in der sich in der zweiten Hälfte des 11. Jahrhunderts der erste bischöfliche Hof und wohl auch die ursprüngliche Kathedrale des hl. Peter befand. Die dritte städtische Einheit bildete der Michaelsberg, an dessen Fuß schon seit dem 6. Jahrhundert die Siedlungen der Kaufleute und Handwerker entstanden waren, und wo spätestens seit dem 10. Jahrhundert ein offenes suburbium mit Markt belegt ist.

Die Geschichte der Stadt, ihre Handelsverbindungen, politische und kulturelle Beziehungen werden durch die Menge und Vielfalt der Importwaren aus verschiedensten Teilen Europas anschaulich illustriert. Bemerkenswert ist jedoch, dass Glaserzeugnisse in der mittelalterlichen Stadt Olmütz in relativ geringer Menge vorkommen. Erst Ende des 13. und in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts sind sie vornehmlich im sakralen Bereich anzutreffen. Seit dem 15. Jahrhunderts findet sich Glas dann auch in den Haushalten der Olmützer Patrizier. Der Grund könnte in der Herkunft der ersten Kolonisten liegen, die wohl aus Süddeutschland stammten. In größeren Mengen kommt deutsches Glas in Olmütz erst Ende des 15. und in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts vor, ein Phänomen, das jedoch in ganz Mähren zu beobachten ist.

Das erste Hohlglas in Olomouc/Olmütz und Umgebung wird in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts ebenfalls durch Importe repräsentiert, die jedoch mengenmäßig gesehen bei weitem nicht an Brünn heranreichen. Bis ins 15. Jahrhundert wurde Hohlglas in Olmütz nur in sehr beschränktem Maße benutzt. Erst in Objekten ab Anfang des 15. Jahrhundert sind in Olmütz häufiger Glasgefäße anzutreffen. Die Warentypen sind jedoch anders geartet als in Brünn (*Bláha 1998; 1999; Sedláčková 2001*).

Schon seit dem 13. Jahrhundert lassen sich bei den importierten Hohlglasobjekten in Brünn und Olmütz Unterschiede beobachten. Das in Olmütz Ende des 13., Anfang des 14. Jahrhunderts verwendete Luxusglas wird durch Bruchstücke von zwei Bechern des Typs Aldrevandin repräsentiert, die aus venezianischen Glasereien stammen (*Sedláčková 2000a; 2001, 444, č. kat. 3.6.1, obr. 1: 1*). In Brünn finden sich in dieser Zeit zwei Becher aus dem Umkreis der syrischen Glasereien (*Černá /ed./ 1994, č. kat. 141, 142; Sedláčková 2003; 2004, typy IV.5.1.2.*), also Ware, die in Europa bis jetzt nur auf der Prager Burg belegt ist (*Černá 1992; Černá /ed./ 1994, č. kat. 48, 49*). Neu ist auch ein durch

kleine Bruchstücke belegter Becher mit Emaildekor venezianischer Provenienz (Dominikaner-Platz, Muzeum města Brna/Museum der Stadt Brünn, weiter nur M Brno, Zuwachsnummer 67/99–1200/477). Die Nuppenbecher, die in Brünn den am meisten verbreiteten Typus mit einer ganzen Reihe Varianten darstellen (Sedláčková 2003; 2004, typy IV.1–7), kommen in Olmütz nur selten vor (Sedláčková 2001, č. kat. 3.1.2, 3.2.1, 3.3.3, 3.6.3–5).

Dasselbe gilt auch für die Stauchungsringflaschen – in Brünn nach den Bechern der häufigste Typus (Sedláčková 2003; 2004, typy III.1–3), die in Olmütz nur vereinzelt anzutreffen sind (Sedláčková 2001, 3.2.3, 3.6.2, 3.15.1). Die in Brünn geläufigen Scheuer, glatte Becher oder Becher mit optischem Dekor (Sedláčková 2003; 2004, typy VII.1–3, IV.3.1–3, IV.4.1–2) fehlen in Olmütz gänzlich. Nach Olmütz kamen weder Kannen, Krüge noch karaffenartige Flaschen, die in der Brünner Gesellschaft schon in der Horizontschicht 1240–1270 bekannt waren (Sedláčková 2003; 2004, typy IV.2.1–3, V.1.2).

Unterschiedlich ist auch die Vertretung der heimischen Glas-typen. Niedrige Becher mit langgezogenen Tropfen, die man böhmischen Glasereien zuordnet (Černá 2000, 51–52), sind in Olmütz in einigen Komplexen zwischen der zweiten Hälfte des 14. und der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts anzutreffen (Bláha 1999, č. kat. 575, 576; Sedláčková 2001, 442, č. kat. 3.5.1, obr. 2: 1, 446, č. kat. 3.9.7, obr. 2: 6, 450, č. kat. 3.13.5, 7, 8). In Brünn ist nur ein einziges Exemplar aus Objekt 7/90 in der Mečová-Str. Nr. 2 aus der Zeit um 1460 bekannt (M Brno Inv. Nr. 423 702, Sedláčková 2003, typ IV.6). Dagegen sind hier im Laufe des 15. Jahrhunderts (erste Hälfte) die hohen Keulenbecher mit langgezogenen Tropfen und kleinen blauen Nuppen (z.B. in der Mečová-Str., Objekte 567/00, 614/00, 638/00, M Brno Inv. Nr. K 1120–1, 1a, 207 498–1, 207 491–1) relativ geläufig, die jedoch in Olmütz nicht vorkommen. Bei diesem Vergleich ist zu berücksichtigen, dass es sich in Olmütz um einige Duzend Gefäße handelt, der Brünner Fond hingegen einige Tausend von formmäßig bestimmbar Exemplaren umfasst.

Der Fadenschmuck in Zickzacklinie ist ein vor allem in Olmütz bei den hohen Keulenbecher bekanntes Motiv aus der Zeit von der zweiten Hälfte des 14. bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts (Bláha 1999, č. kat. 578; Sedláčková 2001, 446, č. kat. 3.9.1, obr. 2: 9, 448, č. kat. 3.13.4, obr. 1: 11). Bei näherer Betrachtung dieses einmaligen Dekors finden wir in Brünn nur einen Krug und ein bauchiges Gefäß mit drei Füßen vom Typus „Grappen“ aus dem 14. Jahrhunderts (Himmelová 1990, 442, obr. 3: 4, 4; 1991, 14, Tab. I: 2, II: 2). In Böhmen finden sich Kuttrolfe und Flaschen aus der zweiten Hälfte des 14. bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts mit diesem Schmuck (Hejlová a kol. 1983, 257–258, obr. 36, 37; Frýda 1990, Typ XI; Černá /ed./ 1994, č. kat. 31, 125; Černá 1996, 9, obr. 11: 1). Nur in Ausnahmefällen erscheint die Zickzacklinie auch auf den hohen Becher in Plzeň/Pilsen und Most/Brüx am Ende des 14. bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts (Frýda 1990, 64, obr. 4; Černá 1995, 247, č. kat. 24, obr. 8: 4; 2002, 104, tab. 84: 4).

Becher mit Zickzacklinie sind auch aus dem polnischen Gebiet bekannt. Die ältesten Belege stammen aus (ostpreußischen) Elbing/Elbląg (Ende 13./14. Jahrhundert, Golebiewski 1993, Nr. 118, 121, Abb. 6: 11, 12, 7: 2). Sie sind auch auf Schloß Szczerba bei Gniewosów im 14.–15. Jahrhundert nachgewiesen, wobei C. Francke auf die Einmaligkeit des Dekors hinweist, zu dem er keine Analogie gefunden hat (Francke 1993, 356, Ryc. 14c–e; 1994, 106, 108, Ryc. 4k, e–a; Biszkont 2003, Taf. 1: c). In diesem Zusammenhang ist auch ein Becher mit völlig ungewöhnlichem angefügtem Dekor zu erwähnen, das aus drei großen, im Inneren mit Zickzacklinie geschmückten Ovalen besteht (Bláha 1999, č. kat. 577; Sedláčková 2001, 446, č. kat. 3.9.2, obr. 2: 5). Eine analoge ins 14.–15. Jahrhundert datierte Verzierung findet sich in Nysa (Krawczyk – Romiński 1999, 138, Ryc. 4a; Biszkont 2003, Taf. 7: d). Eine weitere Besonderheit der Funde aus Olmütz und dem nahen Prostějov/Prosnitz sind Gefäße aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts mit einem dicht um den Körper gewickelten Faden (Sedláčková 2001, 446, č. kat. 3.9.7, 8, obr. 2: 7, 8, 451, č. kat. 5.1.1., obr. 3: 7). Auch in Troppau wurden in jüngster Zeit in einem vorläufig in die zweite Hälfte des 15. Jahrhunderts datierten Komplex (Abfallgrube 512/00 im einem Raum zwischen Kolář-

ská- und Pekařská-Str., Grabung der Archäologischen Abteilung des NPÚ/Nationales Denkmalinstitut in Opava) auf diese Weise verzierte Gefäße gefunden. In Olmütz überwiegt ein Gefäßtypus mit deutlich keulenförmigen Körper über schlanken, sich allmählich öffnenden Formen (Sedláčková 2001, obr. 1, 2). Ähnliche Formen sind in Böhmen aus Ústí n. L./Aussig und Most/Brüx in der ersten Hälfte des 15. Jahrhundert bekannt (Černá 2002, 104, tab. 101: 3–5). In Brünn erscheint diese Form nur vereinzelt in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts (Merta – Peška – Sedláčková 2002, 368, č. kat. II–35, obr. 11: 35).

Ende des 15. bis in erste Hälfte des 16. Jahrhunderts kommen in Olmütz Becher in einer besonderen Form vor. In Anbetracht dessen, dass diese Art von Bechern vor allem in dieser Stadt konzentriert ist, wo mindestens einhundert Exemplare aufgefunden wurden, erhielten sie seinerzeit von der Verfasserin dieses Beitrags die Bezeichnung „Olmützer Typus“ (Sedláčková /ed./ 1998, č. kat. 07.1–1, 13.2.–1, 15.2.–1; Sedláčková 2000, 179–184; 2001b, 198–200). Auch die Menge an Importglas steigt. Schon Ende der 30er Jahre des 16. Jahrhunderts ist in Olmütz Glas aus den neu gegründeten Glasereien in Hall (Tirol) anzutreffen (Sedláčková /ed./ 1998, č. kat. 04.1–1, 2; Sedláčková 2000, 175–179, obr. 3: 6–10; 2001b, 198, obr. 2: 6, 7; 3: 2–4), das in Brünn für diese Zeit bisher nicht nachweisbar ist.

4.2. Mittelalterliches Glas aus Opava/Troppau

Nach diesem kurzen Abriss zur Glasausstattung von Brünn und Olmütz lassen sich die Troppauer Funde aus dem Mittelalter in den Kontext der Funde in Mähren insgesamt besser einordnen und definieren.

4.2.1. Importiertes Glas – Nuppenbecher und Stauchungsringflaschen

Importglas fand sich nur in dem ältesten und reichsten Komplex aus der Grube 11/63 aus dem 14. Jahrhunderts. Drei Nuppenbecher aus farblosen Glas mit spitz ausgezogenen Nuppen gehören zum Typ IV.1.2 (Sedláčková 2003; 2004). In Brünn kommen sie schon seit der zweiten Hälfte des 13. bis Ende des 15., vielleicht sogar bis in die erste Hälfte des 16. Jahrhunderts vor. Die Nuppen haben einen maximalen Durchmesser von 1,2 cm, sind rund oder flächig oval. Über fast zwei Jahrhunderte entwickelt sich die Gesamtkonzeption der Becherform kontinuierlich weiter, wobei die Nuppen gleich bleiben. Im 13. und 14. Jahrhundert haben diese Becher einen zylindrischen Körper, bzw. eine nur leicht angedeutete Schulterwölbung. Die Mündung ist hoch, trichter- oder schüsselförmig. Ende des 14. Jahrhunderts treten Exemplare auf, die einen fassförmigen Körper mit niedriger, nur leicht gewölbter Mündung aufweisen. Im Laufe des 15. Jahrhunderts verschmelzen sie zur einer durchgehenden Form. In ihrer Gesamtkonzeption erinnern sie an die sog. „Krautstrünke“ deutscher Provenienz, die in Brünn im 15. Jahrhundert gleichzeitig mit den Bechern vorkommen. In Olmütz fand sich der Becher Variante IV.1.2 nur in einem Fall aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts, sein Glas wurde aus Soda-Holz-asche-Kalkmischung gefertigt (Sedláčková 2001, 442, č. kat. 3.3.3, obr. 1: 2, Analyse Nr. 1). Die Analysen einiger weiteren mährischen Becher belegen jedoch Glas aus Soda-Kalkmischung (Příbice, Himmelová 1979; Brno – Rašínova-Str., Michna 1974, 64).

Aus Troppau ist ein weiterer Becher Variante IV.1.2 aus der Abfallgrube 5/94 in Masařská-Str. Nr. 6 bekannt. Es handelt sich um ein Torso eines fässchenförmigen Bechers mit einer niedrigen, nur leicht gewölbten Mündung aus farbloser Glasmasse (Sedláčková 2001, 451, č. kat. 4.2.5, obr. 3: 8). Der Inhalt der Abfallgrube mit einem außerordentlich reichem Glaskomplex wurde zuerst in die Zeit 1350–1450 datiert (Teryngerová 1995). Eine genauere Bearbeitung der Keramikfunde aus der Abfallgrube präzisiert die Datierung des Inhalts auf die zweite Hälfte des 15. Jahrhunderts (Kiesoň 2001). Innerhalb der Typologie der Brünner Becher entspricht diese Form dem 15. Jahrhundert, während der letzte Becher dieser Variante im schlesischen Teil von Mähren aus der Burg Cvilín bei Krnov/Jägerndorf stammt, aus einem Komplex, der auf das Ende des 15. bis in die erste Hälfte des 16. Jahrhunderts datiert ist (Sedláčková 2004a, č. kat. 1, obr. 1). Diese Becher

sind auch in Komplexen aus der zweiten Hälfte des 13. bis 15. Jahrhunderts im polnischen Teil Schlesiens anzutreffen, es handelt sich wohl aber nicht um einen sehr geläufigen Typus (Nysa; *Krawczyk – Romiński 1999*, 138, Ryc. 4b, Głogów-Altstadt, Wrocław-Altstadt; *Biszkont 2003*, 150–151, Taf. 2b, 13d).

Ein weiteres importiertes Erzeugnis ist die Stauchungsringflasche. Sie wurde aus farbloser Glasmasse mit einer leicht gelblicher Tönung gefertigt. Der Bodendurchmesser beträgt 7,4 cm. Eine gleiche Flasche dieser Art stammt wiederum aus der Abfallgrube 5/94 in der Masašská-Str. Nr. 6 (*Sedláčková 2001*, 451, č. kat. 4.2.6, obr. 3: 10) und eine weitere aus der Burg Cvilín (*Sedláčková 2004a*, č. kat. 2, obr. 1). In diesem Falle ist die Tatsache bemerkenswert, daß alle drei Exemplare einen fässchenförmigen unteren Teil des Körpers aufweisen, wogegen bekannte Funde aus Mähren und auch Böhmen an dieser Stelle eine zylindrische Form zeigen (*Sedláčková 2003*, Typ III.3; *Frýda 1990*, Typ XII; *Černá 2000*, 54–55). Um zu dieser Variante, die ich in der typologischen Reihe als III.4 einstuft, Vergleichsbeispiele zu finden, müssen wir in südöstlicher Richtung suchen. In der Slowakei kommen beide Variante vor. In Trnava ist die Flasche III.4 aus dem 15. Jahrhundert bekannt (*Meszárosová 1983*, 124, obr. 3), in Bratislava/Preßburg aus Komplexen des 14. und 15. Jahrhunderts (*Maruniaková 1989*, 297, obr. 1: c; *1991*, 361, obr. 1: b; *Hoššo 1997*, 297, Tab. V. 12, 13; *2003*, Abb. 2: 15). An ungarischen Fundstellen kann man ebenfalls beiden Varianten begegnen, die Flasche III.3 ist mehr im 12.–13. Jahrhundert anzutreffen, später, bis ins 16. Jahrhundert überwiegt die Flasche III.4 (*Gyürky 1986*, Tab. X: 1–5; *1991*, obr. 14: 9, 12; 20: 4, 5; 21: 8; 23: 1; 24: 1; 30: 9; 36: 7; 39: 7, 9; 42: 22; 43: 23; 49: 1; 52: 1; 60: 19; *2003*, Abb. 4: 6; *Mester 1997*, z.B. obr. 4, 127, 136, 170, 173, 293, 294; *2003*, Fig. 1: 3, 4). Der Ursprung der ungarischen Flaschen wird in Italien (Venedig) gesucht, was auch die Glasmasse aus Soda-Kalkmischung bestätigt (*Visegrad, Mester 1997*, č. kat. 52Ü15, 37, 137). Später beginnt man auch von einer heimischen Produktion auszugehen (*Mester 1997*, 48; *Gyürky 2003*, Abb. 4: 6). Man muß jedoch hinzufügen, dass die Variante III.4 keinen Kropf am Hals hat, der so typisch für die Variante III.3 ist. An den Torsi aus Troppau und Cvilín lässt er sich leider nicht feststellen. Auch im ehemaligen Jugoslawien sind Varianten mit fässchenförmigen unteren Körperteil verbreitet. Hier werden sie meist für Erzeugnisse der italienischen Glaserien gehalten (*Han 1975*, 124; *Lazar 2003*, Fig. 5: 31, Horizont 1500–1550).

Ich vermute, dass das allmähliche Auftreten der Stauchungsringflaschen der Variante III.4 dem Handelsweg folgt, auf dem diese Ware nach Nordmähren gelangte. Gründe für den Import eines speziellen Typus nur für die Troppauer Gegend lassen sich jedoch mit archäologischen Methoden nicht belegen.

4.2.2. Die heimische Produktion

Die übrigen Glasgefäße sind heimische Produkte. Es handelt sich um etwa 29–33 Becher, einen Krug und zwei Flaschen, also keine geringfügige Menge. Keines der Objekte ist durch Münzen datiert, und mit Ausnahme des Objekts 1/63 (Bruchstück der Zinnschüssel) auch nicht durch Gegenstände, die eine genauere chronologische Einordnung möglich machen würden. Die Datierung basiert lediglich auf den Keramikformen und grenzt den Zeitraum zwischen dem 14. und der Mitte (zweite Hälfte) des 15. Jahrhunderts wie folgt ein:

Objekt 11/63 – 14. Jahrhundert – mindestens 11–15 Becher, etwa 4 importierte Gefäße, Bruchstück einer Butzenscheibe,

Objekt 1/63 – zweite Hälfte 14. bis Mitte bzw. zweite Hälfte des 15. Jahrhunderts – etwa sieben Becher, Bruchstück einer Zinnschüssel,

Objekt 3/63 – Ende des 14. bis zweite Hälfte des 15. Jahrhunderts – etwa vier Becher, eine Flasche,

Objekt 3/60 – 15. Jahrhundert, vornehmlich seine zweite Hälfte – etwa sieben Becher, ein Krug, eine Flasche.

Für die ältesten Becher aus dem Objekt 11/63 sind sorgfältig aus einem dünnen Faden gedrehte Nuppen mit einem Durchmesser von 0,4–0,6 cm charakteristisch. In dem Komplex sind zwei Formen mit identischen Nuppentypus zu beobachten: **A.** hohe schlanke (*Abb. 5*) und **B.** keulenförmige (*Abb. 6*). Die erste Variante ist durch eine größere Gruppe mit ca. 9 Gefäßen repräsentiert,

die zweite Variante mit ca. fünf Gefäßen. Zwei Torsi, mit einer auf 36 bzw. 39 cm rekonstruierten Höhe lassen auf eine Gesamthöhe von mindestens 45 cm schließen. Die Raddurchmesser der zylindrischen Becher sind etwas größer – nur ein Becher hat einen Durchmesser unter 6 cm, drei haben einen Durchmesser über 7 cm und mehr. Die Raddurchmesser der keulenförmigen Becher betragen 5,6–6,9 cm. Den kleineren Raddurchmesser registrierte auch R. Krajč, jedoch beim Material, das erst in die zweite Hälfte des 15. bis Anfang des 16. Jahrhunderts datiert wird (*Krajč 1998*, 185). Der Faden ist an der Mündung bei der Variante A und B etwa in der gleichen Höhe, nämlich zwischen 2,5/2,4–4,5/4,2 cm, gewickelt. Die dritte Variante C wird durch einen breiten ebenfalls keulenförmigen Becher repräsentiert, der etwas größere, aber flache ovale Nuppen zeigt (*Abb. 5*). Diesen Becher konnte man bis 25 cm Höhe rekonstruieren. Wahrscheinlich ist ihm der Boden mit Fuß Nr. 53 zuzuordnen. Alle 11 unteren Teile und ihre Bruchstücke zeigen, dass der Fuß durch Hinzufügen einer breiten Zarge zum hoch gestochenen Boden entstand, um die Fußkante ist eine oder mehrere Fadenreihen gewickelt. Keine weist Zangenspuren auf.

In Brünn kommen in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts ausschließlich Becher mit sorgfältig gedrehten Nuppen vor, und zwar sowohl auf Gefäßen mit schlanken Formen als auch auf breiteren und niedrigeren Gefäßen. Sie wurden z.B. im oberen Teil des Inhalts der reich bestückten Abfallgrube 4/90 in der Mečová-Str. Nr. 2 gefunden, die durch einige Gegenstände in die zweite Hälfte des 14. Jahrhunderts zu datieren ist (*Černá /ed./ 1994*, č. kat. 143). Der ältere Teil des Inhalts der Abfallgrube 9/90 am Dominikaner Platz Nr. 12, der ebenfalls in die gleiche Zeit zu datieren ist (*Procházka – Himmelová 1995*, 242) umfasste neben einem umfangreichen Komplex Importglas auch eine größere Zahl von schlanken Bechern mit den gleichen Nuppen und breite, der Variante C aus der Troppauer Abfallgrube ähnliche Becher (M Brno Inv. Nr. 9/90–1–24). In weiteren Brünnern Komplexen aus dieser Zeit befand sich meistens kein einheimisches Glas oder nur Bruchstücke in geringer Menge. In Olmütz ist nur ein einziges Exemplar aus der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts belegt (*Sedláčková 2001*, 448, č. kat. 3.10.2, obr. 1: 6). Auf dem polnischen Gebiet von Schlesien kommen diese Becher verhältnismäßig oft vor. Ihre Datierung ist jedoch mit 14.–15. Jahrhunderts zu allgemein angegeben (*Krawczyk – Romiński 1999*, Ryc. 2b, c, 3 b, d, f). Sie sind auch im Nordpolen (*Golebiewski 1993*, 109–112, Abb. 1: 1, 4) oder in der Hansestadt Lübeck belegt (*Dumitrache 1990*, 46, G 247–252, Abb. 29: 1–6, datiert in 14.–15. Jahrhundert).

Im Objekt 1/63, der von 1350 bis zur Mitte (bzw. zweiten Hälfte) des 15. Jahrhunderts zu datieren ist, und in dem sich Torsi und Bruchstücke von etwa sieben Bechern befanden (*Abb. 4*), kann man eine Tendenz zur Veränderung der Nuppenform und -größe beobachten. Im Falle von Torso 5+5a handelt es sich um einen Keulenbecher mit Raddurchmesser von 5,4 cm, die Bruchstücke der oberen Teile Nr. 1, 3, 6 und 8 weisen auf zylindrische Becher hin. Nur die Nuppen auf den Bechern 5+5a, 6, 10 und 11 entsprechen in Form, Größe und Durchführung den Erzeugnissen aus dem Objekt 11/63. Auf den Becherbruchstücken Nr. 1, 2, 4, 7 sind die Nuppen kleiner, nur leicht gedreht oder sichelförmig. Nur der einzige erhaltene Fuß Nr. 11 ist zweiteilig und mit seinem Durchmesser von 10,7 cm entspricht er eher einem kleineren Becher. Falls noch ursprüngliche Glasmasse erhalten ist, ist sie leicht grünlich mit dichten Bläschen wie bei den Bechern aus dem Objekt 11/63.

Objekte Nr. 3/60 (*Abb. 2, 3*) und 3/63 (*Abb. 4*) sind durch die Keramik in die zweite Hälfte des 15. Jahrhunderts zu datieren. Bei den Bechern aus beiden Objekten kann man nur diese Dekortypen beobachten: sichelförmige Nuppen (Objekt 3/63, Nr. 3, 5, Objekt 3/60), strichförmige Nuppen beim Bruchstück Nr. 6 vom Objekt 3/63 und schräge, breite und flache Fadenauflagen bei einem Teil der Gefäße aus dem Objekt 3/60.

Für die Datierung der Becher mit diesem Dekortypus in die Zeit ab der Mitte des 15. Jahrhunderts sprechen auch meine bisherigen Kenntnisse über die Entwicklung der heimischen Becher in Mähren, bei denen sich vor allem Nuppen, plastische flache, breite oder gekerbte Fadenauflagen und auch seltene Dekorelemente wie Girlande oder Zickzacklinie finden.

Im Laufe des 15. Jahrhunderts kann man in dem mährischen Material eine Verkleinerung der Nuppen und Vereinfachung ihrer Durchführung bis hin zu einer sichelförmigen Form beobachten, bzw. handelt es sich nur um angeheftete Enden eines dünnen Fadens von der Länge 1–2 mm, die als unregelmäßig verteilte kurze Striche am Gefäßkörper sitzen. Erst in der zweiten Hälfte des 15., mit Sicherheit jedoch erst in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts wurden die Gefäße mit plastischen breiten oder gekerbten Fäden geschmückt, die am Körper entweder horizontal gewickelt wurden oder in senkrechten bzw. schrägen Reihen an einem horizontal gewickelten Faden unterhalb der glatten Mündung aufgehängt wurden. Man kann auch die Erhöhung der glatten Gefäßteile wie der Mündung oder des Körpers oberhalb des Fußes beobachten. Die schmucklose Mündung pflegt 12 cm oder höher zu sein. Dagegen haben ältere Becher maximal 5 cm unter dem Rand einen gewickelten Faden.

Als Hilfe für diese chronologische Einordnung der Schmuckelemente waren mir die reichen Glaskomplexe aus gut (auch durch Münzen) datierten Objekten in Brünn von großem Nutzen. Es war vor allem die Abfallgrube 531/00 am Haus der Herren von Lipá und der Brunnen 1/94 von Petrov. Der Brunnen beinhaltet Münzen angefangen vom Falsum des Prager Groschen Wladislaws II. Jagiello (1471–1516) bis hin zu Münzen Ferdinand I. (1526–1564) aus den 40er Jahren des 16. Jahrhunderts (*Procházka 1996*, 2). Torsi und Bruchstücke der heimischen Becher zeigten ausschließlich sichelförmige Nuppen (z.B. M Brno Zuwachsnummer 191/00–158/276–30, 267/85–3, 18/94–231/121, 233/378–1, 233/388). Mehrere Gefäße aus diesen Objekten trugen jedoch als Dekor Zickzacklinien, wobei die Fäden immer gekerbt waren.

Das Dekor mit schrägen, breiten und gekerbten Fäden gehört jedoch nicht zu den geläufigen. Es war nur bei einem Torso des oberen Teiles eines Bechers von Petrov anzutreffen (M Brno Zuwachsnummer 18/94–232/109+123). Sichelförmige Nuppen und schräge, breite und gekerbte Fäden wurden auch in den Brünnner Abfallgruben 45/85 und 54/85 von der Dominikánská-Str. 15, die ins 15. Jahrhundert zu datieren sind, festgestellt (*Himmelová 1990*, 442, obr. 3: 1, 2). Nach einer umfassenden Bearbeitung des Glases aus der Abfallgrube 54/85, von der bisher nur ein einziges Bruchstück publiziert worden war, zeigte sich, dass der ganze Komplex noch Bruchstücke von weiteren zwei bzw. drei Gefäßen mit schrägen Fäden beinhaltet (M Brno Inv. Nr. 401 212+231, 401 221–225, 401 213+231), weiterhin noch den Torso des oberen Teils eines Keulenbeckers mit Zickzacklinie (M Brno Inv. Nr. 401 219+231) und Bruchstücke von Bechern mit sichelförmigen Nuppen (M Brno Inv. Nr. 401 231–6, 401 231–9, 401 231–10–13). Die Datierung dieser Abfallgrube kann man damit in die zweite Hälfte des 15. Jahrhunderts präzisieren.

Der Inhalt der Abfallgrube 3/60 in Kolářská-Str. ist ziemlich identisch mit dem Inhalt einer weiteren Abfallgrube in Troppau 5/94 in Masařská-Str. Nr. 6 und kann durch die Keramik in die zweite Hälfte des 15. Jahrhunderts datiert werden (*Kiesoň 2001*). Sie umfasste einen umfangreichen Komplex von Glasgefäßen, wobei 90 % aus Bruchstücken hoher Becher des „böhmischen“ Typus bestanden. Nur zwei Gefäße gehörten in die Gruppe der Importe – der schon erwähnte Nuppenbecher und die Stauungsringflasche. Unter den mindestens 70 einheimischen Bechern überwiegen Formen mit sichelförmigen Nuppen, 10 % zeigen schräge gekerbte Fäden (*Teryngerová 1995*; *Sedláčková 2001*, 451, obr. 4).

Weitere Funde von Bechern mit sichelförmigen Nuppen und ausnahmsweise auch mit schrägen Fäden stammen aus dem böhmischen Raum. Aus der Abfallgrube im Haus Nr. 220 in Tábor aus den Schichten 6–7 aus der zweiten Hälfte des 15. bis zum Beginn des 16. Jahrhunderts stammen Becher mit nur sichelförmigen Nuppen und schrägen gekerbten Fäden (*Krajč 1998*, 185–189, obr. 41–45). In Most/Brüx erscheinen sichelförmige Nuppen in Komplexen, die schon von der zweiten Hälfte des 14. bis zum Beginn des 15. Jahrhunderts zu datieren sind (*Černá 1995*, 251, č. kat. 5, 8, 9, 23, 252, č. kat. 11). In der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts erscheint auch vereinzelt das Dekor mit schrägen und gekerbten Fäden (*Černá 2002*, 104, tab. 83: 3; 101: 3–5; 108: 6, 7 und weitere, 105, tab. 102: 4), ebenso wie aus der Zeit der

Wende des 15./16. Jahrhunderts (*Černá 2002*, tab. 95: 4–6) und zwar bei verschiedenen Bechervarianten. Kleine Gruppe bildeten Bruchstücke von Bechern mit diesem Dekor in dem Komplex aus Kutná Hora /Kuttenberg in Schichten des 14. Jahrhunderts (*Lehečková 1975*, 453, 471, obr. 1: 2, 3, 5). Der bekannte Becher aus Plzeň/Pilsen mit schrägen, gekerbten Fäden und Zickzacklinie ist datiert ans Ende des 14. bzw. zu Beginn des 15. Jahrhunderts (*Fryda 1990*, Typ I,4).

In Böhmen scheinen andere Tendenzen als in Mähren wirksam zu sein. Die verschiedenen Nuppenformen bei den Bechern in Böhmen werden als Einzelprodukte einiger Produktionsstätten und nicht als Entwicklungselement angesehen. Sichelförmige Nuppen sind auf der Grundlage des Komplexes in Pilsen – Solni-Str., als ein typisches Produkt der westböhmisches Region zu betrachten, die gedrehten Nuppen werden dem mittelböhmisches Werkstatuumkreis und steinchenförmige dem ostböhmisches zugerechnet (*Hejdová – Nechvátal 1967*, 442, 457–459, obr. 1, 2, 3, 7). Die Funde aus Troppau halte ich für Erzeugnisse lokaler schlesischer Glaserien, die zwar schriftlich erst zwischen 1430–1536 erwähnt sind (Javorník, Žulová, Kobyla, Skorošice – *Czihak 1891*, 22–25; *Krawczyk – Romiński 1999*, 154–155), was jedoch die Existenz von älteren Glashütten nicht ausschließt. Zu dem gleichen Schluß kam auf Grund der Glasfunde in schlesischen Städten und Lokalitäten auch J. Biszkont. Sie meint, dass die hohen Nuppenbecher, für die sich die Bezeichnung „Becher des böhmischen Typus“ einbürgerte und die man somit mit Glaserien in Böhmen in Verbindung bringt, in Wirklichkeit aus einem regionalen Produktionszentrum in Schlesien stammen. Sie bemerkte auch den Zusammenhang zwischen der Datierung der Becher und der Form der Nuppen, obwohl sie die Grenze nicht so deutlich zieht. Die kleinen sichelförmigen Nuppen datiert sie eindeutig ins 15. oder gar in die Zeit der Wende des 15./16. Jahrhunderts (*Biszkont 2003*, 139–142). Das Glas aus diesem Umkreis kam dann nicht nur nach Troppau, sondern im 15. Jahrhundert auch nach Olmütz, wobei man Becher des „Olmützer Typus“ vom Ende des 15., erste Hälfte des 16. Jahrhunderts sicherlich mit diesem Umkreis nicht in Verbindung bringen kann (aus Schlesien ist mir bis jetzt kein einziges Exemplar bekannt). Wegen der zahlreichen Übereinstimmungen scheint mir sehr wahrscheinlich, dass zu Ende des 15. Jahrhunderts bis in die erste Hälfte des 16. Jahrhunderts das schlesische Glas auch Brünn erreichte.

Den Ausklang des gotischen Stils, wie er sich in den Glaserzeugnissen präsentiert, stellen zwei Becher aus dem Objekt 1A/63 dar, die in die erste Hälfte des 16. Jahrhunderts datiert wurden (*Král 1964*, obr. 1, 2; *Stehlíková 1999*, č. kat. 115, 116; *Sedláčková 2000*, 170, obr. 4: 2, 184, obr. 4: 1, SZM Opava, Inv. Nr. U 723 S, U 724 S).

Der höhere Keulenbecher mit einer Zickzacklinie zwischen zwei gewickelten gekerbten Fäden zeigt im unteren Teil des Körpers ein Girlandenmotiv, die Girlande ist wiederum auf einem gekerbten Faden aufgehängt (*Abb. 8*). Es gehört in die Gruppe der Keulenbecher, die im Laufe der zweiten Hälfte des 15. und in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts vor allem auf dem deutschem Gebiet entwickelt wurden und verbreitet waren. Die Vorkommenshäufigkeit ist Ende des 15., Anfang des 16. Jahrhunderts besonders hoch. Die vor allem in Mittel- und Norddeutschland verbreiteten Keulenbecher wurden schnell zu der führenden Form des deutschen Glases. Die Gruppe der deutschen Keulenbecher präsentiert sich als sehr variantenreich, doch die Gesamtform des Körpers und die technische Durchführung bleiben sich gleich. Deutsche Keulenbecher sind aus einem Stück Glas geblasen. Der Fuß wurde in den Boden eingestochen. Üblicherweise sind die Becher, die dem Bierkonsum dienten, 30 bis 50 cm hoch (*Baumgartner – Krueger 1988*, 386, Kat. Nr. 474–482; *Steppuhn 2002*, 49–52; 2003, 103; *Henkes 1994*, 86, Kat. Nr. 21.1, 2).

Weniger geläufige Variante sind Becher mit einer kugelförmigen Anschwellung des oberen Teiles des Körpers und einem niedrigeren zylindrischem Hals. Meistens sind es, genau wie der Becher aus Troppau, kleinere Gefäße (*Baumgartner – Krueger 1988*, Kat. Nr. 488c; *Steppuhn 2003*, Kat. Nr. 2.056; *Henkes 1994*, 21.5, 21.7). In Mähren sind bisher drei Becher ähnlicher Form bekannt, alle stammen aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts: aus Olmütz, Pavelčákova-Str. (*Sedláčková 2001*, 446, č.

kat. 3.9.9, obr. 2: 7), Bruchstücke aus dem Objekt 54/85 in Brünn, Dominikánská-Str. Nr. 15 (M Brno Inv. Nr. 401 219+231) und nochmals aus Brünn, Panenská-Str. (*Merta – Peška – Sedláčková 2002*, 368, č. kat. II–35, obr. 11:35).

Das Girlandenmotiv an dem Troppauer Becher gehört zu den zeittypischen Modeelementen. Das Motiv kommt nur kurzfristig in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts in verschiedenen Formen vor, ist jedoch relativ selten (*Baumgartner – Krueger 1988*, Kat. Nr. 507, 508, 514; *Steppuhn 2002*, 48, Abb. 19.3; *Henkes 1994*, 20.1–3). Nicht oft begegnen wir dem Girlandenmotiv auch in Olmütz und Brünn. In Olmütz ist es belegt am Becher aus der Abfallgrube 12/96 am Dolní-Platz Nr. 20 (*Drobný – Sedláčková 1996*, Tab. XXX:3), in Brünn im Komplex aus dem Objekt 531/00 am Hause der Herren von Lipá (M Brno, Zuwachsnummer 191/00–158/276–10–12, 267/244–43). Beide Komplexe wurden in die erste Hälfte des 16. Jahrhunderts datiert. Geographisch und zeitlich sind dem Troppauer Becher die Bruchstücke eines Bechers aus farblosem Glas von der Burg Cvilín bei Krnov, Kreis Bruntál, wobei bei diesem Komplex aus der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts sich auch ein Bruchstück eines Bechers mit Zickzacklinie befindet (*Sedláčková 2004a*, č. kat. 9–11, obr. 1). Gefäße mit einer Zickzacklinie treffen wir in dieser Periode relativ häufig in Brünn: im Komplex 531/00 im Haus der Herren von Lipá (M Brno Zuwachsnummer 191/00–158/276–9–12, 267/244–34, 44–46), weiterhin im Brunnen 1/94 am Petrov (M Brno Zuwachsnummer 18/94–232/109, 123, 233/341) und in der Jakubská-Str. ist ein kleinere zylindrische Becher mit der Zickzacklinie verziert (M Brno Zuwachsnummer 1018/91–Sk923–1). Alle angeführten Beispiele sind in die zweite Hälfte des 15. bis Mitte des 16. Jahrhunderts datiert.

Die Nähe von Cvilín und Troppau, die gleiche Datierung und die Seltenheit der Motive lassen auf den gleichen Ursprung der Becher schließen. Demzufolge könnten wahrscheinlich auch die Brünnner und Olmützer Funde in den gleichen Umkreis gehören. Man muß jedoch hinzufügen, dass aus dem polnischen Teil von Schlesien kein einziges in dieser Art geschmücktes Gefäß aus dieser Zeit publiziert ist.

Zu einem der zeittypischen Elemente, die sich in der zweiten Hälfte bzw. zu Ende des 15. Jahrhunderts durchsetzen und im darauf folgenden Jahrhundert geläufig werden, zählen angefügte Fäden oder breite flache Fäden, die mittels eines Rädchens gekerbt sind. Ich kenne aus Mähren kein einziges Gefäß aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts, das nicht dieses Ziermotiv trägt. In Böhmen sind gekerbte sowohl schmale als auch flache breite Fäden schon zu Ende des 14. Jahrhunderts z.B. in Pilsen anzutreffen (*Hejdová – Nechvátal 1967*, obr. 1: 2; 5: 40). In Mähren begegnen wir diesem Ziermotiv erst in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. In der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts findet es sich an allen Gefäßen, die den heimischen Glasereien zugerechnet werden. Regelmäßig erscheint es an den Becher des Olmützer Typus und auch bei der Mehrheit der Becher jener Zeit in Brünn, vorausgesetzt, dass der obere Teil der Becher erhalten geblieben ist. Als Vorbild für dieses Ziermotiv dienten m. E. Erzeugnisse aus deutschen Glasereien der Zeit zwischen 1450 bis 1550. Große Ausbreitung fanden damals die gekerbten breiteren, flachen Fäden. Sie wurden z.B. an Bechern (*Baumgartner – Krueger 1988*, Kat. Nr. 402), Stangengläsern (*Keller 1999*, Taf. 106: 1, 3; 107: 3; *Prohaska – Gross 2001*, Kat. Nr. 392c) oder Krautstrünken (*Prohaska – Gross 2001a*, Abb. 2; *Henkes 1994*, Kat. Nr. 19.4) appliziert. Das Zierelement kann man – wie das Girlandenmotiv oder den durchbrochen gearbeiteten Fuß – als typisches Merkmal der spätgotischen Glashandwerks betrachten. Der mit dem Körper aus einem Stück geformte Fuß gehört zu einem der Merkmale der deutschen Keulenbecher aus der Zeit der Spätgotik. Er befindet sich nicht nur an dem Troppauer Girlandenbecher, sondern regelmäßig auch an zeitgleichen Bechern in Olmütz oder Brünn, wohingegen an älteren Bechern der Fuß meist hinzugefügt ist. Als Erklärung dafür könnte man den Zeitrend in Betracht ziehen, den die neu angekommenen deutschen Glaser mitgebracht hatten oder auch die neumodischen Einflüsse. Zu den markanten Beispielen gehören die Troppauer Becher mit Girlanden und kleine trichterförmige Becher, die zwar einteilig sind, deren Boden aber durch das Eindrücken des „Spunds“ entstanden ist, was den Eindruck

hervorrufen, dass der heimische Glaser von den einteiligen deutschen Erzeugnissen inspiriert wurde, jedoch nicht die Produktionsverfahren beherrschte. Auch der umgestülpte Fußrand, der einen hohlen Wulst bildet, erscheint an deutschen Erzeugnissen nach 1500 (*Henkes 1994*, Kat. Nr. 20.1–6).

Der kleine trichterförmige Becher aus dem gleichen Objekt hat einen Fuß aus spiralförmig gewickeltem Faden, am oberen Teil sind fünf Reihen eines glatten Fadens gewickelt. In der deutschen Terminologie werden diese Becher als „Spitzgläser“ bezeichnet und sind auf dem deutschen Gebiet relativ häufig (*Steppuhn 2003*, Kat. Nr. 3.007–3.009). Die so gestalteten Füße gehören zu einem der Innovationsmerkmale der Zeit nach 1500 (*Henkes 1994*, Kat. Nr. 19.2, 7). Ende des 16. Jahrhunderts erscheinen sie vor allem an Kelchgläsern, später werden sie typisch für Römer, bei denen sie sich bis ins 18. Jahrhundert halten. Neben dem Bruchstück von der Burg Buchlov (Museum Zlín, Inv. Nr. 52 412, *Sedláčková 2000*, 184) sind noch zwei gleich geformte Teile aus dem Komplex eines Hofes der Wiedertäufer in Strachotín bekannt (*Sedláčková 2001*, 44, obr. 5: 98, 126). Diese kleinen Becher haben jedoch einen hoch gestochenen und nicht einen eingesetzten Boden. Somit können wir den Troppauer Fund ebenfalls für ein einheimisches, durch Importe inspiriertes Produkt halten.

5. Glaskomplex 1500–1570

5.1. Krautstrünke

In neuerer Zeit wurden in Mähren paradoxerweise mehr Informationen über Glas des ausgehenden Mittelalters bis zur Beginn der Renaissance als über Glas des hohen Mittelalters gesammelt. Die Untersuchung der Glasfunde, aber auch die Bestimmung des Zinntellers und die Anwesenheit der bemalten Teller zeigt, dass das Objekt 12/63 mindestens bis in die 60er/70er Jahre des 16. Jahrhunderts reicht.

Die Bruchstücke zweier Krautstrünke sind aus satt grünem Glas (*Abb. 8*). Aus gleichfarbigem Glas ist nur ein Wandbruchstück mit einem Nuppen aus Einzelsammelfunden auf der Burg Cimburk, Kreis Kroměříž bekannt (*Sedláčková 2000*, 166, Museum Kroměříž Inv. Nr. 11 767). In Mähren sind alle übrigen Exemplare dieses Typus aus blaugrünem Glas. Es ist z.B. ein vollständiges Exemplar aus Brünn (Zelný trh/Krautmarkt, Abfallgrube 9/88 – *Himmelová 1990*, 442, obr. 3: 5; 1999, 583, č. kat. 308; *Černá /ed./ 1994*, č. kat. 77; *Sedláčková 2000*, 166, obr. 1: 2) und Funde aus mährischen Burgen erhalten: größere Torsi zweier Gefäße von der Burg Melice bei Vyškov, datiert vor 1423 (*Himmelová 1997*, 219, 222, obr. 2), Wandbruchstück mit Nuppen von der Burg Lukov, Kreis Zlín (*Sedláčková 2000*, 166) und Bruchstück mit einem Nuppen von der Burg Cvilín bei Krnov (*Sedláčková 2004a*, č. kat. 3, obr. 1). Aus hellerem blauen Glas ist der untere Teil eines Krautstrunks mit zwei Nuppen aus Brünn (Petrov 2, Brunnen 1/94, M Brno Zuwachsnummer 18/94–233/336, 344). Nur ein einziges Exemplar ist aus farblosem Glas, ebenfalls aus Brünn, Abfallgrube 531/00 am Haus der Herren von Lipá (M Brno Zuwachsnummer 191/00–267/244–13–18).

Die Fässchenform ist zwar keine sehr geläufige Form, gehört jedoch in das breite Spektrum dieser Gefäße mit Einzelfunden in Westeuropa (z.B. Dodrecht, *Henkes 1994*, Kat. Nr. 17.6; Straßburg, *Foy – Sennequier 1989*, Kat. Nr. 356).

5.2. Kelchgläser

Kelchgläser, die im Troppauer Komplex durch zwei glatte Kuppen Nr. 2 und 103 und wohl auch durch die Kupa mit in Form geblasenen Rippen Nr. 104 vertreten sind, gehören zu den Formen, die Ende des 15. Jahrhunderts wieder vereinzelt vorkommen. Die venezianische Glaskunst bot nun den lokalen europäischen Produktionsstätten Vorlagen im neuen Stil der Renaissance. Unzählige Funde von Kelchgläsern in Mähren zeigen Formen aus eigenen Produktionsstätten. In den Umkreis der deutschen Glasereien gehört ein Kelchglas aus Olmütz, Abfallgrube 1/93 in Hrněříšská-Str. (*Sedláčková 2000*, 174, obr. 3: 5), entstanden aus der niedrigen, konischen Form des Krautstrunks. Ein analoges Kelchglas wurde in Regensburg gefunden (*Trapp – Boos – Germann-Braun 1995*, Kat. Nr. 174). Das zweite Kelchglas mit einer ähnlichen Kupa aus grünem Glas stammt vom Hof der

Wiedertäufer in Strachotín (*Sedláčková 2000*, 175, obr. 3: 4), das dritte, belegt nur durch ein Bruchstück eines Fußes aus blau-grünem Glas, stammt aus Cvilín (*Sedláčková 2004*, č. kat. 58, obr. 2). Ein Kelchglas mit Rippenkuppä, das dem beliebten Rippenbecher folgt, stammt ebenfalls aus Olmütz, Brunnen 2/82 am Žerotín-Platz. Es wurde aus einem sehr leicht gelblichem Glas (Holzasche-Kalkmischung) hergestellt (*Sedláčková /ed./ 1998*, č. kat. 19.1–1; *Sedláčková 2000*, 174, obr. 3: 3). Die Kuppen der angeführten Kelchgläser wiederholen in der Tat die Form der spätgotischen Becher, die dann einen niedrigen Schaft bekamen, wie es aus den vollständig erhaltenen Exemplare ersichtlich ist, für die man die Bezeichnung „Becher mit Fuß“ benutzte (z.B. *Baumgartner – Krueger 1988*, Kat. Nr. 511–523). Das Kelchglas mit Rippen aus Troppau entspricht in seiner Form, Verzierung und Glasmasse dem Kelch von Žerotín-Platz in Olmütz.

Unter venezianischem Einfluß begann man auch in den neu gegründeten Glasereien nördlich der Alpen Kelchgläser im venezianischen Stil zu produzieren. Schon auf den ersten Blick unterscheiden sie sich von den spätgotischen Kelchgläsern. Den neuen Formen begegnen wir auch in Olmütz in der Abfallgrube 12/96 am Dolní-Platz Nr. 20. Das vollständig erhaltene Kelchglas mit einer schüsselförmigen Kuppä gehört zu den schönsten Beispielen der entstehenden Glaskunst der Renaissance (*Sedláčková /ed./ 1998*, č. kat. 04.1–1). Das Kelchglas ist einmalig durch seine seltene Form, durch den Erhaltungszustand und auch durch die Tatsache, dass es eine genaue Analogie zu dem sog. „Luther-Kelchglas“ (Germanisches Nationalmuseum Nürnberg) bildet, das in den Glasereien in Hall 1530–1540 hergestellt wurde (*Auss. Katalog 1983*, č. kat. 607). Aus derselben Abfallgrube stammen auch Fragmente von weiteren zwei Kelchgläsern höherer Qualität, wobei sich von dem einen eine glatte trichterförmige Kuppä erhalten hat (*Sedláčková 2000*, 178, obr. 3: 7, 10). Zu diesen nunmehr Renaissanceformen gehören auch die beiden glatten trichterförmigen Kuppen aus dem hier behandelten Komplex in Troppau (Nr. 2 und 103, *Abb. 8*). Eine dritte wurde bei der genauen Bearbeitung der Funde aus dem Objekt I/73 in Olmütz, 8. května-Str. identifiziert (Nationales Denkmalamt Olmütz, Archäologische Abteilung Zuwachsnummer Prior I/73–2023/73). Es kommen auch erste Kelchgläser mit optischem Dekor vor – zwei trichterförmigen Kuppen sind aus Olmütz, Hrnčírská-Str., Objekt 7/93 (Nationales Denkmalamt Archäologische Abteilung Zuwachsnummer 331/362) und aus der Abfallgrube 531/00 am Haus der Herren von Lipá in Brünn (M Brno Zuwachsnummer 191/00–267/244–30) bekannt. Die Gesamtförm können wir uns anhand der Fragmente eines Kelchglases mit trichterförmiger Kuppä (und drei angefügten kleinen Henkeln) vorstellen, die aus der schon erwähnten Abfallgrube 12/96 am Dolní-Platz in Olmütz stammen. Vom Kelchglas ist neben der Kuppä auch noch ein kleiner, vollplastischer gedrückter Nodus und ein Teil des glockenförmigen Fußes erhalten (*Sedláčková 2000*, 174, obr. 3: 7). Aus demselben Komplex stammt das dritte Kelchglas, von dem sich der untere Teil mit glockenförmigen Fuß und einem mächtigen hohlen Nodus erhalten hat. Der Nodus wurde mit plastischem Rautendekor in Form gegossen und weist Vergoldungsspuren auf (*Sedláčková /ed./ 1998*, č. kat. 04.1–2; *Sedláčková 2000*, 178, obr. 3: 10). Die Kelchgläser aus Abfallgrube 12/96 in Olmütz stellen ohne Zweifel einmalige Beispiele der zeitgenössischen Spitzenproduktion dar und stammen wohl aus den Glasereien in Hall (Tirol). Man kann jedoch nicht voraussetzen, dass alle weiteren Kelchgläser, die durch die Kuppenfragmente belegt sind, auch ähnlich geformte untere Teile besaßen. Wahrscheinlich hatten sie einfache Stielschäfte mit glockenförmigem Fuß aus spiralförmig gewickeltem Faden, wie sie uns z.B. in Olmütz im Objekt I/73 in der 8. května-Str. oder in Abfallgrube 7/93 in der Hrnčírská-Str. begegnen.

Es scheint, als ob Ende der 30er Jahre des 16. Jahrhunderts, als die Glashütten in Hall ihre Arbeit aufnahmen, auch erste Kelchgläser mit einer glatten oder verzierten trichterförmigen Kuppä im Renaissancestil und vereinzelt aus Kelchgläser der „Luxuskategorie“ nach Mähren gelangten. In Olmütz waren die dort aufgefunden hohen Kelchgläser mit trichterförmiger Kuppä wohl auch aus diesen Glashütten (*Sedláčková 2000*, 179, obr. 3: 8, 9). Zu diesem Typ Kelchglas gehört das Fragment Nr. 4 (*Abb. 8*),

das aus dem unteren Teil mit einem hohlen Glockenfuß und Teilen trichterförmiger glatter Wände besteht. An den bisher bekannten Funden zeigt sich, dass das schon im Geiste der Renaissance hergestellte Glas nach Olmütz und Troppau gelangte. In Brünn konnte man diese Erzeugnisgruppe bisher nicht eindeutig identifizieren. Möglicherweise wurden Produkte aus anderen Zentren bezogen.

5.3. Rippenbecher

Einfacher Becher in leicht konischer Form mit Rippen kommen in der materiellen Kultur etwa seit der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts vor. Die senkrechten Rippen beginnen direkt am Rand. Unser Exemplar Nr. 105 (*Abb. 8*) repräsentiert eine jüngere Form, bei der die zylindrische Mündung leicht abgesetzt ist und die Rippen erst unterhalb der Mündung beginnen. Vorbild sind wohl die venezianischen Rippenbechern, deren Mündung und manchmal auch Körper durch farbige Emails und Gold verziert waren und die seit dem letzten Viertel des 15. Jahrhunderts hergestellt wurden. Ein einheimischer Becher dieser Form ist bisher aus Brünn, aus Abfallgrube 531/00 am Haus der Herren von Lipá bekannt (M Brno, Zuwachsnummer 191/00–158/276–7/244–33).

Echte venezianische Becher dieses Typus sind außer als zahlreiche Exemplare in Museumssammlungen auch aus dem archäologischen Kontext in Olmütz, Abfallgrube 151/77 in der Rieger-Str. (*Michna 1990*, Taf. 11: 2; *Bláha 1998*, 151–152, obr. 8: 5; 1999, č. kat. 580; 2001, obr. 182; *Sedláčková /ed./ 1998*, č. kat. 18.1–1; *Sedláčková 2000*, 163, obr. 1: 1) und von dem Brunnen am Petrov in Brünn bekannt (M Brno Zuwachsnummer 18/94–232/112, 233/337). Die typologische Verwandtschaft erlaubt die Datierung dieser Variante des Rippenbechers auf Ende des 15. Jahrhunderts.

5.4. Höhere schlanke Becher

Die Form eines subtilen schlanken Bechers aus der heimischen Produktion Nr. 111 (*Abb. 8*) ist durch Fragmente des unteren Teil mit hohlem Glockenfuß ($\varnothing$ 10,4 cm) vertreten, der aus einer Blase entstand. Torsi und Bruchstücke von sehr schlanken unteren Becherteilen mit Füßen von geringen Ausmaßen ($\varnothing$ zwischen 8,5 bis 10,5 cm) kommen in einer ganzen Reihe von Objekten aus der Zeit der Spätgotik bzw. der Frührenaissance in Olmütz vor (z.B. *Sedláčková 2001*, obr. 3: 1; 3: 4), weniger in Brünn, bisher nur im Objekt 531/00 am Haus der Herren von Lipá (M Brno Zuwachsnummer 191/00–158/276–15, 267/244–50,51). Übrigens hat auch der Becher mit Girlanden aus Troppau (Objekt 1A/63) einen Fuß mit Durchmesser von nur 8 cm. Die Glasmasse ist oft korrodiert, fast bräunlich, der Körper oberhalb des Fußes schlank, sein Durchmesser beträgt 2 bis 3,6 cm. Es gelang nur in einem Falle die Form zu rekonstruieren und zwar aus Objekt I/73 in Olmütz, 8. května-Str. Der Körper öffnet sich fließend bis zum Rand, unter dem ein gekerbte Faden gewickelt ist (Nationales Denkmalamt Olmütz, Zuwachsnummer I/73–42–44). Die Höhe betrug zwischen 20–23 cm. Alles spricht dafür, daß diese Becher wie auch die Becher des Olmützer Typus Erzeugnisse aus heimischen, in Mittelmähren angesiedelten Glashütten sind. Man kann auch beobachten, dass sie oft aus einem Stück geblasen wurden, der Fuß also zusammen mit dem Körper entstand und nicht erst nachträglich durch das Anfügen einer breiten Zarge um den Boden.

5.5. Flaschen

Die Flaschen werden in drei Gruppen mit völlig unterschiedlichen Formen eingeteilt (*Abb. 8*). Die Flasche aus satt grünem Glas (erhalten der Hals Nr. 3), wurde zweifellos aus deutschen Glashütten importiert. Die winzige Flasche Nr. 109 gehört in die Gruppe des Apothekenglases. Die Flasche mit Rippen Nr. 106 vertritt einen Typus, der in Mähren nicht sehr häufig vorkommt. Aus Olmütz haben wir eine Flasche aus Objekt I/72 (*Sedláčková 2001*, 448, obr. 3: 2), einige weitere sind aus Brünn (z.B. Panenská-Str., Objekt 502/99 *Merta – Peška – Sedláčková 2002*, 368, č. kat. II–37, obr. 11: 37, Haus der Herren von Lipá, Objekt 531/00, M

Brno Zuwachsnummer 191/00–244–32, Mečová-Str., Objekt 616/00, M Brno Inv. Nr. 202 428–1). Die Troppauer Flasche ist verhältnismäßig groß, wie die Olmützer Flasche aus der Abfallgrube 7/93 in Hrnčířská-Str. (Nationales Denkmalamt Olomouc Zuwachsnummer Hrn. 7/93–161/358) und aus dem Glaskomplex vom Hof der Wiedertäufer in Strachotín (*Sedláčková 2001a*, 50, obr. 7: 1156). Im Prinzip handelt es sich um den gleichen Typus der Tischflasche, wie bei den Exemplaren von kleineren Ausmaßen. Diese Flaschen aus heimischer Produktion kommen in Böhmen wesentlich früher als in Mähren vor. In Böhmen kommt dieser Typus in der zweiten Hälfte des 14. bis in die erste Hälfte des 15. Jahrhunderts vor (*Frýda 1990*, Typ X), in Mähren jedoch erst in der zweiten Hälfte bzw. Ende des 15. Jahrhunderts. Die zeitliche Verschiebung könnte damit zusammenhängen, dass Südmähren bis weit in die erste Hälfte des 15. Jahrhunderts hinein mit großen Mengen an hochqualitativem, wohl aus Italien importiertem Glas beliefert wurde. Unter den Importen sind auch verschieden Varianten der Tischflaschen vertreten, so dass es nicht nötig war, solche Ware minderer Qualität aus Böhmen zu beschaffen oder sie in Glasereien in Mähren produzieren zu lassen.

5.6. Fliegenfallen

Zum Schluß widmen wir unsere Aufmerksamkeit den Gefäßen Nr. 107 und 108 (*Abb. 8*), die eine recht ungewöhnliche Form aufweisen. Bereits früher habe ich sie als „Fliegenfallen“ identifiziert, die der Haushalthygiene dienen (*Sedláčková 1997*, 18, č. kat. 111–118, obr. 23). Ich betrachtete sie jedoch als eine jüngere Erscheinung, die erst in Komplexen der Zeit des 16./17. Jahrhunderts anzutreffen ist. Die Funde aus Troppau, aber auch aus Olmütz und Brünn zeigen jedoch, dass sie schon in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts verwendet wurden (Olmütz, Nationales Denkmalamt Zuwachsnummer Hrn. 7/93–154/352, Brünn M Brno Zuwachsnummer 191/00–66/1, 2). Es ist wahrscheinlich, dass in vielen Fällen dieses der Hygiene dienende Gefäß nicht als solches identifiziert wurde.

5.7. Kuttrolfe

Das Fragment Nr. 110 – Teil eines rund gebogenen gerippten Halses mit dem Rest des Anschlusses zum zweiten Hals – stammt von einem besonderen Flaschentypus, dem sog. Kuttrolf oder Angster, der in unserem Land nicht so oft wie in Deutschland oder den Niederlanden im 16. Jahrhundert vorkommt (*Baumgarten – Krueger 1988*, Kat. Nr. 531–533); *Henkes 1993*, 115, Kat. Nr. 27.1, 2; *Steppuhn 2003*, Kat. Nr. 4.019). Neben der Gruppe der Kuttrolfe aus dem 14. Jahrhundert aus Brünn und Preßburg (*Černá /ed./ 1994*, č. kat. 124; *Himmelová 1990*, 440; *Hoššo – Lesák – Resutík 2002*, 611, obr. 4: 12; *Hoššo 2003*, Abb. 3: 3) haben wir weitere Funden von Ende des 15. und aus dem 16. Jahrhundert: aus Olmütz, Objekt I/73 in 8. května-Str. (Nationales Denkmalamt Olomouc, Zuwachsnummer Prior 1/73–4671/73), aus Brünn, Objekte des 16. Jahrhunderts in Mečová-Str. 2 und Starobrněnská-Str. 2–4 (M Brno Inv. Nr. 422 352 und 422 353, Zuwachsnummer 435–1).

Die Datierung des Glaskomplexes aus der Abfallgrube 12/63 kann man präzisieren, und zwar in die Zeit kurz vor dem Ende des 15. bis in die 70er Jahre des 16. Jahrhunderts. Entscheidend sind die jüngeren Formen – Kelchgläser mit glatter Kuppel, Becher mit hohlem Glockenfuß und einer glatten Trichter-Kuppel, die schon stilistisch der Renaissanceproduktion entsprechen, wie sie zuerst aus den Glashütten in Hall nach 1534 bekannt wurde. Diese Erzeugnisse haben das gotische Erbe, das in den mit Rippen versehenen Formen der Kelchgläser, Becher und Flaschen sichtbar geworden war, schon hinter sich gelassen und das durch die Becher des böhmischen Typus repräsentierte mittelalterliche Glas gehört nun der Vergangenheit an. Das Material aus Brünn und Olmütz zeigt, dass noch in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts die jüngsten Varianten der Becher des böhmischen Typus das Übliche sind, doch treten neben ihnen ganz unauffällig schon die neuen Renaissanceformen auf. Um die Mitte des Jahrhunderts kommt es zu einem raschen stilistischen Reperoirewechsel, aus den Abfallgruben verschwindet das mittelalterliche Glas und die neue Glasmasse zeichnet sich durch höhere Qualität aus.

6. Fensterglas

Das Fensterglas gehört, möglicherweise wegen der Langlebigkeit verglaster Fenster, in den archäologischen Komplexen nicht zu den häufigen Funden. Ein Fragment aus der Mitte einer Butzenscheibe aus farbloser hochqualitativer Glasmasse fand sich in Troppau in der ältesten Abfallgrube 11/63 (*Abb. 7*), eine größere Menge in dem jüngeren Objekt 3/60 (*Abb. 3*). Obwohl kein Randfragment erhalten ist, kann man annehmen, dass es sich um ein Typ mit geschmolzenem Rand handelt, wie ihn die gotischen Glasereien herstellten. Vom Objekt 12/63 stammt eine große Gruppe von Butzenscheiben mit gebogenem Rand ($\varnothing$ etwa 9,5 cm) aus grünlichem Glas von minderer Qualität sowie dreieckige und oblonge Füllungen (*Abb. 9*). Laut schriftlicher Überlieferungen wurde noch im 15. Jahrhundert Fensterglas aus Venedig nach Schlesien importiert (*Czihak 1891*, 4, 5). Aus Brünn ist ein kleiner Bruchstück aus der Mitte des 13. Jahrhunderts vom Objekt 547/00 aus dem Haus der Herren von Lipá bekannt (*Merta – Peška – Sedláčková 2002*, 364, č. kat. I–47, obr. 4: 47). Im Horizont 1270–1350 findet man es in Wohnsitzen der obersten Gesellschaftsschichten in Form von mit Schwarzlot gemalten Glasscheiben oder als kleine längsrechteckige Scheiben aus farbigem Glas (M Brno Inv. Nr. 422 411–414). Erst Ende des 14. und im Laufe des 15. Jahrhunderts häufen sich die Funde. Als unmittelbaren Beleg für die Fensterverglasung in Olmütz kann man ein Knäuel von Bleifassungen aus den Schichten am Dolní-Platz (*Drobný – Sedláčková 2000*) ansehen. Erst Ende des 15. Jahrhunderts tritt Fensterglas häufiger in den Funden auf. Einige Funde kommen auch aus Adelsitzen und Sitzen der kirchlichen Würdenträger – von der schon vor 1423 untergegangenen Bischofsburg Melice bei Vyškov sind gemalte und farbige Scheiben bekannt (*Himmelová 1997*, 220), von dem befestigten Haus Konůvky bei Vyškov stammen gemalte Fensterscheiben und Bleifassungen aus den 60er Jahren des 15. Jahrhunderts (*Himmelová 1990a*, 137–138, Tab. IV). Aus dem während der Hussiten-Kriege untergegangenen Kartäuserkloster Dolany bei Olmütz stammt eine Gruppe Butzenscheiben aus grünlichem und gelblichem Glas (*Sedláčková 2001*, 441).

In der Burg Cvilín bei Krnov fanden sich unter den Funden aus dem Ende des 15. und der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts auch Butzenscheiben mit optischem Rippendekor (*Sedláčková 2004a*, obr. 3: 100, 101), ebenso wie jene aus der Abfallgrube 512/00 in Troppau.

7. Schlussfolgerungen

Aufgabe des vorliegenden Beitrages war es, die schon über vierzig Jahre im Museumsdepot gelagerten Glaskomplexe auszuwerten. Allgemein wird vermutet, dass die Formen des Hohlglases, vor allem die hohen Becher des böhmischen Typus keine gute Datierungshilfe bieten. Die einzelnen Typen und Varianten werden meistens in größere Zeiträume, oft ins 14.–15. Jahrhundert eingeordnet. Dies kann aber auch an der oft nicht ganz problemlosen Einordnung der begleitenden Keramik liegen, die als Grundlage für die Datierung der Glasobjekte dient. In Bezug auf die Troppauer Komplexe kann ich mit Hilfe der applizierten Verzierungsmotive nur vorläufige Schlüsse zur Entwicklung des heimischen Glases ziehen. Diese Schlüsse lassen sich jedoch auf das gesamte mährische Gebiet übertragen.

In den Objekten aus der 2. Hälfte des 14. bis in die 1. Hälfte des 15. Jahrhunderts kommen die zierlichen sichelförmigen Nuppen nicht als Dekor vor. Für das Glas der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts sind nur die gedrehte Nuppen ($\varnothing$ etwa 0,5 cm) typisch. Um die glatte Mündung ist ein Faden bis maximal 5 cm unter dem Rand gewickelt. Wohl 1400–1450 kommt es zur Verkleinerung der Nuppen. Statt der sorgfältig gedrehten Nuppen, kommen nur „nachlässig“ gemachte, in unregelmäßigen Reihen vor.

Becher mit sichelförmigen oder strichförmigen Nuppen wurden erst seit der Mitte bzw. der 2. Hälfte des 15. bis zu Anfang des 16. Jahrhunderts hergestellt. Der Anteil der glatten Partien, der Mündung und des Teils über dem Boden, wird größer. Die Höhe der glatten Mündung kann 12–13 cm und mehr betragen. Neben Bechern mit sichelförmigen Nuppen finden sich selten vertretene Becher mit schrägen gekerbten flachen Fäden. Fäden oder flache

gekerbte Fadenaufgaben sind – wie auch Zickzacklinie und Girlanden – ein zeittypisches Element.

Die Grundformen der hohen Becher sind entweder hoch und schlank oder keulenförmig. Diese Formen unterliegen im Laufe des 14. und 15. Jahrhunderts keiner radikalen Veränderung. Ergänzt werden sie durch seltener vorkommende niedrigere breitere Becher. Seit 1450 sind auch Becher mit einer deutlicher keulenförmigen Anschwellung des oberen Teils anzutreffen.

In Schlesien begann sich wohl seit dem 14. Jahrhundert eine eigene Glasproduktion zu etablieren, die zwar von den böhmischen Glasereien die Gesamtkonzeption der Formen übernahm, in der Entwicklung der Zierelemente jedoch eigene Wege ging (siehe *Punkte 1, 2*). Die lokalen Glasereien belieferten Troppau und Städte im polnischen Gebiet Schlesiens, es ist nicht auszuschließen, dass – namentlich Becher mit schrägen gekerbten flachen Fadenaufgaben und wohl auch mit sichelförmigen Nuppen – nach Brünn und seit der 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts vereinzelt auch nach Böhmen (Tábor) gelangten. Auch die Becher mit Zickzacklinie oder Girlanden aus Troppau, Brünn und Olmütz könnten aus diesem Umkreis stammen. In Mähren muß man jedoch auch weitere Werkstätte voraussetzen.

Das Glas in den Städten wie Troppau, Olmütz und Brünn gehörte keineswegs zu einem wichtigen Bestandteil des Lebensstils. Den kleinsten Anteil an Glas finden wir überraschenderweise in den Haushalten von Patriziern und kirchlichen Würdenträgern in Olmütz, wobei der Grund dafür nicht in der unzureichenden Quellenlage zu suchen ist. Das Massenvorkommen der Becher des Olmützer Typus seit dem Ende des 15. Jahrhunderts und ihre Einmaligkeit oder Absenz in anderen Regionen weist deutlich auf ein weiteres Glaszentrum hin, das ausschließlich Olmütz belieferte.

Zierelemente wie schräge gekerbte Fadenaufgaben, Girlanden oder Körper und Fuß in einem Teil, bzw. der „gelappte“ Fuß bei den Bechern des Olmützer Typs sind zeittypische Innovationselemente, die sich an den Erzeugnissen der deutschen Glashütten orientierten.

Der Beitrag beschäftigte sich nur mit den Fragen der Typologie und Chronologie des Troppauer Glases und seiner Beziehung zu den einheimischen Glaserzeugnissen in Mähren. Ein weiteres umfangreiches Problemfeld stellt das Importglas dar. Hier nimmt Brünn, was die Mengen und Qualität anbelangt, einen absolut dominanten Platz ein. In Richtung Mittelmähren und Schlesien versiegt der Strom der Importe fast ganz, aber auch eine geringere Anzahl von Importwaren lässt darauf schließen, dass noch aus anderen Produktionsstätten importiert wurde. Hierbei handelt es sich jedoch keinesfalls um die gleichen, die Brünn und andere südmährische Lokalitäten belieferten.

Deutsch von S. Schürmann, English by A. Millar

Literatura

Ausst. Katalog 1983:

Martin Luther und die Reformation in Deutschland. Nürnberg Germanisches Nationalmuseum. Nürnberg.

Bakala, J. 2002:

Moravskoslezské pomezí v proměnách 13. věku. Výbor z článků a studií. Brno.

Baumgartner, E. – Krueger, I. 1988:

Phoenix aus dem Sand und Asche. Katalog. München.

Biszkont, J. 2003:

Spätmittelalterliche Glasgefäße aus Schlesien, Polen. In: Auf gläsernen Spuren. Der Beitrag Mitteleuropas zur archäologisch-historischen Glasforschung. Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 19, 139–156.

Bláha, J. 1998:

Kommunikace, topografie a importy ve středověku a raném novověku (7.–17. století) na území města Olomouce — Die Kommunikationen, Topographie und Importe im Mittelalter und in der Frühneuzeit (7.–17. Jh. auf dem Gebiet der Stadt Olmütz. In: Arch. Historica 23, 133–159.

Bláha, J. 1999:

Archeologie a poznání výtvarné kultury období 1400–1550. In: Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550 III. Olomoucko, 585–637. Brno.

Bláha, J. 2001:

Slovanská a středověká Olomouc v archeologických prameňech — Slavic and Medieval Olomouc in Archaeological Sources. In: Archeologické zrcadlení — Archaeological Reflections, 121–151. Olomouc.

Czihak, E. 1891:

Schlesische Gläser. Breslau.

Čechová, V. 1968:

Příspěvek k nejstaršímu vývoji města Opavy (Problém translace původního opavského sídliště). In: Slezský sborník 66, 481–493.

Čechová, V. 1969:

Lokace pravobřežní středověké Opavy (Příspěvek k nejstaršímu vývoji města). In: Slezský sborník 67, 352–361.

Černá, E. 1992:

Soubor skel ze studny u Bílé věže na Pražském hradě — Die Glasfunde aus einem Brunnen beim Weissen Turm auf der Prager Burg. In: Sborník Společnosti přátel starožitností. Miroslavu Richterovi k životnímu jubileu, 45–54. Praha.

Černá, E. 1995:

Nálezy skel ze středověkého Mostu. Soubor z jímky 1, sek. M 12 u čp. 226 — Mittelalterliche Gläser aus Most. Bodenfunde aus der Abfallgrube 1 bei Parz. Nr. 226, Sek. M 12. In: Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech 2. Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1983–1992, 239–262. ÚAPP severozápadních Čech. Most.

Černá, E. 1996:

Středověké sklo z Ústí n. L. - Hradiště — (Die Zusammenfassung). Ústecké muzejní sešity. Muzeum města Ústí nad Labem.

Černá, E. 2000:

K problematice nejstarších nálezů středověkých skel na území Čech — Zur Problematik des ältesten Funde mittelalterlichen Glases in Böhmen. In: Historické sklo 2. Sborník pro dějiny skla, 45–61. Čelákovice.

Černá, E. 2002:

3.2. Sklo 13. až 16. století — 13th–16th century glass. In: Klápště, J. /ed./: Archeologie středověkého domu v Mostě (čp. 226). Mediaevalia archaeologica 4, 93–114, tab. 81–84, 87, 95–96, 101–102, 108, 112, 117, 130, 139, 147–148. Praha – Most.

Černá, E. /ed./ 1994:

Středověké sklo zemí koruny české. Katalog výstavy. Most.

Drobný, T. – Sedláčková, H. 1996:

Olomouc, Dolní náměstí čp. 20. Záchraný archeologický výzkum 1996. Archiv ARÚ AV ČR v Brně.

Drobný, T. – Sedláčková, H. 1997:

Kachle a sklo z odpadní jímky ze 16. století v Olomouci — Offenkacheln und Glas aus einem Abfallbehälter von dem 16. Jh. in Olomouc (Olmütz). In: Muzejní a vlastivědná práce 35/3, 129–140.

Drobný, T. – Sedláčková, H. 2000:

Olomouc - Dolní náměstí. Záchraný archeologický výzkum 1996–1997. Nálezová zpráva. Archiv ARÚ AV ČR v Brně.

Dumitriche, M. 1990:

Glasfunde des 13.–18. Jahrhunderts aus der Lübecker Innenstadt. In: Lübecker Schriften zur Archäologie und Kulturgeschichte 19, 7–161.

Foy, D. – Sennequier, G. 1989:

À travers le verre du moyen âge à la renaissance. Rouen.

Francke, C. 1993:

Wstepne wyniki badań zamku Szczerba w Gniewoszwowie, gmina Miedzylesie — Preliminary Results of Investigations of the castle Szczerba in Gniewoszwów near Miedzylesie. In: Śląskie sprawozdania archeologiczne T. 34, 355–359.

Francke, C. 1994:

Późnośredniowieczne wyroby ze skła z zamków w Bardzie i Gniewoszwowie, woj. Walbrzych — Spätmittelalterliche Glaswaren aus den Burgen in Bardo und Gniewoszwów, woj. Walbrzych. In: Silesia Antiqua t. 36–37, 95–112.

Frýda, F. 1990:

Typologie středověkého skla v Čechách od 13. do konce 15. století — Zur Typologie des böhmischen Glases aus dem Mittelalter vom 13. bis zum 15/16. Jahrhundert. In: Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie V, 59–84. Plzeň.

Fukala, R. 2003:

Státoprávní, správní a územní vývoj Opavska do počátku 16. století, Husitský Tábor 13.

Glatz, R. 1991:

Hohlglasfunde der Region Biel. Zur Glasproduktion im Jura. Bern.

Golebiewski, A. 1993:

Mittelalterliche und neuzeitliche Glaserzeugnisse von ausgewählten Fundstätten Nordpolens. In: ZAM Jg. 21, 107–134.

Gyürky, K. 1986:

Az Üveg. Katalógus. Monumenta Historica Budapestiensia V. BTM. Budapest.

Gyürky, K. 1991:

Üvegék a kozepkóri magyarországon. BTM. Budapest.

Gyürky, K. 2003:

Glasimport und Glasherstellung im mittelalterlichen Ungarn. In: Auf gläsernen Spuren. Der Beitrag Mitteleuropas zur archäologisch-historischen Glasforschung. Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 19, 47–53.

Han, V. 1975:

The Origin and Style of medieval Glass found in the Central Balkan. In: Journal of Glass Studies Vol. 17, 114–126. The Corning Museum. Corning.

Hejdová, D. 1975:

Types of medieval Glass Vessels in Bohemia. In: Journal of Glass Studies Vol. 17, 142–150. The Corning Museum of Glass. Corning.

Hejdová, D. – Drahotová, O. 1989:

České sklo I. Sklo období středověku a renesance 13. – polovina 17. století. Katalog výstavy. UMPRUM Praha.

Hejdová, D. a kol. 1983:

Hejdová, D. – Frýda, F. – Šebesta, P. – Černá, E.: Středověké sklo v Čechách — Mittelalterliches Glas in Böhmen. In: Arch. Historica 8, 243–266.

Hejdová, D. – Nechvátal, B. 1967:

Studie o středověkém skle v Čechách (Soubor z Plzně, Solní ul.) — Studie über des mittelalterlichen hohlen Glas in Böhmen (Fundkomplex aus Plzeň, Solní ul.), Památky archeologické 63/2, 433–498.

Henkes, H. E. 1994:

Glas zonder glans — Glass without glos. Rotterdam Papers 9. Rotterdam.

Himmelová, Z. 1979:

Nález středověkého dutého skla z Přibic (okr. Břeclav) — Ein Fund mittelalterlichen Hohlglases aus Přibice (Bez. Břeclav), Arch. Historica 4, 283–285.

Himmelová, Z. 1990:

Sklo středověkého Brna — Mittelalterliches Glas in Mähren. In: Arch. Historica 15, 437–446.

Himmelová, Z. 1990a:

Sklo ze zaniklé středověké osady Konůvky — Glasgegenstände aus der mittelalterlichen Ortswüstung Konůvky. In: Acta Musei Moraviae – Časopis moravského muzea LXXV, 131–140.

Himmelová, Z. 1991:

Příspěvek k typologii středověkého dutého skla — Beitrag zur Typologie des mittelalterlichen hohlen Glases. In: Historické sklo 1. Sborník pro dějiny skla, 13–16. Čelákovice.

Himmelová, Z. 1994:

Archeologické nálezy skla na moravských opevněných sídlech — Archäologische Glasfunde von mährischen befestigten Siedlungen. In: Arch. Historica 19, 431–436.

Himmelová, Z. 1997:

Nálezy dutého skla z archeologického výzkumu hradu Melice na Vyškovsku — Das Hohlglas in den archäologischen Funden von der Burg Melice. In: Z pravěku do středověku. Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy — Aus der Urgeschichte zum Mittelalter. Festschrift für Vladimír Nekuda, 219–224. Brno.

Himmelová, Z. 1999:

Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550 II, 582–583. Brno.

Hoššo, J. 1997:

Príspevok k štúdiu materiálnej kultúry na území Bratislavy v období stredoveku a na začiatku novoveku — Beitrag zum Studium der Sachkultur auf dem Gebiet der Stadt Bratislava im Mittelalter und am Anfang der Neuzeit. In: Arch. Historica 22, 287–300.

Hoššo, J. 2003:

Mittelalterliche und neuzeitliche Glasfunde aus der Slowakei – Stand der Forschung. In: Auf gläsernen Spuren. Der Beitrag Mitteleuropas zur archäologisch-historischen Glasforschung. Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 19, 91–106.

Hoššo, J. – Lesák, B. – Resutík, B. 2002:

Nálezový súbor z odpadovej jamy patricijského domu na Františkánom namestí č. 6 v Bratislave (Príspevok k poznaniu výbavy bohatej meštianskej domácnosti v prvej polovine 14. storočia) — Funde aus einer Abfallgrube des Patrizienhauses auf dem Franziskaner Platz Nr. 6 in Bratislava (Beitrag zur Erkenntnis der Ausstattung eines reichen bürgerlichen Haushalts in den ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts). In: Arch. Historica 27, 607–620.

Keller, Ch. 1999:

Gefässkeramik aus Basel. Untersuchungen zur spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Gefässkeramik aus Basel. Katalog. In: Materialhefte zur Archäologie in Basel Heft 15 B.

Kiesoň, M. 2001:

Středověké odpadní jímký z Opavy, Masařské ulice. (Rkp. Bakalářské diplomové práce, ulož. Na FPF SU). Opava, Slezská univerzita.

Kouřil, P. 1988:

Hrad Vartnov a jeho postavení ve vývoji hradů na Opavsku — Burg Vartnov und ihre Stellung in der Entwicklung der Burgen des Landstrichs Opava (Troppau). In: Rodná země. Sborník k 100. Výročí Muzejní a vlastivědné společnosti v Brně a k 60. narozeninám PhDr. Vladimíra Nekudy, CSc, 285–304. Brno.

Kouřil, P. – Prix, P. – Wihoda, M. 2000:

Heslo Cvilín. Hrady českého Slezska, 38–70. Brno – Opava.

Krajčíc, R. 1998:

Dům pasíře Prokopa v Táboře (Archeologický výzkum odpadní jímky v domě čp. 220) — Das Haus des Gürtlers Prokop in Tábor (Archäologische Erforschung der Abfallgrube im Haus Cnr. 220). Tábor.

Král, J. 1956:

Nález středověké keramiky v Opavě (Zusammenfassung). In: Časopis Slezského Muzea (Acta musei Silesiae) Historia V, 11–25.

Král, J. 1961:

Z výzkumů opavské expozitury Archeologického ústavu ČSAV, pob. v Brně. In: Přehled výzkumů 1960, 106–107. Archeologický ústav ČSAV pobočka v Brně. Brno.

Král, J. 1961a:

Opavské středověké nálezy – II. Popská ulice a Vaškovo náměstí — Mittelalterliche Funde (II) aus Opava. In: Časopis Slezského muzea (Acta musei Silesiae) Historia X, 19–36.

Král, J. 1964:

Středověké nálezy v Opavě 1963. In: Přehled výzkumů 1963, 67–68. Archeologický ústav ČSAV pobočka v Brně. Brno.

Král, J. 1968:

Nálezová zpráva. Archiv PÚ Ostrava, archeolog. prac. v Opavě.

Krawczyk, M. – Romiński, W. 1999:

Wyroby szklane z XIII.–XVIII. w. z badań archeologicznych w Nysie – Glasware aus dem 13.–18. Jh. Aus den archäologischen Grabungen in Nysia. In: Silesia Antiqua, t. 40, 133–159.

Kuča, K. 2000:

Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III, Ml-Pan. Praha.

Lazar, I. 2003:

Medieval Glass in Slovenia – some principal forms. In: Auf gläsernen Spuren. Der Beitrag Mitteleuropas zur archäologisch-historischen Glasforschung. Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 19, 81–89.

Lehečková, E. 1975:

Nové nálezy středověkého skla z Kutné Hory — Neue mittelalterliche Glasfunde aus Kutná Hora. In: Památky archeologické 66–2, 450–485.

Maruniaková, M. 1989:

Súbor skla z bratislavského hradu — Die Glaskollektion aus der Burg von Bratislava. In: Zborník Filozofickej Fakulty Univerzity Komenského XXXIX–XL, História, 295–335.

Maruniaková, M. 1991:

Súbor skla z Bratislavského hradu — Die Glaskollektion aus der Pressburger Burg. In: Arch. Historica 16, 361–377.

Merta, D. – Peška, M. – Sedláčková, H. 2002:

Príspevek k poznání středověkého skla z Brna — Ein Beitrag zum Erkenntnis mittelalterlichen Glases aus Brünn. In: Právěk NŘ 2002/12, 359–412.

Mester, E. 1997:

Kozépkori uvegek. Visegrád Régészeti Monográfiái 2. Visegrád.

Mester, E. 2003:

Research of medieval glass vessels and glasshouses in Hungary. In: Auf gläsernen Spuren. Der Beitrag Mitteleuropas zur archäologisch-historischen Glasforschung. Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 19, 55–74.

Meszárosová, K. 1983:

Nález středověkého skla v Trnavě — Der Fund von mittelalterlichem Glas in Trnava. In: Zborník Slovenského národného múzea LXXVII História 23, 117–131.

Michna, P. 1974:

Objev středověké studny v Brně — Die Entdeckung eines mittelalterlichen Brunnens in Brünn (Mähren). In: Archeologické rozhledy 24, 62–65.

Michna, P. 1990:

Die archäologische Erforschung des historischen Kerns der Stadt Olomouc (CSFR). In: Arbeits und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege Beiheft 19, Archäologie Stadtkernforschung in Sachsen, 159–166. Berlin.

Michna, P. 1995:

Nález středověké studny v Brně. In: Brno v minulosti a dnes 13, 11–18.

Nekuda, V. 1985:

Mstěnice 1. Brno.

Novotný, B. – Karel, B. – Dušek, V. 1978:

Středověké objekty ze 14. až poč. 15. století v historickém jádru Jihlavy — Mittelalterliche Objekte aus dem 14. und Anfang 15. Jahrhunderts im historischen Stadtkern Iglau. In: Vlastivědný věstník moravský XXX, 54–57.

Pavelčík, J. – Štěrbová, J. 1997:

Macákové z Ottenburku (Historie jednoho opavského domu ve světle archivních pramenů a archeologického výzkumu) — Die Macaks von Ottenburg. In: Universitas Ostraviensis Acta Facultas Philosophicae. Historica 5, 145–172.

Poche, E. a kol. 1970:

České sklo v 17. a 18. století. S úvodní expozicí středověkého skla. Katalog výstavy. UMPRUM Praha.

Prohaska – Gross, Ch. 2001:

Glas – vom Luxusgegenstand zur Massenware. In: Spätmittelalter am Oberrhein. Alltag, Handwerk und Handel 1350–1525. Teil 1. Katalogband, 193–203. Karlsruhe.

Prohaska – Gross, Ch. 2001a:

Flaschen und Trinkgläser. In: Spätmittelalter am Oberrhein. Alltag, Handwerk und Handel 1350–1525. Teil 2. Aufsatzband, 207–214. Karlsruhe.

Procházka, R. 1996:

Brno - Petrov č.p. 2, 8. Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu. Archiv ÚAPP Brno č. 136/96-I.

Procházka, R. – Himmelová, Z. 1995:

Príspevek k vývoji středověké zástavby tzv. Velkého špalíčku v Brně. In: Arch. historica 20, 233–245.

Procházka, R. – Himmelová, Z. – Šmerda, J. 1999:

Soubor nálezů z první poloviny 15. století z katedrál sv. Petra a Pavla v Brně — Der Fundkomplex aus der 1. Hälfte des 15. Jahrhunderts aus der St. Peter- und Paul-Kathedrale in Brünn. In: Právěk NŘ, Suppl. 3, 45–145.

Sedláčková, H. 1997:

Renesanční sklo a další archeologické nálezy z Nymburka — Renaissance Glass and other archaeological Finds from Nymburk. Libice n. C.

Sedláčková, H. 2000:

Sklo první poloviny 16. století na Moravě v archeologických nálezech — Mährisches Glas der 1. Hälfte des 16. Jahrhunderts in archäologischen Funden. In: Právěk NŘ 10, 163–191.

Sedláčková, H. 2000a:

Výsledky druhé sezóny archeologického výzkumu v Olomouci, Hrnčířské ulici. Drobná plastika a gotické emaillem zdobené sklo. In: Výroční zpráva 1999, 114–118. Památkový ústav v Olomouci. Olomouc.

Sedláčková, H. 2001:

Gotické sklo na střední a severní Moravě v archeologických nálezech — Gotisches Glas in den archäologischen Funden aus Mittel- und Nordmähren. In: Arch. Historica 26, 441–458.

Sedláčková, H. 2001a:

Soubor renesančního skla z areálu novokřtěnského dvora ve Strachotíně (okr. Břeclav) — Kollektion von Renaissance Glas

aus dem Areal des Wiedertäufers Hofes Strachotín (Bez. Břeclav). In: Jižní Morava. Vlastivědný sborník 37, 43–68. Mikulov.

Sedláčková, H. 2001b:

Rané renesanční sklo v Olomouci. In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica. Historica 30, 195–204.

Sedláčková, H. 2003:

Typologie des Glases aus dem 13. und 14. Jahrhundert aus Brünn, Mähren. In: Auf gläsernen Spuren. Berichte zur mittelalterlichen Archäologie in Österreich Band 19, 127–138.

Sedláčková, H. 2004 (v tisku):

Abriss einer Typologie der mittelalterlichen Glasimporte aus Brno/Brünn, Mähren (Tschechische Republik). In: Annales du 16e congrès de l'Association internationale pour l'Histoire du Verre. London 2003.

Sedláčková, H. 2004a (v tisku):

Archeologické nálezy skla z hradu Cvilín u Krnova, okr. Bruntál. In: VVM LVI–4.

Sedláčková, H. / ed. / 1998:

Renesanční Olomouc v archeologických nálezech. Sklo, slavnostní keramika a kachle. Archeologické výzkumy Památkového ústavu v Olomouci 1973–1996 — Renaissance Olomouc in archaeological Finds. Glass, Festive Ceramics and Tiles.

Archaeological Research of the Institute of Landmark Conservation in Olomouc 1973–1996. Olomouc.

Stehlíková, D. 1999:

Umělecká řemesla. In: Od gotiky k renesanci 1400–1550. IV. Opava, 223–225. Brno.

Steppuhn, P. 2002:

Glasfunde des 11. bis 17. Jahrhunderts aus Schleswig. In: Ausgrabungen in Schleswig. Berichte und Studien 16. Neumünster.

Steppuhn, P. 2003:

Katalog. In: Glaskultur in Niedersachsen. Tafelgeschirr und Haushaltsglas vom Mittelalter bis zur frühen Neuzeit. (Ring, E. Hrsg.), 47–200. Lüneburger Stadtarchäologie e.V. Stadt Lüneburg.

Šikulová, J. 1966:

Nejstarší opavská studna. K sedmdesátým narozeninám dr. Karla Černohorského — Der älteste Brunnen in Opava (Troppau). In: Časopis Slezského muzea B 15, 3–12, Tab. I–XVI, Obr. 1, 2.

Teryngerová, H. 1995:

Předběžná zpráva o hromadném nálezů gotického skla v Opavě. In: Sborník Památkového ústavu v Ostravě, 33–36. Ostrava.

Trapp, E. – Boos, A. – Germann-Bauer, P. 1995:

Regensburg im Mittelalter. Katalog der Abteilung Mittelalter im Museum der Stadt Regensburg. Regensburg.